

Helge Nylenna (red)

Stat & kirke

Aktørseminar om prosessen fram mot, og i etterkant av,
endringer i relasjonen mellom stat og kirke

ISBN: 978-82-93490-93-7
ISSN: 2464-3777

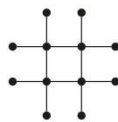

Stat(s)kirke

**– aktørseminar om prosessen fram mot og i etterkant av endringer i
relasjonen mellom stat og kirke**

Helge Nylenna (red)

VID rapport 2021/2

VID

Denne rapporten er utgitt av

VID vitenskapelige høgskole
Postboks 184, Vinderen
N-0319 Oslo
<http://www.vid.no/>

Rapport: 2021/2

ISBN: 978-82-93490-93-7, elektronisk

ISSN: 2464-3777

Elektronisk distribusjon:

VID vitenskapelige høgskole
www.vid.no

Omslag

Dinamo

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til rapporten.

Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Mangfoldiggjøring, videresalg av deler eller hele rapporten er ikke tillatt uten avtale med forfatterne eller Kopinor.

Innhold

Historien fortelles.....	6
Aktørseminar som metode.....	6
Utvalg.....	8
Litteratur.....	9
Oversikt over deltakerne på aktørseminaret.....	10
Aktørseminar 1 Fram mot kirkeforliket i 2008	12
Innledning	13
Kirkelig selvforståelse fram mot år 2000 – demokrati som pådriver for en kirkelig identitet uavhengig av staten	16
Kirkeloven av 1997 – Konsekvenser for arbeidet med å skille stat og kirke	28
Stat og kirke-utvalget (1998-2002) – Prosess og betydning.....	40
Gjønnes-utvalget (2003-2006) – Hva var den kirkelige respons?.....	52
Kirkeforliket (2008) – Hvorfor det ble som det ble	64
Oppsummering og avslutning.....	78
Aktørseminar 2 Grunnlovsendringene i 2012 og konsekvensene av dem	81
Innledning	82
Fra kirkeforlik til grunnlovsendring.....	83
«... forblir Norges folkekirke...» - folkekirke som idé og realitet	97
«... og understøttes som sådan...» - en fortsatt relasjon til staten.....	109
Mot en ny kirkelov – Kjent inventar i nytt hus	122
De umiddelbare konsekvenser – utnevnelser av biskoper og proster.....	135

Historien fortelles

Historie ble skrevet, eller mer korrekt, historien ble fortalt da sentrale ledere i Den norske kirke de siste 20-30 årene møttes over to dager sensommeren 2021 for å samtale om prosessene knyttet til skillet mellom stat og kirke i Norge. Senter for verdibasert ledelse og innovasjon ved VID vitenskapelige høyskole hadde invitert personer som satt sentralt plassert i arbeidet med dette til å dele sine erfaringer. Slik kunne de tegne et bredere bilde av hva som skjedde fram mot, og i etterkant av, kirkeforliket i 2008 og grunnlovsendringene i 2012, enn det man fram til nå har hatt tilgang til gjennom dokumenter fra denne perioden. Alt som ble sagt i løpet av de to seminarene, er transkribert i denne VID-rapporten. Rapporten gir oss mulighet til å bli med bak kulissene både i det kirkelige og det politiske arbeidet som ble gjort.

Da Stortinget 21. mai 2012 stemte over endringer i Grunnloven, og med det endret relasjonen mellom stat og kirke, var det en kulminasjon av det reformbevegelsen i Den norske kirke hadde arbeidet for i 150 år. Det igangsatte den største endringen i Den norske kirke etter reformasjonen i 1537. Reformen var en av de største endringene i Grunnloven siden den ble fastsatt i 1814 og førte til den største virksomhetsoverdragelsen fra staten i det tiåret. At Den norske kirke gikk fra å være statskirke til å bli en fristilt folkekirke var en endring som ikke bare er relevant for Den norske kirke som sådan. Det betyr mye for hele tros- og livssynsfeltet, og kan også forstås som en endring av hvilket verdigrunnlag den norske stat skal bygges på.

Samtidig som fortellingen om skillet mellom stat og kirke handler om de store spørsmål, om samfunnspluralisme, de lange linjer og prinsipielle standpunkt, er det også en fortelling om tilfeldigheter, tidsfrister og pragmatikk. Aktørseminarene gir et unikt innblikk i hvorfor det ble som det ble. Det er en fortelling om hvordan deler av Den norske kirke har arbeidet strategisk og målbevisst, men også om interne spenninger innad i kirken. Det er en fortelling om et politisk miljø som har vært splittet i synet på stat og kirke, men som har funnet sammen på pragmatisk vis. Det er en fortelling om hvordan store endringer i samfunnet også handler om enkeltpersoners handlinger.

Grunnlovsendringene i 2012 medførte endrete relasjoner mellom stat og kirke, men forholdet mellom samfunn, politikk og religion er et evig spørsmål.

Historiefortellingen fra de to aktørseminarene som her presenteres kan derfor ikke forstås som en endelig versjon av hvordan historien har vært. Vi må heller forstå det som et bidrag til å få fram nye perspektiver og tidligere skjult kunnskap. Slik kan historien hjelpe oss til å forstå samtiden og framtiden.

Aktørseminar som metode

Aktørseminar (på engelsk *witness seminar*) er en historisk metode som kan benyttes

for å supplere allerede eksisterende kildemateriale (Evensen et al., 2009). King's College i London har siden 1986 gjennomført over 100 slike seminarer, blant annet om Falklandskrigen og abortloven, men metoden er lite brukt i Norge. Her i landet er aktørseminar hovedsakelig brukt for å dokumentere nyere norsk medisinsk historie.

Det er begrenset hvor mye som er skrevet om aktørseminar som metode. Tilli Tansey (2006, 2021) har beskrevet gjennomføringen av slike seminarer og London School of Hygiene and Tropical Medicine (2021) har på sin nettside en presentasjon av konseptet. Med så lite metodisk materiale er det vanskelig å kunne si at aktørseminar er en strengt avgrenset og veldefinert metodikk. Det er allikevel noen tydelige føringer: Deltakerne skal ha vært handlende aktører i det temaet som aktualiseres. Seminarene har en standardisert struktur med tematiske bolker der åpen diskusjon etterfølger en kort innledning. Det er den muntlige fortellingen som står i sentrum, og seminarene tas opp, transkriberes og gjøres offentlig tilgjengelig.

Ettersom det er de muntlige fortellingene som er kilden i aktørseminaret, er primærkilden lydopptaket. Uredigerte lydfiler fra seminarene er oversendt Riksarkivet v/NSD (Norsk senter for forskningsdata), og er der åpent tilgjengelig for den som vil være interessert i å høre.

Rent praktisk foregikk seminarene på VID vitenskapelige høgskole over to dager, 25. august og 8. september 2021. Majoriteten av deltakerne deltok ved begge seminarene, men ettersom ikke alle har vært like sentrale gjennom hele perioden var det noen som deltok på kun ett av dem. Til hvert seminar ble fem personer bedt om å innlede til samtale om et undertema i tråd med strukturen på aktørseminarer. Innleiderne hadde fått oppgitt tittel for sitt innlegg, men utover dette sto de fritt til å selv bestemme hva de ville vektlegge. Innleiderne fikk ikke lov til å dele ut handouts eller ha power point-presentasjoner – det var det muntlige som skulle være i fokus. Etter innleggene ble det åpnet for samtale. Samtalene ble lett moderert, men i hovedsak handlet dette om å ha kontroll på talerlisten og tidsrammen. Forståelsen var at det var aktørene selv som best visste hvilke temaer som var interessante og hvor det var behov for å stille spørsmål. Takk til Harald Hegstad og Harald Askeland som fungerte som moderatorer.

En nyere metastudie (Mar et al., 2021) bekrefter at narrativer er et bedre redskap for hukommelsen enn forklarende tekster. Det ble sagt under seminaret at «ingen husker alt, men alle husker noe». Styrken ved å samle så mange personer til samtale er at de kunne supplere hverandre og slik tegne et bredere bilde av begivenhetene. Samtidig er hukommelsen av og til en utro tjener, og enkelte fakta er blitt husket feil. I arbeidet med å transkribere seminarene er det derfor gjort noen få rettelser av rene faktafeil. Det vil likevel være mulighet for at enkelte ting som sies, ikke gjengir hendelser helt

presist. Dette må leseren ta høyde for. Transkripsjonen har hatt som mål å bevare den muntlige formen og formuleringene fremstår som annerledes enn om de hadde vært skriftliggjort i forkant.

Selv om grunnlovsendringene skjedde for snart ti år siden, er det fremdeles mye som gjenstår før man kan kunne kalle det for en avsluttet prosess. Den norske kirke står midt i arbeidet med å utforme en ny organisasjonsstruktur, noe som er en direkte konsekvens av grunnlovsendringene. Særlig ved det andre aktørseminaret, som tok for seg perioden etter 2012, ble dette tydelig, og en del av samtalen preges derfor ikke bare av historiefortelling, men griper direkte inn i pågående prosesser. Kanskje man derfor burde ventet ytterligere ti år før man gjennomførte et slikt seminar, men da ville samtidig de viktigste begivenhetene ligget lengere bak i tid og mer ville vært glemt, og aktørene kanskje ikke tilgjengelig.

Aktørene trekker også veksler på andre hendelser som fant sted samtidig med aktørseminarene. Stortingsvalget i 2021 ble avholdt få dager etter at seminarene fant sted, og 25 årsmarkeringen for Porvoo-avtalen skulle finne sted i Nidarosdomen omtrent på samme tid. Enkelte steder danner det bakteppe for hva som sies, og minner oss om at historie også alltid fortelles inn i en samtid og påvirkes av ytre faktorer. Om det ikke nødvendigvis er slik at seierherrene er de som skriver historien, så vil historieskriving aldri kunne bli forstått som noe rent objektiv. Hva som vies oppmerksomhet, og ikke minst hva som ikke vies oppmerksomhet, må alltid være gjenstand for et kritisk blikk.

Utvalg

Fortellingen om skillet mellom stat og kirke kan fortelles fra ulike perspektiver. Hvem som inviteres til å fortelle er derfor ikke uvesentlig for hva slags historie som blir fortalt. Til temaet for de aktørseminarene som gjengis her, er det mange ulike aktører med forskjellige interesser. En representant for Human-etisk forbund ville nødvendigvis vektlagt andre faktorer enn representanter for Den norske kirke. En politiker fra Høyre andre faktorer enn en fra Arbeiderpartiet. På samme måte vil det også i Den norske kirke internt være ulike måter å se på skillet mellom stat og kirke.

Det har ikke vært et mål for aktørseminarene å dekke inn alle sider og perspektiver av det som har skjedd – da ville vi trengt et mye større rom, og uker i stedet for dager. Ettersom aktørseminarene primært bidrar som kildemateriale inn i et doktorgradsprosjekt som skal studere hvordan ledere i Den norske kirke arbeidet med spørsmålet stat/kirke i denne perioden¹, var det naturlig at det hovedsakelig var ledere som har hatt en formell posisjon som ble invitert. Dette fører til at flere

¹ Helge Nylenna: *Church leaders' work with values and identity in the process of separating Church and State*. VID vitenskapelige høyskole. Det vil enkelte steder bli referert til forskeren/Helge, som ikke deltok som aktør, men som satt som tilhører og var den som hadde hatt kontakt med aktørene i forkant av seminarene.

sentrale personer i kirkelig debatt gjennom denne perioden, og som trolig kunne fortjent en plass rundt bordet, ikke ble invitert. Samtidig var det også slik at noen som ble invitert, ikke hadde mulighet til å være med. Undertegnede står ansvarlig for utvalg og invitasjoner.

Utover de kirkelige lederne ble det også vurdert som tjenlig å invitere noen politikere, ettersom endringene formelt skjedde gjennom politiske prosesser i Stortinget. De to politikerne som var med på seminarene er begge representanter for Arbeiderpartiet. Dette forklares med at det var Arbeiderpartiet som satt med ansvaret for kirkesaker i regjeringen i perioden 2005-2013, men også fordi relasjonen mellom Arbeiderpartiet og Den norske kirke fremstår som særlig interessant og komplisert. Samtidig, som det også framgår av samtalene, var det sentrale politikere fra andre partier som også ga viktige bidrag inn i dette.

Personene som har deltatt ved seminarene er personer som til dels har hatt stor definisjonsmakt, og man må alltid møte makt med spørsmål og kritikk. Aktørseminarene kan kritiseres for å mangle flere kritiske stemmer og at maktpersoner på sitt vis får tale «fritt» uten nødvendige korreksjoner. Samtidig opplevdes aktørene på seminarene som åpne og reflekterende omkring hva som skjedde, med en vilje til å ta inn ulike perspektiver i sin fortelling. Det var ikke en opplevelse av at aktørene var der for å trumfe gjennom «sin» versjon av historien.

Arrangørene takker alle som satte av tid til å delta ved seminarene.

Ski, desember 2021
Helge Nylenna

Litteratur

- Evensen, S. A., Gradmann, C., & Larsen, Ø. (2009). Hva husker vi? Aktørseminar om allmennmedisin. *Michael*, 6(1), 7-10. <https://www.michaeljournal.no/i/2009/02/Hva-husker-vi-Akt%C3%B8rseminar-om-allmennmedisin>
- King's College London. (2021). *Witness Seminars*. <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/politiceconomy/research/british-politics-and-government/witness-seminars/index>
- London School of Hygiene and Tropical Medicine. (2021). *Witness seminars*. <https://www.lshtm.ac.uk/research/centres/centre-history-public-health/witness-seminars>
- Mar, R. A., Li, J., Nguyen, A. T. P., & Ta, C. P. (2021). Memory and comprehension of narrative versus expository texts: A meta-analysis. *Psychonomic Bulletin & Review*, 28(3), 732-749. <https://doi.org/10.3758/s13423-020-01853-1>
- Tansey, E. M. (2006). Witnessing the witnesses; Potentials and pitfalls of the witness seminar in the history of twentieth-century medicine. In R. E. Doel & T. Söderqvist (Eds.), *The Historiography of Contemporary Science, Technology, and Medicine. Writing recent science*. (pp. 260-279). Routledge.
- Tansey, E. M. (2021). *What is a Witness Seminar*. <http://www.histmodbiomed.org/article/what-is-a-witness-seminar.html>

Oversikt over deltakerne på aktørseminaret

Presentasjonen legger vekt på deres tilknytning til prosessen med å skille stat og kirke.

Jorund Andersen (f. 1973) var medlem av Kirkerådet fra 2002 til 2010. Hun satt i Gjøannes-utvalget (2003-2006) som leverte NOU 2006:2 *Staten og Den norske kirke* og i arbeidsgruppen som utarbeidet *Kjent inventar i nytt hus* (2011). Andersen deltok på det første seminaret.

Knut Andresen (f. 1946) var direktør i Kirkerådet fra 1991 til 1996 og var sekretær i arbeidsgruppen som utarbeidet *Kjent inventar i nytt hus* (2011). Han var medlem i arbeidsgruppen som utarbeidet *Styrket demokrati i Den norske kirke* (2008). Andresen deltok på begge seminarene.

Harald Askeland (f. 1963) satt som medlem i Kirkerådet fra 2010 til 2012, og var i en periode sekretær for arbeidsgruppen som utarbeidet *Samme kirke – ny ordning* (2002). Askeland deltok på det andre seminaret.

Trond Bakkevig (f. 1948) ledet de tre arbeidsgruppene som la fram henholdsvis *Samme kirke – ny ordning* (2002), *Styrket demokrati i Den norske kirke* (2008) og *Kjent inventar i nytt hus* (2011). Bakkevig deltok på begge seminarene.

Ingunn Folkestad Breistein (f. 1963) satt som medlem i Stålsett-utvalget som leverte NOU 2013:1 *Det livssynsåpne samfunn*. Breistein deltok på det andre seminaret.

Helga Byfuglien (f. 1950) var biskop i Borg fra 2005 til 2011, og deretter fast preses i Bispemøtet fram til 2020. Hun var biskopens representant i Kirkerådet fra 2010 til 2020. Byfuglien deltok på begge seminarene.

Ole Herman Fisknes (f. 1938) var ekspedisjonssjef i Kirkeavdelingen i ulike departementer fra 1984 til 2008. Fisknes deltok på det første seminaret.

Frank Grimstad (f. 1949) var direktør i KA – Kirkelig arbeidsgiverorganisasjon fra 1990 til 2018. Han satt som medlem i arbeidsgruppen som utarbeidet *Kjent inventar i nytt hus* (2011). Grimstad deltok på begge seminarene.

Harald Hegstad (f. 1959) var medlem i arbeidsgruppene som utarbeidet *Samme kirke – ny ordning* (2002) og *Styrket demokrati i Den norske kirke* (2008). Han satt som nestleder i Kirkerådet fra 2016 til 2020. Hegstad deltok på det første seminaret.

Marit Halvorsen Hougsnæs (f. 1960) er fra 2018 direktør i KA – kirkelig arbeidsgiverorganisasjon. Hun har vært tilknyttet KA siden 1998 og var før det underdirektør i Kirkerådet. Hougsnæs deltok på det andre seminaret.

Halvard Ingebrigtsen (f. 1970) var statssekretær for Arbeiderpartiet i Kultur- og kirke departementet fra 2006 til 2009. Ingebrigtsen deltok på det første seminaret.

Jens-Petter Johnsen (f. 1948) var direktør for Kirkerådet fra 2006 til 2018. Han satt som medlem i Gjønnes-utvalget (2003-2006) som leverte NOU 2006:2 *Staten og Den norske kirke*. Johnsen deltok på begge seminarene.

Svein Arne Lindø (f. 1953) var leder av Kirkerådet fra 2010 til 2016. Lindø deltok på det andre seminaret.

Erling Pettersen (f. 1950) var direktør i Kirkerådet fra 1996 til 2006, og var biskop i Stavanger i perioden 2009-2017. Pettersen deltok på det andre seminaret.

Ingrid Vad Nilsen (f. 1957) var ekspedisjonssjef i Kirkeavdelingen i ulike departementer fra 2008 til 2018, og er fra 2018 direktør i Kirkerådet. Hun satt som medlem i arbeidsgruppen som utarbeidet *Samme kirke – ny ordning* (2002). Vad Nilsen deltok på begge seminarene.

Finn Wagle (f. 1941) var biskop i Nidaros fra 1991 til 2008, og satt som preses i Kirkerådet som representant for biskopene i perioden 2002-2006. Wagle deltok på begge seminarene.

Andreas Aarflot (f. 1928) var biskop i Borg fra 1976 til 1977, og biskop i Oslo fra 1977 til 1998. Han var preses i Bispemøtet i perioden 1977-1998, og satt som biskopenes representant i Kirkerådet fra 1986 til 1998. Aarflot deltok på begge seminarene.

Marianne Aasen (f. 1967) var stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet fra 2005 til 2017. I perioden 2009-2013 var hun leder av Stortingets Kirke-, utdanning- og forskningskomité. Aasen deltok på det andre seminaret.

Aktørseminar 1

Fram mot kirkeforliket i 2008

Program:

- 10.00 *Velkommen* v/Helge Nylenna
Informasjon om dagen v/Harald Hegstad
- 10.15 *Kirkelig selvforståelse fram mot år 2000 – demokrati som pådriver for en kirkelig identitet uavhengig av staten*
Innledning v/Andreas Aarflot
- 11.00 Pause
- 11.15 *Kirkeloven av 1997 – Konsekvenser for arbeidet med å skille stat og kirke*
Innledning v/Frank Grimstad
- 12.00 Lunsj
- 12.45 *Stat og kirke-utvalget (1998-2002) – Prosess og betydning*
Innledning v/Trond Bakkevig
- 13.30 Pause
- 13.45 *Gjønnes-utvalget (2003-2006) – Hva var den kirkelige respons?*
Innledning v/Jens-Petter Johnsen
- 14.30 Pause
- 14.45 *Kirkeforliket (2008) – Hvorfor det ble som det ble*
Innledning v/Halvard Ingebrigtsen
- 15.30 *Oppsummering og avslutning*

Innledning

Harald Hegstad: Velkommen til denne historiske begivenheten. Vi bruker denne metoden som ikke er brukt så mye i Norge før og snakker om historiske begivenheter, hvor alle de som sitter rundt dette bordet har vært involvert på forskjellige måter. Jeg er jo klar over at de fleste her kjenner de fleste andre rimelig godt, men vi skal bare ta en rask runde hvor vi sier navnet vårt og hva som er vår relasjon til dette temaet. Altså hva slags posisjon vi hadde i den perioden det her er snakk om. Ikke noe presentasjon utover det, bare en klarhet i hvorfor den enkelte er her. Så vi begynner med deg.

Andreas Aarflot: Ja, jeg er Andreas Aarflot og var Bispemøtets preses i denne perioden som vi behandler her, fram til 98, og har fulgt med nokså aktivt senere også.

Knut Andresen: Knut Andresen. Jeg var direktør i Kirkerådet fra 90 til 96 og var ganske sentralt plassert i forbindelse med kirkeloven fra 1997. Og så har jeg vært domprost i Trondheim, og så har jeg blitt hyret inn til å skrive utredninger etter det. Så det er mitt engasjement.

Helga Byfuglien: Helga Byfuglien. Jeg var Bispemøtets preses fra 2010 til 2020. Så det var jo absolutt i denne fasen her, hvor det ble endringer.

Ole Herman Fisknes: Ole Herman Fisknes. Jeg var leder av Kirkeavdelingen i diverse departementer fram til 2008.

Ingrid Vad Nilsen: Ingrid Vad Nilsen, som etterfulgte Ole Herman i departementet. Jeg var også med i Bakkevig 1, så jeg har vært med fra begynnelsen av 2000-tallet. Er nå direktør i Kirkerådet.

Finn Wagle: Finn Wagle, Bispemøtets preses fra 2002 til 2006.

Jens-Petter Johnsen: Jens-Petter Johnsen. Medlem av Gjønnes-utvalget og deretter direktør i Kirkerådet fra 2006 til 2018.

Halvard Ingebrigtsen: Halvard Ingebrigtsen. Jeg var statssekretær i Kultur- og kirke departementet da vi lagde kirkeforliket.

Frank Grimstad: Frank Grimstad. Jeg arbeidet i Kirkerådet i 10 år, fra '80 til '90, og så direktør i KA fra '90 til 2018.

Trond Bakkevig: Trond Bakkevig. Jeg var leder av det første utvalget, *Samme kirke – ny ordning*, og leder av den utredningen som skrev om styrket demokrati i Den norske kirke. Og har vel fulgt opp på uformelle måter, og sammen med Knut har jeg laget et utkast til ny kirkeordning. Det er spennende å se hva vi foreslo og hva som nå blir.

Jorunn Andersen: Jorunn Andersen. Jeg satt i Gjøannes-utvalget og var med i Kirkerådet og Kirkemøtet i den perioden der. Og jeg satt i Bakkevig 3, sammen med Frank og Trond.

Harald Hegstad: Harald Hegstad. Jeg satt i det første Bakkevig-utvalget, *Samme kirke – ny ordning*, og i det andre, demokratiutredningen, og har ellers fulgt denne prosessen både som forsker og som interessert aktør.

Okey, men da går vi inn i vårt arbeid. Vi har allerede hørt litt om hva denne metoden går ut på: Å dokumentere historie, hvor de som har vært aktører i denne historien forteller sin historie, ikke bare i enkeltintervjuer med forskeren, men også i en samtale. For det er klart at i en samtale så kan ting komme fram, hvor vi setter hverandre på sporet av ting og kan stille spørsmål til hverandre og følge opp ting som noen sier. Det som er viktig å understreke er at det er nettopp historien som skal fortelles, og da særlig de delene av historien som ikke er dokumentert i skriftlige kilder og så videre. Hva som står i disse ulike utredningene, det kan vi lese oss til. Men hva som skjedde på bakrommet, hva slags prosesser som førte fram til det, hva slags vurderinger de ulike aktørene gjorde underveis. Hvorvidt det var planlagt eller, av og til kan de mest betydningsfulle ting egentlig bare være resultatet av en innskyttelse eller improvisasjon, andre ganger er det nøye planlagte prosesser. Det er nettopp sånne ting som Helge i sitt avhandlingsarbeid er ute etter å vite noe om.

Dette er ikke et seminar hvor vi skal diskutere historien. Han er ikke interessert i våre, skal vi si, vurderinger eller teoretiske perspektiver, eller om vi synes dette var vellykket til syvende og sist, eller hvor veien går videre eller om den nye kirkeordningen som ligger foran eller noe sånt. Det er den historien, hva skjedde? Det er tre spørsmål som han har formulert: Hva skjedde? Hvorfor skjedde det? Og hvem gjorde det? Et aktørorientert perspektiv på historiske hendelser og historisk utvikling. Så dette er ikke et seminar hvor vi diskuterer interessante perspektiver på tingene i ettertid, det kan vi ta i en annen sammenheng.

Det er da lagt opp sånn: Dere har fått et program, hvor dette er lagt opp i historiske bolker. Som dere vet skal dette følges opp av et seminar nummer to som tar for seg utviklingen etter kirkeforliket. Men dette er da historien fram til kirkeforliket i 2008. Først da med litt forhistorie, nå i første bolke fram mot år 2000 ved Andreas Aarflot, deretter skal vi se på kirkeloven fra 1997 med innledning av Frank Grimstad. Stat/kirke-utvalget ved Trond Bakkevig, Gjøannes-utvalget ved Jens-Petter Johnsen, og kirkeforliket med innledningen av Halvard Ingebrigtsen. Dette er relativt korte innledninger, maks 10 minutter er blitt sagt, og følges da opp av en samtale. Vi gjør det sånn at dere melder dere ved å rekke hånda i været. Jeg noterer navn og gir dere ordet etter hvert. Hvis det er ting som er en liten saksopplysning eller noe, vil jeg også gi anledning til å gi replikk. Hvis det ikke er et innlegg, men bare at man skal

korrigere en ting eller kommentere en liten ting, så kan man få en slags replikk. Ellers må vi holde disse tidsrammene, og jeg kommer til å styre det. Når tida er omme på den enkelte bolk så må vi bare slutte selv om det er andre på talerlisten, så får vi heller komme tilbake til det. Det er en bolk helt til slutt, 15.30: *Oppsummering og avslutning*, hvor vi kan gi ordet til om det var noe særlig vi ikke rakk, som glapp, som vi også burde si noe om. Så er det ikke slik at alle trenger å si noe til hver enkelt bolk nødvendigvis. Hvis man ikke har noe å si, er det helt greit å ikke ta ordet i den bolken. Hvis man har noe å si, er det fint om man tar ordet og sier det.

Kirkelig selvforståelse fram mot år 2000 – demokrati som pådriver for en kirkelig identitet uavhengig av staten

Harald Hegstad: Da går vi rett på første bolk, og jeg gir ordet til Andreas Aarflot: Om kirkelig selvforståelse fram mot år 2000. Vær så god.

Andreas Aarflot: Kirkens selvforståelse har vært et sentralt tema i den reformprosess som Den norske kirke har vært igjennom de siste femti år. Spørsmålet om hva det er som gjør kirken til kirke, både i teologisk og i sosiologisk forstand, har vært viktig i arbeidet med å finne gode løsninger for kirkens ordning i en juridisk og politisk ramme. I innstillingen fra Støylen-kommisjonen, som jeg var aktivt med i og vært med å formulere mange av punktene i, heter det om kirkens grunnlag:

Den kristne kirke er blitt til ved Den hellige ånds gjerning gjennom Ord og sakrament der hvor en menighet samles om Ordets forkynnelse, om dåpens bad og nattverdens bord. Der er den kristne kirke til stede, både som lokal menighet og som del av den hellige, alminnelige kirke på jord. Men den kristne kirke fremtrer i denne verden både som et Åndens samfunn i Kristus av den som tror evangeliets ord og løfte, og som et organisert trossamfunn med sine sosiale strukturer underlagt skiftende kår og menneskelige begrensninger. Verken skrift eller bekjennelse forplikter kirken på en bestemt kirkeforfatning, men for at evangeliet kan bli forkynt og sakramentene forvaltet etter Kristi befaling må det skje etter en fastsatt orden. Det er forvaltningen av nådemidlene som må være bestemmende for kirkens forfatning.

Dette er formuleringer som gikk igjen i reformkommisjonens arbeid og skrifter, og i hovedsak har det i en rekke kirkelige vedtak fra Kirkemøtet opp igjennom årene vært nyanseringer av denne beskrivelse av Den norske kirkes selvforståelse. For min del har jeg utformet dette grunnlagsperspektivet i en paragraf som er formet slik:

Den norske kirke har som sitt mål å nå hele folket med forkynnelsen av evangeliet og tilbudet om nådens midler. Den er kalt til å vekke og nære det kristelige liv i menighetene, og bære vitnesbyrd om Guds kjærlighet til alle mennesker. Gjennom sin landsdekkende virksomhet og sine ordninger skal den virkeliggjøre sitt oppdrag som en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke.

Det første Kirkemøtet som trådte sammen for snart 40 år siden brukte mye tid på å definere sin egen rolle som kirkelig styringsorgan. I stortingsbehandlingen var det slått fast at Kirkemøtet skulle etableres som et offentlig organ med plikt til å utøve myndighet. Nå var det opp til Kirkemøtet selv å gi uttrykk for hvordan det så sin rolle i den fremtidige utvikling av kirken. Forsamlingen var seg bevisst at det var nødvendig å fastlegge den teologiske og åndelige basis som Kirkemøtet skulle handle ut fra. Kirkemøtet vedtok derfor under sin første samling i 1984 en viktig

prinsipputtalelse om Kirkemøtets plass i kirken, der det gjøres rede for kirkens og Kirkemøtets selvforståelse. Vedtaket fanget opp mange av de momenter jeg hadde trukket frem i mitt innledningsforedrag om Kirkemøtets basis og oppgave som åndelig ledende organ i kirken. I Kirkemøtets vedtak heter det blant annet:

Kirkens organer har sitt utspring i den troende og bekjennende menighet slik den først og fremst trer frem i gudstjenestefellesskapet på lokalplanet. Derfor er det lokalmenigheten med dens organer som danner grunnenheten i kirkeorganisasjonen. Det er for å tjene evangeliets fremme og forvaltningen av nådemidlene at menigheten skaper sine styringsorganer. Dette mandat har sin basis i det alminnelige prestedømme og i den offentlige tjeneste med Ord og sakrament. Kirkens ledelse fremstår i et samvirke mellom dem som representerer menighetens leke, døpte medlemmer og dem som har fått seg overdratt det kirkelige embete. Det er menighetens valg av sine ansvarlige ledere i rådsorganene og kirkens kall og oppdrag til embetsbærerne som uttrykker at hele kirken bærer ansvar for kirkestyret og kirkens ordninger.

Disse formuleringer gjenspeiler det vi kunne kalle den dobbelte struktur i kirkens demokratiske selvforståelse: En valgt rådsstruktur kombinert med en oppdragsbasert tjeneste. For å ivareta helheten og sammenhengen i denne beskrivelsen av Den norske kirke, må enheten mellom kirken lokalt og kirken som landsdekkende organisasjon komme klart til uttrykk. Det er noe av det viktigste som må få sin avklaring i den prosess som nå pågår for å omdanne Den norske kirke fra en statskirke til et selvstendig trossamfunn. Og dette forhold har jeg forsøkt å sammenfatte i en paragraf jeg har formulert slik:

Menigheten er den grunnleggende enhet i kirken, hvor kirkens døpte medlemmer samles om forkynnelse og sakramentsforvaltning, og utrustes til tro og tjeneste. En landsdekkende kirke består i, og gjennom, lokale menigheter. Den enkelte menighet utgjør en selvstendig enhet og er samtidig en del av Den norske kirke som folkekirke og kan ikke løses fra fellesskapet med denne.

I mitt arbeid med kirkereformene har det vært et mål å sikre aksept for at Kirkemøtet har en formell myndighet på områder som angår kirkens felles ordninger. Den nye rettstilstand som er skapt ved de seneste lovreguleringer sikrer kirkens autonomi og normgivningskompetanse. Det ligger en forpliktende, normativ autoritet bak beslutninger som Kirkemøtet fattet, med betydning for hele kirken. Ja, kirkens egne representanter, valgt og utpekt gjennom anerkjente prosedyrer, utgjør kirkens ledelse. Samtidig er det viktig å understreke at all myndighetsutøvelse, også i kirken, skal være legitim og kontrollerbar. Den bør være basert på allsidighet og bredde i meningsdannelse, men bør være enhetlig og klar i den avgjørende beslutningsprosess. Det er dette som er avgjørende for den demokratiske legitimitet

Kirkemøtet forvalter. På denne bakgrunn er det tjenlig at Kirkemøtet, som det representative organ for menighetene, og dermed alle kirkens dømte medlemmer, forvalter den sentrale avgjørelsesmyndigheten i saker som gjelder hele kirken. Det gjelder også saker med læremessig relevans, hvor Bispemøtet ellers spiller en viktig rolle.

Et av de kompliserende momentene har vært den manglende forståelse for at det kirkelige demokratiprinsipp hviler på dåpen, ikke bare som medlemskriterium, men også på den teologiske forståelse av dåpen som grunnlag for det alminnelige prestedømme, og dermed for kirkemedlemmenes medansvar for kirkens virksomhet og styringsorganer. Dette grunnprinsipp har jeg forsøkt å aktualisere i en paragraf på denne måten:

Medlemskap i kirken erverves ved dåp. Ved dåpen i den treenige Guds navn blir mennesker forenet med Kristus og innlemmet i den kristne kirke. I dette fellesskap har de dømte medlemmene i kirken del i de oppgaver menigheten er satt til å utføre, og kan, sammen med ansatte og vigslede medarbeidere, bidra til løsninger av kirkens oppgave gjennom valg og deltakelse i kirkens styringsorganer.

I denne formuleringen ligger det en invitt til alle som kjenner omsorg og ansvar for kirken, til å ta del i en demokratisk utvikling av virksomheten lokalt og sentralt, på grunnlag av sitt dåpsbaserte medlemskap. Dette henger sammen med den teologiske grunnforståelse av ledelsesstrukturene i kirken som trossamfunn. Det henger videre sammen med at de spesifikt kirkelige organer er valgt i kirkelige valg og med særlig sikte på kirkelige formål. Dette er en demokratiforståelse som er forskjellig fra et folkedemokratisk, politisk demokrati. Det er likevel en utbredt vilje i kirken til å bevare den folkekirkelige bredde i valgordninger og representasjonsstruktur.

Helt siden menighetsrådsloven ble vedtatt i 1920 har det vært avvist å stille andre krav enn dåpen for stemmerett og valgbarhet ved de kirkelige valg. Men den prinsipielle basis må være klar og teologisk legitim. Det har også vært en gjennomgående betraktning i kirken at det kirkelige demokratiprinsipp har vært tilstrekkelig ivaretatt i form av en indirekte, representativ demokratimodell, som også er en gyldig modell, slik at møtene velger rådene og at bare de egentlige primærvalg til menighetsrådene skjer som et allment direkte valg fra kirkens medlemmer i de enkelte menigheter. Det var denne modell som også ble foreslått av den departementsoppnevnte arbeidsgruppen for kirkelige møter og råd etter stortingsbehandlingen i 1981, hvor også Ole Herman Fisknes var med som ett av medlemmene. Forslaget gikk inn for å lovfeste de tidligere bispedømme-møter, satt sammen av representanter valgt av menighetsrådene. De fremsto dermed som valgforum for bispedømmerådene, og i praksis også for Kirkemøtet som i hovedsak

ble sammensatt av bispedømmerådene. Men Stortinget fulgte ikke opp forslaget om et lovfestet bispedømmemøte med valgte utsendinger fra menighetsrådene.

Den senere utvikling, med utprøving av mer direkte valgsystemer, åpner kanskje for en bedre oppslutning om de kirkelige valg, men det er viktig at ordningene ivaretar prinsippet om sammenheng og gjensidig forpliktelse gjennom de forskjellige organene.

Det kan av og til spores en spenning mellom forståelsen av kirken som folkekirke og dens karakter som trossamfunn, definert ut fra sitt oppdrag. Det kan skape uklarhet om hva den kirkelige selvforståelse har å si for den demokratimodellen som kirken opererer under. Det seneste utkast til strategidokument fra Kirkerådet synes å spille den vel innarbeidede beskrivelse av Den norske kirke som en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke ut mot en alternativ formulering om kirken som *en evangelisk-luthersk landsdekkende, demokratisk og åpen folkekirke*. Hvis dette blir stående, er en viktig del av den ekklesiologiske substans gått tapt i kirkens selvforståelse. Betegnelsen landsdekkende, demokratisk og åpen fremhever de ytre elementer i kirkebegrepet, mens forankringen i kirkens evangeliske oppdrag blir avstreifet. Det er ikke ordet demokratisk, i definisjonen, som gjør kirken til en demokratisk institusjon, men selve den organisatoriske modell.

Det er kanskje mulig at den siste formulering er ment til å harmonere bedre med Grunnlovens nye paragraf 16, med dens beskrivelse av det som, etter min mening, er både et historisk og juridisk problematisk begrep: Norges folkekirke. Paragrafen lyder:

Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke.

Spørsmålet byr seg om det er mulig å tenke seg at et geografisk, eller politisk nasjonalt begrep som *Norge* kan ha et eiendomsforhold til et kirkesamfunn. Det kan i alle fall ikke være tjenlig å bruke Grunnlovens uklare formuleringer som tolkingsmodell for Den norske kirkes selvforståelse som selvstendig trossamfunn og folkekirke.

Det er for øvrig interessant at den nynorske teksten til Grunnloven bruker den innholdsmessig korrekte formuleringen «*Den norske kyrkja står ved lag som den norske folkekyrkja*», mens den engelske oversettelsen, som er referert i Lovdata, bruker det historisk ukorrekte «*remains the established church of Norway*», noe som slett ikke passer etter at kirken ikke lenger er statskirke, men nettopp «disestablished» slik begrepet brukes i den engelske kirkedebatten. Og det at kirken ble «disestablished» var jo nettopp det avgjørende moment, som i juridisk forstand gjør det mulig for Den norske kirke å fremstå som en selvstendig, demokratisk organisert folkekirke med en teologisk forankret kirkelig selvforståelse.

Harald Hegstad: Hjertelig takk. Du har jo vært en viktig premissleverandør. Du refererte jo til at du har skrevet tekster og lagt mange teologiske premisser, som er viktige bidrag. Samtidig så avlegger du en visitt til mer nylige dokumenter, så viser du jo at det er noen slike ideologiske og teologiske spenninger i dette feltet, i forholdet mellom folkekirkebegrepet, menighetsbegrep, demokrati og så videre. Nå skal ikke vi ha noe diskusjon her om hvordan dette ser ut i dag, for nå er det fram mot år 2000 denne samtalen skal dreie seg om. Men i den grad det går å identifisere også teologiske og ideologiske spenninger før år 2000, så vil det være interessant. Noen av disse spenningene har vel kanskje vært med å skape, skal vi si, sand i maskineriet når det gjelder utvikling av den kirkelige selvstendighet. Det har vært på politisk side en skepsis mot å gi kirken for mye selvstendighet, av også litt sånne ideologiske grunner. Det kan vi kanskje høre mer om. Ordet er fritt.

Trond Bakkevig: Takk for et interessant foredrag, Andreas. Det er spennende å høre på, fordi du er jo nestoren i dette. Det som kunne vært interessant å høre litt mer om er: Hva slags motstand møtte du? Og da tenker jeg på at det var en viss indre kirkelig debatt. Einar Førde bidro med utsagn i Stortinget som torpederte veldig mye av det dere foreslo i 1981, og jeg husker da Kirkemøtet i 1984 ble åpnet, så ble Berge Furre intervjuet, vandrende i skogen nedenfor Vestre Aker kirke, mens han var sterkt imot dette. Siden ble han en ivrig deltaker i det kirkelige styre. Det er de politiske innsigelsene, men har det vært knirkefritt innad i kirken?

Andreas Aarflot: Nei, når jeg satt og arbeidet med dette så gikk jeg igjennom massevis av dokumenter og innstillinger og så videre. Jeg startet litt med Berge Furre² foredrag i Tromsø hvor han røpet innholdet, eller store deler av innholdet, i den meldingen som var ventet da litt senere på året – i 1980. Det er helt klart at den politiske motstand mot kirkens dokumenterte selvforståelse fra flere dokumenter som var kommet, den var ganske krass. Han ironiserte en del over det begrepet, «kirkens selvforståelse», og på et punkt formulerte han seg slik at «vi skal gi kirken gode arbeidsvilkår og respektere den kirkelige selvforståelse så langt som den kan sees å være i takt med vår selvforståelse som statlig kirkestyre». Denne paragrafen arresterte jeg ham litt på, da jeg skrev til ham etterpå. Den ble borte i selve den trykte meldingen.

Hvis vi spør først etter motstand på politisk plan, så var den sterk og det ble holdt tilbake. Så møtte vi motstand av det organiserte, kristelige kirkefolket, altså organisasjonsfolket, som ikke ville ha noe selvstendig kirke og demokratisk kirke. Mange av dem ble jo værende ved sitt standpunkt helt til det siste, fordi de ikke mente at Kirkemøtet var sammensatt på teologiske og bibelske forsvarlige

² (red) Aarflot mente her å si Einar Førde, ikke Berge Furre. Dette er ikke endret i teksten slik den nå presenteres, men det blir tydeliggjort senere i samtalen at det her egentlig vises til Førde.

prinsipper. Det var nettopp den passus om at man måtte forplikte seg personlig på kirkens tro for å kunne bli valgt og ha valgrett.

Den største motstanden jeg har dokumentert, den møtte vi jo egentlig i kirkedepartementet hvor vi hadde en ekspedisjonssjef som hadde en veldig bastant statskirkelig ideologi, og som egentlig ikke ønsket at det skulle være noe spor av kirkelig selvbestemmelse som kunne komme i konflikt med det han mente var den eneste rette kirkeforståelse, nemlig at staten styrte alt til syvende og sist og formulerte de bestemmelser som skulle gis.

Trond Bakkevig: Det var ikke han [Fisknes] som sitter her.

Andreas Aarflot: Det var før hans tid. Men det var veldig merkbart, og like til det siste så merket vi spesielt den konflikten som var der.

I selve det kirkelige reformarbeidet ble det etter hvert en veldig sterk konsensus om disse definisjonene av kirkens selvforståelse, og de holdt stand hele veien, etter min forstand kanskje inn i nyere tid. Men jeg opplevde et veldig fruktbart samspill mellom for eksempel Bispemøtet og dets vedtak, og etter hvert som Kirkemøtet kom, også Kirkemøtets vedtak, når det gjaldt å definere inn kirkens rolle som mer og mer selvstendig organ. Men man var jo hele tiden da tvunget til å prøve å innpasse det til det rettssystem som eksisterte, som statskirken var bygget på. Selve fundamentet for den selvstendige kirkemodellen, og den selvstendige kirkeforståelsen, som nå kan rulles ut på basis av de nye bestemmelsene, fundamentet for dette syns jeg ble lagt i stor utstrekning, i stor samstemthet, mellom dem som opererte i det mer offisielle kirkelige meningsmiljøet.

Harald Hegstad: Bare en klargjøring. Foredraget du viste til fra Tromsø, var det Einar Førde eller Berge Furre?

Andreas Aarflot: Einar Førde holdt et foredrag i *Kristne arbeideres samfunn* i Tromsø i mars i 1980, hvor han da slapp en del av innholdet. Og det ble veldig mye debatt etter det, og mye aktivitet. Og jeg var ganske mye frempå og spilte inn både Statsministeren og andre krefter for å prøve å få rettet opp noe av det. Det interessante var at Stortinget justerte kursen ganske mye i den første debatten om stortingsmeldingen, og siden videre utover også, og formulerte mer som prøvepunkter kanskje. Og formuleringen om at kirken trengte et organ som kunne tale med autoritet på kirkens vegne. Det var slett ikke kirken som først lanserte det, men det sto faktisk i stortingsmeldingen først. Arbeidsgruppen, som Ole Herman og jeg og Johannes Ulltveit-Moe satt i den gangen, vi formulerte det jo veldig tydelig. Så det var noen ansatser som kom og ble utfoldet, og som vi kunne ta tilknytning til og utnytte for det det var verdt, for å si det sånn, i kirkens videre arbeid her.

Harald Hegstad: Jeg har notert Fisknes. Jeg kommer til å si navnet deres før dere får ordet av hensyn til opptaket, slik at vi vet hvem det er som snakker. Er det andre som melder seg også, så gjør det etter hvert.

Ole Herman Fisknes: Ja, det er bare en knøttliten kommentar. Jeg lurer på om det var fra det frivillige, kirkelige landsråd i sin tid det var en intens debatt, og det gikk jo på Aarflots forståelse av det kirkelige demokrati. Det var tunge innvendinger fra biskoper, i den settingen, mot Aarflots forståelse her. Det var også en debatt om man skulle jobbe frem mot en fri folkekirke, og da var det en av biskopene som sa at «*Nei, det kunne jeg ikke tenke meg. Jeg vil jobbe frem en frikirke*». Sånn at noe av mostanden mot Aarflots tenkning var ganske tung, inn i også bispekollegiet. Det synes jeg, Aarflot, at du bør ha med.

Andreas Aarflot: Jeg sa uttrykkelig «*Bispemøtets uttalelser*», for faktum var at i de formuleringer som vi kom ut med som gjaldt dette spørsmålet – alle var jo klar over at tiden ikke var inne for å forlange en selvstendig fri folkekirke sånn som den politiske utviklingen hadde vært. Men når det gjaldt kirkens indre oppbygging og målsetting, så var Bispemøtet gjennomgående veldig samlet. Men det er riktig at det var en og annen av de andre biskopene som på annet hold uttalte seg mer kritisk, men da særlig fordi de var redde for at det skulle bli press mot en oppløsning av statskirken som sådan.

Knut Andresen: Jeg vil vri temaet litte grann. Da jeg satt på trikken opp hit, så tenkte jeg at jeg ikke husker noen ting fra denne tiden. Men etter at Andreas snakket så husker jeg ganske mye.

Du har jo invitert oss til å komme med innspill til prosessen og hva som var problemstillinger og litt sånn bak sceneteppet. Jeg tenker om det tidsrommet vi snakker om nå, det er fra etter de aktive menigheters oppblomstring på 50-tallet, der vi kom på 60-tallet og restartet den kirkelige reformbevegelse og fram mot årtusenskiftet. Det er det perspektivet vi har. Det er noen etapper i den utviklingen som man kan sette litt ord på.

Første fase av det var egentlig før 1980, og da var problemstillingen å skaffe kirken organer og gi de organene et formål, en oppgave. Jeg satt i et par utredningsutvalg som skrev blant annet om det fremtidige kirkestyre, om hvordan det skulle se ut før vi kom så langt som til 1980, ved å definere hvilke organer vi kunne se for oss i kirken og hva slags oppgave de skulle ha. Da det var på plass, så besto arbeidet i å få overført myndighet fra statlige organer til disse kirkelige organer, som da stort sett var etablert gjennom revisjonen av kirkeloven i 1984. I den prosessen så synes jeg liksom på en eller annen måte at de kirkelige organer og departementer spilte ganske mye på lag. Det var ganske mange ting som ble overført fra statlige organer til

kirkelige organer i den fasen. Hele den problemstillingen ender opp med kirkeloven av '97, og at vi da har fått organene og at vi har fått lagt oppgaver til dem.

Hvis man ser hvilke spenninger har det har vært i disse prosessene: Den første spenningen som jeg opplevde fra da vi satt og skrev utredninger om dette, det var det kirkelige demokrati. Hvem skal ha stemmerett? Hvem skal være valgbar? Og der var det ganske sterke dragkamper, for mange vil smalne det til og mange ville vide det ut. Det var en viktig greie. Men den prosessen ble på en måte landet etter kirkeloven av '84 i hvert fall. Så kom det en ny sånn type spenning, for da begynte vi å snakke om at de kirkelige organene skulle ha noe ansvar for prestedtjenesten. Og dermed kom det spenninger, og den store greia der var tilsetning av prester. Det som kom i '86. Det var en betydelig prosess i hele presteskapet for å få aksept for at det var betryggende at bispedømmerådene skulle tilsette prestene. Man skal ikke snakke om seg selv, men jeg har tenkt i ettertid at jeg hadde nok en konstruktiv dobbeltrolle der, for akkurat i den prosessen der skrev jeg departementets utredninger om tilsetning av prester og så var jeg formann i Presteforeningen. Og så kurset jeg på vegne av departementet. Så implementeringen gikk relativt greit, vi kom i mål med det.

Helga Haugland Byfuglien: Du var kjøpt og betalt, som du sa.

Knut Andresen: Jeg mente dette jo. Men dette var en del av en ny problemstilling som kom på midten av 1980-tallet, nemlig: Når vi har fått etablert disse organene, med formål og oppgaver, og de ble stadig mer betydningsfulle – hva da med embete? Og så fikk vi embete og råd-problematikken, som vi på en måte lever med fremdeles.

Harald Hegstad: Takk for dette, Knut. Det er jo nettopp disse spenningene, og aktørenes manøvrering i disse spenningsfeltene som er interessant. Og disse hattene du hadde i skapet på ulike tidspunkt er jo også interessant.

Nå begynner talerlisten å ta av her, så nå er det Trond Bakkevig.

Trond Bakkevig: Jeg vil anta at i Bispemøtet så gjorde de seg gjeldende, Erling Utne på den ene siden og kanskje noen Hamar-biskoper på den andre siden, som representanter for ulike syn. Den spenningen som jo har ligget der helt inn på 2000-tallet, og jeg skal komme tilbake til den, det er jo også den gamle embetsmannstenkningen, som egentlig ikke ville ha noen råd i det hele tatt. I høyden kalle det råd, ikke noe i retning av styre eller sånt noe, som jo særlig var representert via en del professorer på Teologisk fakultet og noen andre steder. Og så hadde du den andre, som heller ikke ville ha råd fordi de ikke var kristelige nok. På en måte løp dette sammen, og i midten her fikk du hele reformbevegelsen. De spenningene der løste jo dere litt med utredningen *Embete og råd*, som jeg mener er viktigere enn veldig mange andre kirkelige dokumenter, fordi den trakk opp, i realiteten,

retningslinjene for styringen av Den norske kirke. Tenkningen har blitt bestemmende for hvordan vi fremdeles vil ordne det. Ja, det var i grunnen det.

Halvard Ingebrigtsen: Ja, jeg skal ikke mene dypt om alle de tingene der, men jeg tenker at det som drar en parallell over til det som etter hvert blir diskusjonene rundt kirkeforliket, var nettopp det som var diskusjonen rundt dette med indirekte valg. Her var situasjonen hvor det politiske miljøet den gangen var skeptisk til at man i det hele tatt etablerte de organene, så dreier dette seg da inn mot kirkeforliket hvor det blir en kritikk av det indirekte fordi det var det, som jeg skal snakke om senere, er det reelle springende punktet: Hvem skal bestemme? Hva er det direkte valg av? Hva er de reelle valgmulighetene? Og på hvilket nivå skal de direkte valgene faktisk finne sted?

Det er den interessante parallellen, synes jeg, for det handler om hvem som bestemmer hva. Noen vet jo at jeg har en far som har et sterkt engasjement etter å ha jobbet på bispedømmekontoret i Nidaros, og vi hadde en diskusjon om nettopp det vi snakket om nå, nemlig dette om prestene sin rolle. Embetsstaten, embetsstyre, embetet som det er, og da den motstanden som naturligvis lå også der. Det var også en interessant parallell til 2008, og det er derfor jeg nevner det, hvem skal ansette hvem? I kirkeforliket landet vi på at alle skulle være statsansatte for eksempel, og det var også en diskusjon, som ikke var stor, men som var helt reell i forhold til hvem som i realiteten bestemmer også på den siden. Så det er interessante paralleller for den som skal skrive og dra dette sammen, hvordan demokratiutviklingen skjer og jeg skal si litt mer om det i mitt innlegg senere i dag.

Frank Grimstad: Bare noen små kommentarer. Jeg satt jo i *Embete og råd*, og jeg satt i *Tilsetting av prester* på den tiden der, og jeg skrev for kirkelovutvalget, så jeg hadde litt ulike roller. Jeg kan jo bekrefte at i *Embete og råd* så var en av de tingene som holdt på å sprengte *Embete og råd* synet på embete. Altså, hvor langt vi skulle gå i forhold til å omtale en fremtidig organisering av prestetjenesten. Rose var jo leder, og var livredd for det. Vi stoppet et skritt før, og det tror jeg gjorde at det ble et godt utvalgsarbeid, for det ble konsensusorientert. Det andre var at jeg minnes at vi på slutten av arbeidet i kirkelovsutvalget, og jeg var jo hyret inn for å skrive om tjenester, stillinger og arbeidsgiveransvar og slikt, da kom spørsmålet opp: Nå er det brennbart med prester. Vi henvender oss til departementet og spør om vi kan få lov til å behandle prester også i den NOUen. Det var et veldig rapp over fingrene, helt uaktuelt: Prestene er departementets. Dermed fikk vi det store oppslaget med Ole Herman [Fisknes] i Vårt Land senere, da loven ble rullet ut. Nemlig, nå skal prester slutte å sulle med byråkratiske ting og menighetsrådsarbeid, nå skal de forholde seg til Ord og sakrament. Som et slags signal om at «ikke tull med prestene våre». Det ble en intern spenning også, for det var ikke alle som mente at disse var Ole Hermans så

sterkt som det Ole Herman mente om presteskapet på den tiden. Så det var noen spenninger i det landskapet der også.

Andreas Aarflot: Ja, jeg bare nevner det, jeg berørte jo mest bare sluttresultatet i alle debattene om valg og valgordning og forutsetninger for å velge. Det ble jo hele veien, og har vært standhaftig helt siden 1920, hvor debatten var veldig sterk omkring de nye menighetsrådene, at vi skal ikke kreve noe annet enn at det er medlemskap basert på dåpen. Og det tror jeg har vært et veldig viktig prinsipp for å beholde folkekirkeforståelsen. Men departementet hadde i stortingsmeldingen lansert et forslag om at Kirkemøtet burde sammensettes også ved oppnevnte representanter, som departement og politiske organer på en måte skulle være med å oppnevne. Det holdt Førde fast på helt til omtrent den siste debatten han var med i, som jeg har notert meg.

Vi hadde noen sånne samtalemøter med de politiske instansene som vi fikk i stand der, med statsminister Norlis velsignelse, og jeg har notert fra den debatten at han stadig vekk etterlyste det, også i sin seneste stortingsdebatt, som jo naturligvis var helt ødeleggende for en kirkelig demokratisk forståelse av kirkens lederorganer.

Finn Wagle: Jeg skal tilbake til dette med embete og råd. Vi er altså i fasen før år 2000, jeg var biskop, jeg var mye i Kirkens hus, og satt som leder i forskjellige utvalg. Jeg grep fatt i dette begrepet, embete og råd, for det får ikke frem at det er også embete i rådet. Det er en veldig viktig understrekning og som har kommet frem i mange senere dokumenter, hvor man nettopp understreket dette med embetet i rådet. Fordi rådsstrukturen, som en demokratisk struktur, har også embetet med. Og da har jeg det spørsmålet til deg, Andreas: Når du snakker om demokrati som pådriver for kirkelig identitet uavhengig av staten, i hvilken grad er da embetet inne i dette demokratibegrepet, kirkelig forstått? For jeg tenker at vi er nødt til å få frem dette perspektivet også ut fra et demokratisyn, for det handler om det kirkelige demokrati, ikke det sekulære demokrati.

Andreas Aarflot: Helt fra reformkommisjonens uttalelse som jeg refererte, og Kirkemøtets egen selvbesinnelse fra det første møtet, så har det vært uttrykkelig uttalt som et viktig prinsipp at kirkens ledelse og styringsorganer består av valgte representanter basert på dåpen og det alminnelige prestedømme, og, som jeg kalte det, det ordinerte embetet. Altså, det er en oppdragsbasert tjeneste formulert på det. Og hele veien, i alle offentlige dokumenter som har vært retningsgivende, så har det prinsippet stått fast og har vært veldig tydelig uttrykt. Det er denne blandingsstrukturen i kirkens ledelsesorganer som er det karakteristiske for det kirkelige demokrati, og derfor er det ikke så helt enkelt å parallellføre den helt uten videre til en demokratiforståelse som er basert på politiske prinsipper.

Knut Andresen: Slik jeg husker de dokumentene som går fra slutten på 1960-tallet og fram til midten av 1980-tallet, så har det aldri vært reist som noe stort debattert om de kirkelige styringsorganer skal sammensettes av valgte representanter og representanter for embetet. Det har vært på en måte nesten selvsagt. Det er en problemstilling som har vært lite reist. Sånn ser det ut for min erindring.

Frank Grimstad: Det er bare en kommentar til det, for jeg satt i går og leste gjennom alle høringsuttalelser til problemnotatene som du [Andresen] førte i pennen, om embete og råd, og der var vel Aarflot med, og Wegger Strømmen og noen andre, og så ble dette sendt på høring til alle biskoper og bispedømmeråd. Det er interessant lesning, for det er jo før *Embete og råd*-utvalget ble nedsatt, og det var relativt store spenninger på ett punkt: Embete og råd sier at styringsansvaret ligger i rådet hvor embetet er til stede. Det er ganske mange høringsinstanser som sier at det ikke er tilstrekkelig, for embetet har et eget styringsansvar uavhengig av rådet. Det var en basic uenighet mellom biskopene, og det var veldig ulikt hvilke bispedømmeråd som sa «vi slutter oss bare til biskopens høringsuttalelse» og hvem som da hadde gått inn og gjort noe selv. Så i det gryende kirkelige demokrati var det en veldig tendens til å slutte seg til biskopen når det kom til teologiske spørsmål, mens en del har klart andre oppfatninger enn det biskopen som sitter i rådet har. Det er en ganske morsom samling som belyser nettopp... Men så ble det konsensus, og jeg tror vi greide å ro det ganske godt i land, også gjennom din formulering av *Embete og råd* på Kirkemøtet når det kom opp dit, fordi ditt foredrag var jo veldig samlende i forhold til å tegne en profil videre.

Helga Byfuglien: Jeg bare sitter her og reflekterer litt over hva som har vært, og kanskje også kommer til å bli en del av det som kommer fram når kirkelig organisering skal landes etter hvert. I hvilken grad er forståelsen av kirkelig demokrati, altså at også embetet er representert, og hvordan skal det komme fram i den organiseringen og de nye ordningene hvor det legges til rette for... Det er ganske interessant. Og det er jo også interessant hvordan selve demokratibegrepet ofte må justeres nettopp ved å si at kirkelig demokrati ikke er det samme som og så videre... For nå sier dere at det liksom aldri har vært debatt om dette, det har vært så selvsagt, men det er jo interessant å se hvor selvsagt det vil være fremover.

Trond Bakkevig: For det første synes jeg det er interessant, Helge, at du kan merke deg en del sånn habilitetsproblematikk her, når du skal skrive det. For det er også en fortelling om konsensusvilje i kirken.

For det andre så... Kirkemøtet bidro jo til å lage en kirkeorganisasjon som ble mye mer strømlinjeformet. En av de første tingene vi gjorde var at vi flyttet Mellomkirkelig råd fra Bispemøtet til Kirkemøtet, og så gikk vi, altså Knut og jeg da vi satt på hver vår stol, og slo sammen sekretariatene til Mellomkirkelig råd og

Kirkerådet. Beholdt de to rådene, men slo sekretariatene sammen nettopp for å understreke at vi er én kirke.

Når det gjelder det med embete, så har det vært en diskusjon om størrelsen på embetets representasjon i rådene. Du, Andreas, har vært en av dem som mener at den er for liten, slik jeg har oppfattet deg.

Andreas Aarflot: Av demokratiske grunner.

Harald Hegstad: Flott. Nå begynner det å løsne her, for nå er det mange som har bedt om ordet. Men vi må holde tidsplanen, så nå skal vi ha en pause og poengene som folk hadde tenkt å si nå kan sikkert innpasses ved en senere sesjon. Pause til kvart over, før vi går til kirkeloven av '97.

Aktørseminaret ble avholdt på VID vitenskapelige høyskole onsdag 25. august 2021

Kirkeloven av 1997 – Konsekvenser for arbeidet med å skille stat og kirke

Frank Grimstad: Mitt innlegg vil avspeile den rolle jeg hadde på slutten av 80 tallet og fram til Kirkeloven var vedtatt i Stortinget 1996: Fra stillingen som avdelingsleder (og vikariat som direktør) i Kirkerådet, sekretær for deler av det som skulle bli NOU 1989: Den lokale kirkes ordning, til direktør i det nyopprettede Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon. Opprettet etter initiativ fra Kirkemøtet. Jeg følte derfor på et personlig mål om å prøve å løse dette gjennom, på et eller annet vis, til et helhetlig lovverk.³

Det skjedde en del på begynnelsen av 90-tallet, selv om det var veldig lite politisk betent. Det var en rolig og vakker fase, for da hadde vi fått Kirkemøtet på plass, vi hadde fått Lærenemnda på plass. Hille-utvalget hadde holdt på i ni år med å komme i land, og de hadde skiftet leder underveis, fra Fjermeros til Georg Hille.

Det var veldig mange spørsmål som skulle løses. Og så kom NOUen, og så ble den sendt på høring, og så ble det en gedigen nedtur, blant annet fordi 60% av menighetsrådene ville ikke ha det ansvaret som Hille-utvalget ville legge til dem. Det var stor uenighet på kommunal sektor. Det sprikte veldig på om kommunene ville være med å finansiere eller ikke. Det som var helt sikkert var at, og her hadde et nyopprettet KA i 1990 meldt seg inn i Kommunenes Sentralforbund som assosiert medlem, selv deltok jeg på alle ledermøter og ordførermøter i KS-sammenheng, så jeg fikk rikelig med anledning til å høre motforestillinger. Den største motforestillingen var at hvis det skulle bli slik finansiering som Hille-utvalget foreslo, at staten skal bestemme nøyaktig hvor mange kroner vi skal sende til fellestrådet, så kan staten sende den sjekken selv og trenger ikke å gå om kommunen. Det var gjengangeren i møtet med det politiske nivå.

Vi var flere som deltok i disse høringsrundene, og det ble laget en god rapport, men det ble litt handlingslammelse i departementet: Hvordan kommer vi videre med denne saken? Når du stiller spørsmålene om hva som skjedde og om det er noen begivenheter som gjorde at vi kom videre, så har jeg lyst til å peke på noen sånne trekk. Det ene var at et nyopprettet KA, som egentlig var opprettet for at vi skulle bli selvstendige arbeidsgivere, og så kom ikke den nye loven – det ble den uteblivende parusi, som jeg pleide å si da vi dro rundt. Man visste ikke hva man skulle gjøre med det. Vi tok et initiativ og samlet lederne i Kommunenes Sentralforbund, Kirkedepartementet, Kommunaldepartementet, KA og Kirkerådet, lagde en prosjektgruppe og leide inn Tellef Raustøl, som ble en veldig sentral person, til å begynne å finne ut av hvordan dette faktisk fungerer rundt omkring.

³ (red) De første minuttet av denne sesjonen ble ikke fanget opp på lydbånd. De første setningene av Grimstads innledning er derfor utarbeidet i etterkant av seminaret.

Da lærte jeg noe om denne lovgivningen, og som vi bygde på videre fram mot høringsnotatet i 1994, som jeg skal si litt om. I den utstrekning man kodifiserer noe som har utviklet seg som praksis, er det mye mindre motstand mot de lovforslagene og det man kommer med, men hvis man prøver å lage en lov som skal endre praksis, så sliter du veldig. Det tror jeg har vært en av reformbevegelsens små dilemma oppover, at vi ikke helt har tatt innover oss at det er lurt å se hvordan folk faktisk har lagt dette til rette for å få det til å fungere, selv om lovverket er utilstrekkelig. Det som skjedde var at denne gruppa ble nedsatt, og det var et viktig element, og når vi kommer til høringsnotatet som ble sendt til Kirkerådet og Kirkemøtet, så er det tatt inn som en del av arbeidet.

Jeg sier at det var stille og rolig fordi hvis man går igjennom kirkens årbok for dette tiåret, eller disse syv årene, så var det kirkebranner og det var personalkonflikter med Kørner og Nessa, og det var ikke grenser for hvor mange... til og med Harald Bekken greide å få en sak mot seg, med en dyregudstjeneste som Aarflot sa var innenfor oppdraget. Det florerte veldig mange av den type personalsaker. Og så var det økumeniske samtaler og møter, framover mot Porvoo ble det laget veldig mange bilaterale grupper. Så det ble jobbet mye med teologi.

Så var det noen kontraproduktive ting i forhold til å være veldig opptatt av å skille stat og kirke, etter min oppfatning. Det var blant annet at kongen døde og at det var signingsgudstjeneste i Nidarosdomen. Det var ikke noe boost for å skille stat og kirke. Det var på en måte en slags en bekreftelse på hvor flott det er å ha biskoper som bygger kirke i slike perioder. Det var flere ting: Jeg vil også nevne som ett av de viktige elementene, som jeg synes er underbelyst, og det er den siste kirkeminister av Guds nåde, Gudmund Hernes, som gjorde et kunststykke ved å ta kirkens målformuleringer inn i budsjettproposisjonen til departementet, slik at det ikke var mulig å finne noen motsetning mellom hva kirken ville og hva staten ville: «Det er jo dette dere vil». Dette var et genialt trekk fordi det hadde vært diskusjoner hele veien. Så det var noen trekk som gjorde at KA som organisasjon og det å bygge lokalmenighet og kjøre kurs og sånn, det var en rolig periode. For det var veldig lite diskusjon om de store statskirkelige spørsmål.

Det jeg har lyst til å si er jo også at når vi har utviklet denne kirken, og jeg har jobbet med det i en artikkel i den nye boka sammen med Harald Askeland og Stephen Sirris. Når vi snakker om utvikling av kirken, også statskirken, så glemmer vi veldig ofte at vi er innvevde i et større perspektiv av samfunnsmessig utvikling. Ivar Asheim har kalt det for demokratisering, organisasjonsgjøring og profesjonalisering. Når vi ser retrospektivt på det vi har gjort, så har vi på en måte vært en del av det samfunnet rundt oss. En veldig viktig ting, etter min oppfatning, er at 90-tallet bidro til å se på at enhver virksomhet er en organisasjon. Den organisasjonsgjorde – alt

skulle ha en leder, alt skulle være strømlinjeformet. Det slo også ned i det jeg har lyst til å trekke fram, og som jeg synes er litt underkommunisert om kirkeloven av '97. Nemlig, at i '93 så lagde man ny kommunelov, og den ble på mange måter lagt som en mal på kirkeloven. Det gjaldt spørsmålet om forholdet mellom politikk og administrasjon, demokrati, medbestemmelse, daglig ledelse – at ledelse er organisatorisk forankret. Det var veldig mange prinsipper. Og det at man ikke skulle lovfeste titler, det var det Astrid Giertsen som hadde fått igjennom; at man lovfestet funksjoner. Så det ble daglig leder på alle nivåer i kirken, men ingen direktører. Det gjorde at vi fikk stiftsdirektører, med hjemmel i kirkeloven. For da kunne bispedømmerrådet selv velge hva de ville kalle barnet. Først ute var Stein Undeberg i Tønsberg. Det bidro til å organisasjonsgjøre kirken.

Jeg tror at de verdiene som lå bak kommuneloven, det var også fristilling, desentralisering og toleranse. Det har man sagt om kommuneloven i ettertid, i '93, nå har det vært en ny runde, men det var også... Desentraliseringen lå der for å gi mest mulig oppgaver til de nye organene. Det var da vi nedla profesjonslovene og fikk demokratiske organer som ble virksomhetsstyrer og arbeidsgivere. Hvis vi ser framover, så tror jeg at, når vi kommer til stat-kirke-arbeidet mot slutten av 90-tallet, tror jeg veldig mange av de prinsippene og premissene som ble fokusert gjennom kirkeloven, de var med på å styrke fokus på hva man skulle ha på plass når man skulle skille stat og kirke. Det var derfor noen av oss skvatt litt da vi så kirkeforliket, som vi mente ikke helt hang på greip i forholdet mellom at prestene skulle være statstjenestemenn og sånn og sånn. Det var noen innebygde motsetninger i stat-kirke-forliket, og vi satt på prostekonferanse og skvatt litt da dette ble presentert, for det var noen innebygde motsetninger som Jens-Petter brukte lang tid på å rydde opp i, i ettertid. Men jeg tror at noen av de prinsippene om lederskapet, forankret organisatorisk, Kirkerådets rolle, det fikk vi tydeliggjort i diskusjonen under denne streiken – hvem er sjefen? Er det Kirkerådets direktør eller er det preses? Hvem er streikegeneral i Den norske kirke? Det er en konsekvens av organisasjonsgjøringen, at man tar i bruk samfunnets organisasjonsprinsipper. Jeg er jo for det, men ser at det ligger en innebygget sekulariseringsmulighet i å gjøre det.

Av andre begivenheter, har jeg lyst til å si i forbindelse med kirkeloven – jeg mener også at Magnar Sortåsløkken er underkommunisert som en viktig kirkereformator. For det var jo Hernes som la fram kirkeloven som en nullsumsreform, for han hadde gått på trynet med noen reformer året før og turte ikke gå til Stortinget med noe han ikke visste helt hva kostet. Det store spørsmålet Arbeiderpartiet diskuterte var om de skulle tørre å overlate arbeidsgiveransvaret til kirkelige organer, og da kommer vi inn på profesjonaliseringstematikken. De som skjønnte det var SV, men det var ikke Øystein Djupedal, men heldigvis så ble det svangerskapspermisjon og så kom

Magnar Storåsløkken fra Østerdalen inn som stortingsrepresentant og var den som fikk vippt flertallet slik at det ble lovfestet daglig leder i fellesråd...

Knut Andresen: Han hadde et annet syn.

Frank Grimstad: Ja, han hadde et annet syn. Og det gjorde at... skal kirken bli en profesjonell arbeidsgiver og få arbeidsgiveransvaret, så må de også ha lønnede folk til å gjøre det. Vi kan ikke ha lekmannsforvaltning. Det ble et viktig premiss, men det ble samtidig dysfunksjon, som påpekes i IRIS-rapporten, at menighetsrådet ikke fikk daglig ledelse, det fikk fellesrådet. Dermed skjedde det en slags forskyvning i maktforhold, og jeg husker at Andreas sa i et foredrag vi hadde invitert ham til, «fellesråd og kirkeverge ble mye sterkere enn det *vi* hadde tenkt oss». Jeg har alltid i ettertid lurt på hvem dette «vi» var. Men organisasjonsteoretisk så har du helt rett. Det å gi en lønnet stilling og makt og fullmakter, det gir en forskyvning i vektforholdet fra det lokale og inn... Og det samme sliter vi med nå når det gjelder prostifellesrådet, hvordan det er man skal bortrykke disse trekkene.

Det er noen begivenheter som jeg hadde lyst til å trekke fram. Og så har jeg lyst til å si også at, hvordan i all verden fikk vi med oss KS på å stå sammen med kirken for å lobbe for finansieringsmodellen og gå inn for den nye kirkeloven. Det takker jeg både Gud og Hans Bock for, for Hans Bock var sokneprest i Karasjok. Kirketjeneren, eller graveren, skulle måke vei ut til gravene når det var begravelse. Hans Bock var fly sint for at kirketjeneren hadde laget for smal vei slik at folk datt uti snøen. Til slutt så ropte Hans Bock ut: «Du er udugelig, og jeg siger deg opp». Han var jo dansk, Hans Bock, og ble senere prost. Det førte til at menighetsrådet gjorde som soknepresten sa, og sa opp graveren. Han var medlem av Fagforbundet, så han gikk til rettsak og dette ble en usaklig oppsigelse og endte opp i rettsapparatet. Domspremissene ble da at dette er usaklig, kommunen må betale 150 000,- i erstatning. Dette dro jeg som case på en stor samling av rådmenn og ordførere i KS. Konklusjonen etter møtet var at «sånn kan vi ikke ha det. Vi må ha en helt selvstendigkjort kirke hvor vi gir rammebevilgninger. For vi kan ikke sitte og være ansvarlige økonomisk for teite vedtak fra kirkelige organer».

Dette er noen av disse inputene i selvstendigkjøringsprossessen av kirken, og så... Ja, nå er tiden gått. Jeg stopper der.

Harald Hegstad: Takk skal du ha. Her var det helt sikkert mye man har lyst til å kommentere. De som sto på lista sist, må tegne seg på nytt. En beskjed fra lydmannen: Vær forsiktig med å lage for mye lyd med papirer for det kommer med på opptaket. Sånn som Frank gjør nå, bør man ikke gjøre. Vær diskre med papirene. Da er det Finn Wagle.

Finn Wagle: Ja, takk skal du ha Frank. Det er veldig interessant. Det minner meg om at vi savner en aktør her i dag, og det er Georg Hille. Han ble leder av dette utvalget om den lokale kirkes ordning. Det er akkurat dette punktet som du understreker med forskyvning i maktforhold, som Georg er veldig opptatt av, og aldri er blitt ferdig med, hvor soknet mister sin status som det grunnleggende i kirken, og det forskyves over på fellesrådet. Dette er også en sak som vi har med oss videre nå i den nye kirkeordningen. Det handler om å bygge organisasjonen nedenufra, fra soknet.

Jeg har lyst til å si at jeg er glad for at du så tydelig understreker det som skjedde, og som innebærer en forskyvning bort fra det som er det sentrale. Dette er et stort problem for kirken vår i dag.

Andreas Aarflot: Ja, det er interessant å høre på Frank. Han har mye å svare for (*latter i salen*). Det er veldig bra det dere gjorde den gangen. Jeg husker at jeg skrev en liten kommentar da endelig den innstillingen kom fra kirkelovutvalget. Det katastrofale var at den var gitt til han Fjermeros som leder, og han sov seg jo igjennom uten at det skjedde noen ting de første årene før Georg Hille kom inn. Jeg skrev da at, da denne innstillingen kom fra utvalget, at den kommer til oss som om den kom ut av tåkeheimen, husker jeg at jeg skrev. Jeg var også fornuftig nok, antagelig, til å si at hvis dette skal ha noen mening, så må disse nye fellesrådene ha ansatt en leder som kan gjøre det. Det var jeg for så vidt innstilt på, og mente var riktig, men at de så etterpå kanskje har tatt seg litt mer makt enn det var tenkt i starten – det er en annen sak.

Jeg ville understreke det du sa om at det var tendenser som kirkelovarbeidet, også internt, tok opp i seg, nemlig det med desentralisering og ansvarsledelse og sånne ting. Det har jo jeg vært klar over også, men kanskje ikke uttrykt så mye fordi jeg har vært mer opptatt av prinsippene og ikke de organisatoriske formene gjennom tiden. Det er helt riktig, og forholdet til kommuneloven som var vedtatt på forhånd ble en veldig viktig faktor for å få igjennom den nye kirkeloven, som da samlet opp i seg all tidligere lovgivning og opphevet en rekke tidligere lover. Så det ble Lov om Den norske kirke den gangen.

Jens-Petter Johnsen: Jeg vil bare kommentere på det du sa om samfunnsmessig kontekst. Jeg tror at 90-tallet ga oss flere uttrykk for at statlige organer frigjorde institusjoner. Jeg tror det fulgte oss på mange vis i det arbeidet dere gjorde, men også i Bakkevig og Gjønnnes og arbeidet videre. Jeg husker at min første debatt med Trond Giske på Dagsrevyen på et eller annet tidspunkt, antageligvis i 2001, etter at vi hadde levert en utredning for Kristelig Folkeparti, så var et av mine tyngste argumenter at «nå har dere satt NRK fri, dere har satt Posten fri, hvorfor ikke også sette kirken fri?». Det var et eller annet med tenkningen omkring frigjøringen av statlige institusjoner

som på det tidspunktet vokste fram, og som også hadde betydning for stat-kirkeprosessen, det er jeg ganske sikker på.

Så var jo jeg også da, på begynnelsen av 2000-tallet, sokneprest i Oslo. Og nå er Oslo og fellesrådet en egen stor problemstilling, men opplevelsen av å være uten ressurser i menighet i forhold til fellesråd var utrolig sterk. Det som ble problemet, det var at jeg, på et eller annet vis, fikk lønn for å være daglig leder i Lambertseter menighet, og da var jeg sokneprest og daglig leder i en kortere periode, fordi mangelen på både kompetanse og mangelen på ressurser på ledelse i menigheten var så stor. Det er et stort problem som også henger ved oss videre, som du sier Finn.

Helga Byfuglien: Bare en liten kommentar til noe du sa, Frank, som jeg tror er veldig riktig. At praksis hadde begynt å utvikles, og man gjorde gode erfaringer med et fellesråd som ikke var formalisert, men som i praksis hadde tatt kirkeloven på forskudd. For da jeg var prest i Ås husker jeg at vi fikk en kirkeverge som ikke var ombud, men det var en ufattelig god vending i hvordan, ikke minst, de ansatte ble ivaretatt. Jeg tenker at akkurat den erfaringen der, at det, uten at det var formelt på plass, gjorde de grepene. Det tror jeg var medvirkende til at det ble hilst så velkommen, ikke minst den endringen i relasjonen mellom kirke og kommune, som for så vidt jo fremdeles er en nær relasjon. Det er noe av det som er spenningsfullt inn mot den nye organiseringen og hvordan den skal henge sammen. Men min erfaring fra prestetjeneste inn i den settingen der var bare god, inn mot den profesjonaliseringen og arbeidsgiveransvaret. Det hadde delvis blitt hengende i luften i den ordningen som hadde vært tidligere.

Ole Herman Fisknes: Aarflot var inne på at den største bremsen var departementet i sin tid. I den sammenhengen vil jeg trekke fram Kjølvs Egeland. For det er helt klart at Kjølvs Egeland knuste kirkeavdelingens tenkning om utviklingen i kirken. Og Kjølvs Egeland snudde opp ned på Arbeiderpartiet. Jeg husker veldig godt at han utformet en del av disse bestemmelsene og forslagene uti fra «ja, ja, vi må jo gi litte grann til Helge Sivertsen, stakkars» - han som hadde den store utredningen, men det var fortidig. Det var Arbeiderpartiets tidligere kirketenkning som nå var over og ut, for Kjølvs Egeland hadde en svoger som var prest tror jeg, og hadde lært mye av ham. Sånn at Kjølvs Egeland snudde veldig mye på dette og er mye av bakgrunnen for det som senere skjedde.

Aarflot har aldri hatt noe sans for Kjølvs Egeland, og skribleriene til Kjølvs Egeland. Det der ordgyteriet hans, kunne vi vel nesten sagt. Men politisk sett tror jeg at han betydde enormt mye for den videre utviklingen fram mot altså det som Frank har snakket om.

Knut Andresen: Jeg synes det er fint at Frank satte kirkeloven av '97 inn en større samfunnsmessig sammenheng. På en måte kan du si at Hille-utredningen, altså *Den lokale kirkes ordning*, representerte sluttpunktet på de indre kirkelige utredninger, hvor man stort sett hadde beveget seg innenfor kirkens fire vegger når man formulerte hvordan framtiden skulle se ut. Du var inne på kommuneloven av '93 som premiss for kirkeloven. Jeg vil si at like viktig var Tormod Hermansen og virksomhetsplanleggingen. At man gikk over til en ny situasjon hvor man skulle snakke om at kirkelige organer skal ha formål, skal definere målsettinger, at man skal gå i den utviklingsretningen når man skal skape økt produktivitet, god økonomi og så videre. Og det fikk jo konsekvenser for kirkeloven av '97, hvor du altså snur 180 grader på hvordan man har laget kirkelovgivning til nå. Før så var det stillinger som hadde oppgaver, nå fikk man organer som hadde formål, med personer som kunne realisere de formålene. Det er en helt annen måte å tenke på, og det er den situasjonen vi har i dag. Overgangen fra stillinger med oppgaver, til organer med formål, det er en kjempeendring.

Trond Bakkevig: Det vi har i dag er jo risikovurderinger, uten at jeg helt kan skjønne hva det er for noe (*latter i salen*).

Ingrid Vad Nilsen: Du kan være glad noen andre av oss har skjønnet det i hvert fall.

Trond Bakkevig: Jeg får vel forklaringer etter hvert.

Vi snakker veldig mye organisasjon her, men veldig mye av motstanden mot endringer i kirkeorganisasjonen skyldes jo ikke motstand mot organisatorisk endring, men skyldes frykten for en marginalisering av de dømte som ikke går i kirken. Å bare lese dette som organisasjonsdiskusjon får ikke tak i en del av den dynamikken som var samfunnsmessig, og som handler om nettopp dette. Hvis vi tar Arbeiderpartiet som eksempel, og jeg tror du også kan ta med Senterpartiet i dette her, så er det jo redselen for at de som hører til kirken, men som ikke kommer dit så veldig ofte skal bli marginalisert. Mens kirken selv driver frem organisasjonsendringer som de da er redd skal føre til nettopp dette. Å lese denne del av kirkehistorien bare som en diskusjon om organisasjonsendring er for snau.

Frank Grimstad: Jeg håper ikke jeg ble oppfattet som bare... Jeg nevnte jo den samfunnsmessige konteksten for eksempel, på 90-tallet med kirkebranner – og den doktorgraden som Ingrid Staurheim leverte for ett års tid siden, den sier nettopp noe om folks eierskap, altså den materialiserte ekklesiologi, som folk føler når kirken deres forsvinner. Og jeg prøvde å si at dette var 90-tallet et godt eksempel på.

Er det en del av det som skjedde med kommuneloven som jeg hadde droppet å si noe om, nemlig det som har å gjøre med såkalt toleranse. For det lå ved siden av desentraliseringen og demokratisering, det at alle skal med. Derfor lå det et

insitamant når vi kurset i dette at dette skal ikke lukke kirken, det skal åpne kirken. Så er spørsmålet: Var det vellykket eller ikke? Aarflot hadde en replikk om at jeg hadde mye å svare for, og det er klart – det har jeg.

Andreas Aarflot: Det var positivt ment. (*Latter i salen*)

Frank Grimstad: Ja, det skjønte jeg. Og noe av greia her var at vi skulle vise at dette klarte kirken. Vi reiste rundt og var livredde for at dette skulle bli avisoppslag, at vi ikke greide det. Så var det 6000 ansatte som fikk nye arbeidsavtaler, og det var én avissak – én som ville forbli i kommunen. Slik at det var en veldig trøkk på å få vist en kirke som det var verdt å tilhøre og jobbe i.

Finn Wagle: Litt tilbake til forholdet mellom kirken og kommunen. Jeg tenker at det er et veldig viktig punkt. Det var det den gangen og det er det fremdeles. Hva er det som er drivkreftene, spør du Trond, og det er forskjellige ting. Her er det også interessant å se på *Den lokale kirkes ordning*, som på en måte er forut for sin tid, men blir spilt ut på grunn av sine forslag fordi kirken er konservativ. Jeg må si at jeg er ganske imponert over at Georg den gangen, det er ganske lenge siden, gikk inn for å overføre gravferdsetaten til kommunen. Det var et helt riktig standpunkt. Den tyske krigsteoretikeren Clausewitz sier det at den vanskeligste og viktigste oppgaven for en feltherre, det er tilbaketog. For at færrest mulig skal miste livet, av disse som er ute i felten. Her er Georg Hille en representant for dette å se at vi er på et tilbaketog, det er ting vi skal gi slipp på rett og slett. Fordi vi er i en annen kontekst, og vi må ta konsekvensene av det. Da kan man spørre: Hvorfor ble dette kirkelig? Hvorfor er det fremdeles stor interesse for at det skal være kirkelig? Det skaper større budsjetter for kirkelig fellesråd og så videre. Det er mange som har ulike aksjer her i noe som er ganske krevende for oss i et tilbaketog fra en posisjon som vi ikke lenger kan opprettholde, tenker jeg.

Harald Hegstad: Jeg skal straks gi ordet videre, men jeg har bare lyst til å stille et spørsmål når det gjelder forholdet mellom organisatoriske endringer og den logikken som ligger i det, og det mer teologiske grunnlaget. For i forrige sesjon så fikk vi veldig klart tegnet opp det teologiske grunnlaget; dette med menighet som grunnenheten i kirken og så videre. Der skjedde det jo noe, som vi fikk fram nå med disse fellesrådene som tunge enheter, men som ikke er så veldig teologisk fundert annet enn at man sier bare at de representerer soknene. Dermed er det sånn at man tar de bare med seg, og overfører den teologiske digniteten til soknet. Jeg hadde for min del ikke så mye rolle i forbindelse med Hille-utvalget og så videre, men jeg skrev høringsuttalelsen fra Menighetsfakultetet og var hyret inn for å gjøre det. Vi kritiserte uttalelsen helt for å mangle teologi. Det var ikke et ekklesiologisk grunnlag for den innstillingen, selv om understrekningen av soknet og menighetens rolle harmonerer bra med den type tenkning. Men når den overføres sånn uten videre til fellesrådet,

uten en teologisk diskusjon, så blir det et problem. Og det er kanskje en problematikk vi bærer med oss i dag når vi diskuterer prostirådet og så videre. Hva slags teologisk forståelse av disse organene ligger til grunn? Ja, det var et spørsmål hvis noen vil ta fatt i det.

Helga Byfuglien: Det var bare en liten kommentar til det som Trond dro inn, at det ligger en underliggende driver, eller det motsatte, synes jeg, hele veien fram til grunnlovsendringene og det som kom etter det, nemlig frykten for hvilken kirke man får. Skal det bli lavere under taket og smalere inn dørene, eller hva blir det? Jeg tror veldig mange av oss som sto på innsiden og hadde lederoppgaver, vi var veldig tydelige på at «nei, det vil ikke bli sånn. Vi vil ivareta et mangfold.» Men for en del utenfor, ikke minst i det politiske miljøet, så tror jeg det at - både inn mot tilsetninger av biskoper og diverse, vi kan nevne mange ting som var preget av det ansvaret for en kirke som var vid nok, og som det også var kirkepolitisk interesse av. Jeg mener det var noe som vi møtte helt til det siste, jeg skal komme mer inn på det neste gang, men jeg tror det er en viktig faktor her, i tillegg til dette andre her med å fristille institusjonene, som du var inne på.

Halvard Ingebrigtsen: Ja, jeg har lyst til å bekrefte det som Helga Byfuglien sier her, for det er åpenbart at det var sånn. At det var en redsel for det. Og det er jo også noe av det som er bakgrunnen for de diskusjonene som også skjer under utarbeidelsen av kirkeforliket, at man sikrer at den bredden er til stede, at takhøyden er der. Men det er klart at det også er en reell uenighet. Det må man ikke underslå. Hvilken retning man skal gå og om det skal være liberalt eller konservativt, hvilket syn det skal være, samt miksen med det politiske. Der er det en reell uenighet, jeg tror ikke vi skal underslå det.

Jeg tenker at noe av det som også, for å dra parallellen til diskusjonen rundt kirkeforliket, er viktig å huske på, det er at vi som forhandlet om det, hadde et inntrykk av at kirka var i orden organisatorisk. Det tror jeg er en viktig forutsetning. For det hadde kunnet bli en helt annen debatt hvis ikke det var tilfelle. Da hadde det blitt en diskusjon om at utbredelsen ikke var god nok og at det kunne ha konsekvenser, at den var for lite profesjonell. Vi kan ikke overlata noe som ikke fungerer [til seg selv]. Men det var ikke en diskusjon.

Det var en sterk lokal forankring og det påvirket finansieringsordningen. Men det var lite diskutert i kirkeforliket – Gjøannes-utvalget hadde jo drevet med medlemskontingent-diskusjon – men jeg opplevde ikke finansieringsordningsdiskusjonen som særlig stor, fordi det var mye i orden fra før. Det var et lokalt samspill. Vi ser det i kommunene i dag også, at den diskusjonen er god – det er for lite penger, men det er en annen sak – men det er en innarbeidet tenkning rundt det som er bra. Det dannet et grunnlag for å kunne flytte

beslutninger. Den delen var det egentlig ikke noen grunn til å ha bekymring for, så da ble det mer av: Hvem skal bestemme? Hvem hadde makten? Hvem tok beslutningene? Det er noe annet. Det hadde vært en helt annen diskusjon hvis ikke det var i orden. Det var ikke et tema, vil jeg si. Så det var en profesjonalisering, blant annet som Frank viser til.

Frank Grimstad: Bare en liten kommentar. Jeg har jo tenkt, i det vi har holdt på med i disse årene, at Kirkeloven av '97 på en måte var en slags juristifisering av embete og råd-prinsippet. Det var ikke naturlig at et offentlig utvalg som Hille-utvalget skulle bedrive en egen ekklesiologi, da hadde det blitt bråk. Det er ikke lett å lage en ekklesiologi – hvis jeg skal være litt slem kan jeg si at det viktigste ekklesiologiske begrepet det siste året er organiseringskompetanse. For det handler om hva slags offentlig myndighet Kirkemøtet skal ha i systemet, og jeg skjønner hvorfor det er nødvendig i en organiseringsgjørings prosess for å få det til å henge sammen. Men jeg fikk være med en del på stat-kirke-utvalget, Bakkevig 1 som det heter, og også Bakkevig 3, eller hva det het – det siste vi drev med. Det er klart at diskusjonen om når man i et utredningsarbeid skriver ekklesiologien, det er ikke uvesentlig. Det lærte jeg i arbeidet der. Veldig mange sier at dette skal vi skrive først, og nærmest dedusere hva som er en legitim kirkeordning ut fra dette. Andre sier at dette tar vi til slutt når vi ser hva vi har kommet fram til, og så lager vi en ekklesiologi som passer til det vi er blitt enige om.

Som selvkritikk: Jeg tror det skjedde noe med kirkeloven da det ble hevet opp til et fellesrådsnivå, som vi ikke reflekterte godt nok. Men jeg mener at loven inneholder for eksempel, og som ingen har tatt i bruk, at det står at menighetsrådet kan bemyndiges eller ivareta arbeidsgiveransvar og ellers andre oppgaver som ligger i fellesrådet. Men det er ikke mer enn ett fellesråd i landet som har tatt i bruk den bestemmelsen og bemyndiget menighetsrådet til å gjøre det. Så dette er en fleksibel lov, og de som har vært vaktbikkjer, det er fagforbundet. De var opptatt av at hvis man la det til menighetsrådet så ville det være en deprofesjonalisering, og da ble det en usikkerhet for de ansatte. Dette kunne vi sikkert intervensert i, men det har ligget veldig mye trøkk lokalt på å ikke selvstendiggjøre menigheten, for det betyr en deprofesjonalisering og vi oppnådde mye som arbeidstakere i '97.

Knut Andresen: Det var ditt spørsmål... om den teologiske tenkningen. Jeg jobbet på bispedømmekontoret på Hamar på hele 80-tallet, og fulgte med på papirbunkene på Georg Hilles pult. Mitt inntrykk i ettertid er at hans innfallsvinkel til det ekklesiologiske grunnlag var som det Andreas viste til – jobben var gjort: De hadde tenkt, og de hadde vedtatt, og det var ikke så mye å finne på på nytt for det, man kunne bygge videre på det grunnlaget man hadde lagt siden midten av 60-tallet. Et annet aspekt ved dette, det er at når vi snakker om kirkeloven av '97 så må vi tenke

på at den ser annerledes ut enn Hille-utvalget. Om den manglende ekklesiologi, som du leter etter, den får du ikke svar på i loven som ble skrevet til slutt, men tenkningen fra Hille-utvalget er den som har preget reformbevegelsen frem til nå. Dette med fellesrådet kom på en måte i siste fase i den lovgivningen. Og så én ting til slutt: Vi må huske på at denne lovgivningsprosessen her var en totalprosess hvor kirkeloven, kirkegårdslovgivningen, og det var lov om Opplysningsvesenets fond. Alt dette gikk som en hel pakke. De var sydd opp omkring de samme prinsippene alle sammen. Jeg fryder meg når jeg leser debatten nå omkring Opplysningsvesenets fond, eiendomsretten og sånt. Jeg fikk permisjon de siste fire månedene jeg jobbet som Kirkerådsdirektør for å sitte på Stortinget og følge opp arbeidet med kirkeloven. Og det spennende med Opplysningsvesenets fond, siden vi har lydbåndopptaker, det ble spilt inn til komiteen at det skulle stå en setning om at Opplysningsvesenets fond eies av Den norske kirke. Det ble debattert, men Senterpartiets stortingsgruppe var imot – med én stemmes overvekt. Deres standpunkt avgjorde saken, og «OVF eies av DNK» fikk dermed ikke flertall i komiteen.

Andreas Aarflot: Når det gjelder forholdet mellom menighetsrådet og fellesrådet, så er det tre ord som jeg synes det er viktig å huske på hele veien: På vegne av. Det er det viktig at fellesrådene opptrer seg bevisst, at de forpakter sin myndighet på vegne av menighetsrådene. Det er klart at når det da også er mulig for fellesrådet å delegerer tilbake oppgaver til menighetsrådet, så fullfører de jo i og for seg sitt mandat som er betrodd dem, og finner at det kan være en riktig måte å gjøre det på. Men de må sees i sammenheng, for å se hvor myndigheten primært er forankret. Det at menighetsrådene fikk juridisk kompetanse, det henger sammen med at det var nødvendig for de, for inntil da hadde det vært kommunen som hadde den juridiske kompetanse over menighetenes budsjetter. For å kunne motta denne nye selvstendige kompetansen, så fikk de dette. Det som da ikke ble tatt inn i denne betraktningen den gang, fordi det var en lov som var spesielt for menighetsnivået, det var at vi må ha en tilsvarende kompetanseoverflytting når kirkens totale myndighet skulle overføres fra staten til kirken. At det skjedde ved at de fikk inn en, jeg holdt på si, merkelig formulering som rettssubjektet Den norske kirke, rDnk... Det problemet som oppsto var jo, og som i grunn har vært noe av problemet hele veien, at kirkens lovgivning har blitt til som et lappeteppe gjennom 150 år, eller 200 år. Nå har vi fått en viss forståelse av det er den totale kirkelige organisasjonskompetanse som da er overført fra staten til Kirkemøtet, og det må etter mitt skjønn også da gjenspeiles i den fremtidige kirkeordning som vi ennå venter på.

Jens-Petter Johnsen: Bare litt om ekklesiologien. Jeg opplevde nok at vi sto overfor en type metodisk problem, også når det gjaldt spørsmålet om å bruke ekklesiologien inn i det arbeidet vi gjorde i Gjønnes-utvalget, fordi Gjønnes-utvalget definerte at det var en type arbeid som egentlig hørte hjemme i kirkelige organer selv. Ut fra en tenkning

omkring kirke, og derfor ikke egentlig hadde grunnlag for å si så mye om det, og ba derfor Kirkemøtet om å beskrive ekklesiologien, som da mer eller mindre ble tatt inn i Gjøannes-utvalget. Men det betyr at vi også aldri egentlig hadde en reell diskusjon, hvor vi målte de konkrete forslag og resultater opp mot en type ekklesiologi, så de står litt på hver sine bein. Jeg tror kanskje at det har vært noe av prosessen før også, også på 90-tallet. Men ut fra at det tross alt var ganske stor samstemmighet omkring ekklesiologien, hvert fall opplever jeg at det var det da vi arbeidet på begynnelsen av 2000-tallet i Gjøannes-utvalget, og jeg tror det for så vidt også var det på 90-tallet. Men det er kanskje et metodisk problem omkring bruk av ekklesiologi og teologi inn i disse organisatoriske arbeidene vi har gjort.

Harald Hegstad: Da lar vi det være siste ord i denne sesjonen. Det er lunsjpause. Vi skal før vi får lov til å spise, gå ut og bli tatt bilde av. Vi må ha et gruppebilde for å dokumentere at vi har vært sammen. Og så går vi inn igjen og får servert lunsj her. Så begynner vi på igjen 12.45.

Fra venstre: Halvard Ingebrigtsen, Frank Grimstad, Harald Hegstad, Jorund Andersen, Ingrid Vad Nilsen, Jens-Petter Johnsen, Finn Wagle, Helga Haugland Byfuglien, Trond Bakkevig, Andreas Aarflot, Ole Herman Fisknes, Knut Andresen

Stat og kirke-utvalget (1998-2002) – Prosess og betydning

Harald Hegstad: Da er vi kommet fram til Stat/kirke-utvalget – Prosess og betydning, og da gir jeg ordet til utvalgets leder, Trond Bakkevig.

Trond Bakkevig: Jeg synes det er morsomt å være her på denne skolen, fordi da Støylen-utvalget drev på, så etablerte Otto Hauglin en referansegruppe som satt bortpå rektors kontor her på denne skolen. Det var Olaf Agedal, Geir Gundersen, Gunnar Stave, Harald Olsen, Pål Repstad... det var bare menn.

Andreas Aarflot: Knut Lundby, var han der?

Trond Bakkevig: Nei, men vi satt her borte og gikk gjennom det meste av det som kom opp i Støylen-utvalget, og...

Andreas Aarflot: Kritiserte den manglende samfunns- og statsforståelsen i den første rapporten.

Trond Bakkevig: Og den kom med i den andre. Og du var en viktig medspiller. Så ja, det går noen linjer her.

Denne rapporten som vi la frem i 2002, den ble jo til etter en diskusjon i Kirkerådet. Og jeg tror kanskje du, Andreas, kan si litt om den diskusjonen etterpå. For jeg skjønnte, etter at jeg var utnevnt, at det hadde vært en diskusjon om mandatet, hvor noen ville at det skulle handle minst mulig om stat og kirke, ikke noe oppløsning av forholdet mellom stat og kirke. Noen ville at det skulle være en veldig klar del av mandatet. Sånn har jeg omtrent fått gjengitt det. Det kan du korrigere etterpå, for du satt jo i Kirkerådet på den tiden.

Det endte med at vi fikk et veldig bredt mandat, som vi prøvde å dekke på best mulig måte. Det dekket vi blant annet ved å utgi en del delrapporter, én blant annet om ekklesiologi. Men jeg må få si, bare som en sånn sidekommentar her, det er et spørsmål om hvor mange ganger man skal skrive en helt ny ekklesiologi, når man har på et vis en sånn konsensuspreget ekklesiologi som ligger der fra før. Da kan det være et poeng å si at dette ligger nå der, og henvise til det og bare spørre «hvor er det de ekklesiologiske problemstillingene oppstår og som vi møter i arbeidet med nye ting?»

Denne rapporten endte med en konklusjon som de fleste kjenner til. Og som i stor grad også kommer da i rapporten fra Gjønnes-utvalget, det får du si noe om Jens-Petter. Men jeg opplever at det også ble en sånn kirkelig konsensus på omtrent den linjen vi beveget oss etter.

Det som var internt i utvalget, når jeg begynte å gå etter om hvordan diskusjonene var, så var det noen sånne konfliktlinjer som også går igjen siden. En av de konfliktlinjene kan man se hvis man reiser spørsmålet om det kirkelige demokrati. Skal det kirkelige demokrati, Kirkemøtet og bispedømmerådene, velges av menighetsrådet eller ved alminnelige valg. Der kan man se på mindretallet og flertall, og flertallet gikk jo inn for direkte valg. Mindretallet gikk inn for at det skulle foregå indirekte. I det ligger det elementer av et kirkesyn, selv om jeg aldri har vært villig til å drive det noe særlig langt fordi det er de samme dømte medlemmene som velger kirkemøte/bispedømmeråd og menighetsråd. Så hvorfor det ene skal være direkte og det andre indirekte, det har jeg aldri sett noen spesiell teologisk grunn til. Men noen har sett det, og der ligger det en viss sann... Der representerte Harald [Hegstad] og noen av biskopene, eller den ene var biskop og den andre ble biskop mens vi holdt på, representerte en markant motpol på det, og Egil Morland. Jeg husker ikke helt hvem andre, mens flertallet mente noe annet.

En annen konfliktlinje, og nå sier jeg konflikt – det var ikke konflikt, var knyttet til religionspolitikken. Jeg tror vi var det første utvalget som brukte begrepet *religionspolitikk*. Og det var Ingvild Thorson Plesner som introduserte det for oss. Siden har det blitt et sånt alminnelig politisk ord, som er viktig. Det var knyttet til; skal Den norske kirke plasseres entydig blant alle andre kirke- og religionssamfunn, eller skal den si noe om den historiske kontinuitet og la det for eksempel nedfelles i Grunnloven. Der gikk den grupperingen som også var for indirekte valg, sammen med en gruppering som for eksempel Ingrid Vad Nilsen og Ingvill Thorson Plesner, og ville ha Den norske kirke helt på linje med alle andre tros- og livssynssamfunn i Norge. Den diskusjonen var der og da, og jeg tror den var viktig at vi hadde, og jeg tror den synliggjorde nettopp ulikhetene på dette her. Det går an å ha et mer avslappet forhold til det, at det faktisk var en uenighet. Men den har vist seg viktig. Og bak dette ligger det igjen en sann tenkning, som i hvert fall jeg hadde med meg, og det var at - vi kan ikke opptre på vegne av religiøse minoriteter i andre land, sann som jeg var vant med da jeg var generalsekretær i Mellomkirkelig råd, med en type målestokk og en type normer, og så bruke helt andre normer i Norge. Vi må bruke samme normgrunnlag begge steder. Og så kommer pragmatikeren inn, nemlig at vi har å gjøre med... vi begynner ikke på null. Det var det som gjorde at jeg gikk inn for at Den norske kirke skulle nevnes i Grunnloven, men ikke med andre rettigheter. Sånn sett så representerte vår utredning, sann som jeg ser det, en endring fra at vi hadde entydig sett stat-kirke-forholde ut fra kirkens standpunkt nesten til sann at vi så det fra statens synspunkt: Det er ikke kirken som trenger en ny ordning, for i og for seg fungerer statskirkeordningen helt greit på veldig mange punkter for kirken, men staten trenger en annen religionspolitikk. Nå urgerer jeg det litt, men det er den viktigste gevinsten og førte jo til at Inge Lønning mente at utredningen vår burde

vært skrevet av staten og ikke fra kirkens side. Det var en gammel diskusjon mellom Inge Lønning og meg, om hva slags samfunnsansvar kirken har. Jeg mener at det nettopp er den typen samfunnsansvar kirken har, for akkurat også hva slags stat det er vi ønsker – jo, vi ønsker en stat som er for alle, og så er kirken for dem som ønsker å høre til.

Det er i kortform hva denne utredningen inneholder, og så fikk jo den en del motstand. Den ene kom litt overraskende fra min egen biskop på den tiden, det var ikke så lett å håndtere. Men jeg møtte Jakob Jervell i en TV2-diskusjon etterpå og han fikk seg til å si at «alle er jo født inn i Den norske kirke», og jeg datt nærmest av stolen der i TV-studioet.

Andreas Aarflot: Statsborgerkirken

Trond Bakkevig: Ja, og den diskusjonen kan sees reflektert i et spesialhefte som *Norsk teologisk tidsskrift* utga, og som gikk ganske kraftig til angrep på denne utredningen. Og det er litt det vi snakket om i forrige sesjon, at det er den gamle embetsmannstenkningen som kombinerte den litt høykirkelige teologiske embetstenkningen med en statskirkelig embetsmannstenkning.

Hovedlinjene i denne utredningen er delt av alle som satt i komiteen, og så var det én dissens. En som gikk på hele profilen i det. Så var det andre steder hvor vi glattet over litt motsetninger, men vi kom nå ut. Jeg stopper der, det er jo flere andre her som satt i det utvalget og som kan supplere.

Harald Hegstad: Ja, jeg vet ikke om det er noen av de andre utvalgsmedlemmene som vil uttale seg. Jeg kan jo begynne med å si at jeg kjenner meg godt igjen i bildet. Og det er jo mange av dem, særlig de punktene hvor vi var uenige som har vendt tilbake igjen i debatten senere. Særlig det med direkte og indirekte valg var et tema i demokratiutredningen, hvor jeg også representerte det samme prinsipielle synspunktet som i kirke/stat-utvalget, og det endte vel opp som litt sånn håpløse hybridmodeller som vi har kvittet oss med etter hvert. Ellers så tror jeg også at den overgangen fra å behandle stat/kirke bare som et spørsmål om et ønske fra kirkens side om å bli fri fra staten, til å tematisere dette som statlig religionspolitikk, det tror jeg også rent retorisk som allmennpolitisk virkemiddel var mer potent overfor staten også. Det var lettere for politikerne å skjønne at hvis Norge er omtrent formelt sett som Saudi Arabia, så er det et problem i internasjonal sammenheng. Selv om det fungerer litt ulikt.

Ingrid Vad Nilsen: Ja, jeg kan jo vitne litt jeg også om hvordan jeg hadde det på den tiden (*latter i salen*). Jeg var generalsekretær i Norges kristne råd på den tiden, så jeg var helt åpenbart plassert der for å skulle være litt sånn minoritetens stemme inn i

det, og det tror jeg for så vidt at jeg var – og var nokså ren og rød. Jeg er rød ennå, men ikke fullt så ren (*latter i salen*). Det har rent mye vann i havet siden 2000.

Noe av det jeg ennå husker som veldig krevende, var at hvis dere ser på utvalgsmedlemmene, så er det mange teologer. Men jeg var den eneste kvinnelige teologen. Veldig mye av diskusjonen i utvalget, altså premissene, ble lagt av de mannlige teologene. Det gjorde at mange av kvinnene følte seg veldig underlegne i hele premissgrunnlaget for dette. Det falt litt på meg å prøve å hjelpe til å få denne forståelsen inn, og noe av grunnen til at Ingvill Thorson Plesner ikke hadde det så greit var blant annet det. Hun kom med en helt annen statsvitenskapelig bakgrunn inn i dette og skjønnte lite av de teologiske premissene, og skjønnte heller ikke at det vi drev med var utredning – hun syntes det var politisk utvikling mer enn en utredning. Så det var sånne kulturkollisjoner i det utvalget, og det var vel noe av grunnen til at du [Trond Bakkevig] fikk et arbeidsutvalg, som jeg også ble sittende i, litt for å bygge noen broer og ting og tang i det.

Men jeg synes at vi landet ganske godt, absolutt. Og siden du nevner Jervell, for mens vi arbeidet så ble jeg prost på Kongsvinger. Og Rosemarie var biskop, og hun syntes det var en strålende idé å sende meg og Jakob Jervell på turné for å presentere denne rapporten. Du har allerede sagt hva han sa, så hvordan tror du det var å presentere denne, og måtte stå for det som sto her, og han var frispiller i alle retninger og kastet stein så det haglet. Med en kirkeforståelse som var helt fremmed for meg, for jeg mente det var sånn svensk Billing, altså teologen Billing i Sverige som var sånn 100 år gammel og helt utdatert i forhold til hvordan jeg opplevde at vårt samfunn var. Så det gikk noen kuler varmt i Hamar bispedømme på den tiden, som var det bispedømme man ville forvente syntes dårligst om denne.

Harald Hegstad: Det går også an å si noe om... Ja, Andreas ble jo utfordret på å si noe om hvordan dette utvalget kom i gang. Hva var bakgrunnen? Hva var ideen? Hva var utgangspunktet?

Andreas Aarflot: Jeg skal gjerne si litt om det, men jeg tror kanskje jeg var en av dem som var pådriver for å få denne siste utredningsgruppen satt på beina. Vi hadde opplevet det, stadig vekk, at hver gang reformkommisjonen kom med en innstilling, så varte det litt tid og så kom det en offentlig kommisjon. Vi tenkte nok at det var ennå viktige elementer i reformarbeidet som trengte videre bekræftelser i hvert fall, kanskje til og med utredning. Derfor var det viktig at Kirkerådet, og det var mitt siste år som jeg satt der... at vi fikk Kirkerådet til å nedsette en kirkelig komité igjen. Så kom Gjønnnes-utvalget og fulgte pent opp på en del av de nye momentene som dere brakte frem i den kirkelige utredningen.

Jeg kan ikke huske at det var noen veldig stor motstand mot å skulle oppnevne komiteen, for min del. Men i hvert fall sånn som resultatet ble, så synes jeg komiteen leverte en viktig sluttrapport. Når jeg hadde en liten ordveksling med deg [Trond Bakkevig] så var det fordi jeg øynet visse elementer av en ekklesiologi som dukket opp i det fjerne på den tiden, og som Sevat Lappegard kanskje var den viktigste talsmann for. Jeg skrev da en artikkel i festskriftet til Ivar Asheim med tittelen *Er det skapelsen som konstituerer kirken?*, og det sier i seg selv litt om hva slags nivå den grenen... Det var Dag Myhre-Nilsen, og i en viss forstand Harald Askeland, som den gangen var talsmenn for å ville fastlegge at det var selve mennesket som sosial skapning i lokalmiljøet og så videre, som da var det viktigste elementet for at kirken ble til og så videre. Heldigvis, synes jeg, er den tenkningen kommet mye mer på avstand etter hvert, for det jeg vil kalle en mer ansvarlig, teologisk forankret ekklesiologi som forankrer kirken, naturligvis, i Kristushendelsen og oppdraget fra Jesus Kristus selv.

Ole Herman Fisknes: Jeg har ikke noen kommentarer til det her, for departementet oppfattet dette som indrekirkelig, sånn «ja, ja, de holder på med sitt i kirka». Men ut fra det du nå sa, så lurer jeg veldig på hvorfor dere havnet på den grunnlovsbestemte kirkeordningen. Det er jo totalt meningsløst ut fra tenkningen deres, at man skulle ha en grunnlovsbestemmelse om kirken. I ettertid har det også blitt vist hvor meningsløst det var (*latter i salen*).

Jens-Petter Johnsen: Jeg har bare lyst til å gi en kommentar på det Trond også inviterte litt til, om betydningen av dette arbeidet for den videre prosessen. Jeg er helt overbevist om at det prinsipielle grunnlaget som dere la gjennom Bakkevig 1, det var helt avgjørende for prosessen videre. Jeg opplevde og erfarte at Gjøannes-utvalget på mange vis la til grunn det arbeidet som var gjort fra kirka, uten at det hadde noen store, prinsipielle drøftinger av det. Og det skyldtes jo at dere nettopp hadde sett på kirka ut fra et samfunnsmessig perspektiv. Det fikk dere kritikk av fra noen, men for Gjøannes-utvalget var det veldig godt stoff å legge til grunn.

Jeg er overbevist om at det arbeidet dere gjorde var helt avgjørende for å komme videre i prosessen. Da er det allerede sagt at det skyltes, ikke minst, at det som skjedde på bakgrunn av Bakkevig 1 var at mange av de politiske miljøene tok temaet opp i form av utvalg eller landsmøtedrøftinger, fordi man skjønnte at det var faktisk staten som måtte definere hvilken kirke man var tjent med å ha, og ikke kirken først og fremst som måtte mene noe om det. Så jeg tror at det var ganske avgjørende.

Halvard Ingebrigtsen: Ja, jeg er helt enig med Jens-Petter Johnsen. Jeg tror det her ble et startskudd for mange av de politiske diskusjonene. Det at det var satt inn i et samfunnsmessig perspektiv gjorde at begrepene om for eksempel «aktiv religionspolitikk», ikke bare «religionspolitikk», men «aktiv religionspolitikk» - at

man skulle støtte opp under det, i et annerledes Norge, var en veldig viktig politisk begrunnelse for å ha den type religionsdiskusjoner på landsmøter og i partiprogrammer.

Men så la det igjen noe mer. For her er vi ved nøkkelen til det som blir 2008-enigheten hvor vi så på; skal man flytte makt som utnevninger, skal man endre loven, så er direktevalg veien å gå. Der får vi den koblingen. For Arbeiderpartiet var det helt essensielt. Jeg skal si litt om det senere i dag, men det var helt essensielt. For da er vi inne i diskusjonen om hva slags kirke vi skal ha. Det er det som politisk i bunn og grunn er veldig avgjørende for hvor Arbeiderpartiet til slutt landet. Så kan man sikkert diskutere grunnlovsforankring, men likevel så er det at det er en kirke hvor medlemmene bestemmer, at alle skal bestemme, det at det skal være innflytelse, som vil sikre en bredde. Det lå igjen som et politisk viktig statement.

Så har jeg et spørsmål til Trond. Det er at dere hadde et veldig fokus på dette med medlemskontingent, en livssynsavgift, og drøftet det ganske inngående, husker jeg. Det kunne vært interessant å høre litt mer om de vurderingene, sett i lys av det andre dere foreslo. For det var jo riktignok noe som levde gjennom Gjønnes-utvalget, men som da vi kom til 2008, så var ikke det den store diskusjonen egentlig. Men det kunne vært interessant å høre litt om vurderingene så lå rundt det.

Harald Hegstad: Du [Trond Bakkevig] skal få ordet, men først Finn Wagle

Finn Wagle: Jeg har altså lest disse utredningene som forberedelse til disse seminarene, og det har vært veldig interessant og spennende. Det er klart at de står seg, begge disse to som vi har på bordet i dag, de står seg veldig godt. Når jeg leser det nå, så må jeg si det er litt spennende å høre deg si at Ingvill Thorson Plesner kom i klemme, for jeg synes altså at der hvor hun er i mindretall i utredningen her, det synes jeg er noe av det mest fremtidsrettede. Hun har flere veldig interessante synspunkter. Det er denne koblingen mellom direkte og indirekte valg som hun målbærer, og det andre er det at hun går inn for en revisjon av gjeldende statskirkeordning som forberedelse til en framtidig utvikling av denne ordningen. Jeg tror vi hadde vært et helt annet sted i dag, med tanke på den nye kirkeordningen, hvis man hadde hørt på Ingvill og gått litt annerledes frem enn det vi har gjort i kirken.

Men så til det andre, og det er at da jeg leste denne, Trond, så fant jeg også din innledning på pressekonferansen. Da er det selve tittelen på utredningen, *Samme kirke - ny ordning*, og da er det klart at sånn som du ordlegger deg på den pressekonferansen, så er det kirken som et trosobjekt. Så det er jo den samme kirke uansett hva slags ordning vi får, og da tenker jeg at det er tilslørende for disse problemene vi står overfor. Så jeg tenker at vi må også kunne si; en ny ordning

skaper en annerledes kirke, samtidig som det er den samme kirken som et trosuttrykk. Jeg tenker at dette har dere gjort, og skrevet og sagt fordi man ikke skulle bli urolig, for at dette nå skulle bære galt av sted. Jeg tenker at noen ganger så burde vi våge å si at «denne ordningen her skaper en annerledes kirke». Og det er et spørsmål jeg tenker på i forbindelse med det forslaget som nå ligger på bordet.

Trond Bakkevig: Takk for spennende innlegg. Det du, Ingrid, sier om at du var eneste kvinnelig teolog, det tenkte jeg ikke på. Det kommer som en syndsbejelse, men det har jeg siden begynt å tenke på. Fortellingen om denne er også en fortelling om en læringsprosess innad i kirken som vi godt kunne tydeliggjøre når vi nå skal begynne å skrive om det. Vi hadde en del rene konfrontasjoner med Ingvill som gikk på kulturforskjellene. Det var jo noen sosiologer, men det var ingen andre statsvitere - som jeg tror det hadde vært viktig å ha i utvalget.

Skapelsesteologien og ekklesiologien, det var aldri tematisert internt i utvalget. Den ekklesiologien vi sto for var såpass... det var stor enighet om det. Den utredningen vi hadde om ekklesiologi, som var et eget hefte, den er helt entydig på det. Det var liksom ikke noe å diskutere.

Når det gjelder det du tar opp, Ole Herman, og for så vidt også det du nå tar opp, Finn – med dristighet i forhold til det nye, så er denne skrevet i en tid hvor vi visste at det å endre forholdet mellom stat og kirke, det kommer til å skape mange konflikter. Hvordan kan vi få til en endring som gjør at vi kan få med folk. Det er helt klart skrevet med det i bakhodet, og derfor så var *Samme kirke – ny ordning...* Jeg husker jeg hadde en diskusjon med Bernt Oftestad, hvor han mente at folk måtte melde seg inn igjen i kirken fordi du fikk en helt ny kirke. Det var et flertall som gikk inn for at Den norske kirke skulle nevnes i Grunnlovens § 16, ikke i Grunnlovens § 2, og det var rett og slett bare for å markere en kontinuitet. Det går ikke an å lese denne utredningen som en ren prinsipiell utredning, da hadde den vært annerledes skrevet. Den er skrevet som et bidrag inn i en kirkelig og politisk debatt. Da er det elementer av pragmatisme for å skape oppslutning, det var i hvert fall for meg helt avgjørende. Ikke nødvendigvis for alle, men for meg var det helt avgjørende.

Så reiser du det spørsmålet om medlemskontingent og livssynsavgift, Halvard. Det er av de mer kuriøse sakene fordi...

Halvard Ingebrigtsen: Du brukte mye tid på det på pressekonferansen.

Trond Bakkevig: Ja, for det var jo en diskusjon når vi ville endre forholdet mellom stat og kirke: Hvordan gjør vi dette? Hvordan gjør de det i andre land? Vi studerte Italia og Island blant annet, og Tyskland og Sverige. Og Tyskland og Sverige var skrekkeksemplene, hvor det var egen skattlegging av kirken og det førte til utmelding, ofte av den ene ektefellen for å sørge for at den ene kan stå og sikre at det

blir kirkelig begravelse. Mens vi ville unngå dette og si at uansett så skal alle betale noe. Så var det slik at kirkeskatten i Norge var fram til, nå husker ikke jeg årstallet, men fram til rundt 1900, 1902 eller noe sånt noe, så var det en egen skatt. Så ble det lagt inn i den alminnelige skatt, og da tenkte vi at «kan vi dra ut igjen den?» og si at det er enten det ene eller det andre, for å synliggjøre også for kirkemedlemmer at de bidrar. Men ingen skal slippe unna denne avgiften.

Så ble dette løst, og det ble jo løst på en måte som er mye bedre. Men jeg tror for så vidt ikke, nødvendigvis, at vi er ferdige med den saken. Den tror jeg fort kan komme tilbake. Og da er det viktig, for meg i hvert fall, at vi ikke begynner å tenke på... nå er ikke giroblanketter lenger aktuelt, men at det er en eller annen form for offentlig medvirkning i det.

Andreas Aarflot: Må me, så må me, sa Berge Furre alltid om akkurat den passusen der (*latter i salen*).

Ingrid Vad Nilsen: Ja, nå har du sagt, Trond, at dette var minst like mye politikk som utredning. Det var det som var vanskelig for noen i dette utvalget. Det sier også litt om hvordan vi... altså den kirkelige tradisjonen for hva vi kaller en utredning er jo litt annerledes enn det staten opererer med. Og det var noen kulturforskjeller på det.

Når det gjelder livssynsavgift, så har vel staten mer eller mindre avlivet den. Det ble gjort utredning, og det ble funnet at det ble nokså komplisert å skulle gjøre det.

Det jeg har lyst til å si er at vi hadde mange ulike sekretærer i dette arbeidet. Det var litt krevende, å finne en plattform for hvordan dette skulle skrives. Det er viktig å fremheve Olav Fykse Tveit sin rolle, som den som faktisk klarte å skrive det vi alle burde sagt. For han klarte å skjønne hva stemningen i rommet var. Han klarte å skrive det ned på en veldig forløsende måte i denne prosessen. Han var virkelig en viktig fødselshjelper.

Trond Bakkevig: Men også at Thorbjørn Hjørthaug kom inn på den juridiske siden var også en veldig stor hjelp. Men Olav var den som førte det i pennen. Så var det noen av oss som satt halve natta og gikk gjennom alt som var skrevet.

Frank Grimstad: Jeg har bare en liten bemerkning til dette med livssynsavgift. Det var Margun og jeg som dro til Italia og hadde det hyggelig i Roma, med Vatikanet og Valdenserkirken. Så jeg er evig takknemlig for at det ble fokusert (*latter i salen*). Men det lå jo et lite etterspill etter forrige tema, for under behandling av høringsnotatet i 1994, så uttalte Aarflot at det var beklagelig at nok en utredning skjer på departementets premisser, og at vi ikke får diskutere kirkeskatt og finansiering, for det vil gi større mulighet for frihet. Og så sier Knut, at begynner du å tulle med det så faller hele reformen. Men så gikk det halvannet år, og så nedsatte man

kirkeskattutvalget fra Kirkerådets side. Jeg opplever at det ble integrert i dette arbeidet, for det kom aldri noe ordentlig ut av dette kirkeskattutvalget, men vi fikk mye å lese og dere tok opp den tråden uten å helt ha hjertet i utvalget. Men samtidig er det Aarflot da sa, at vi aldri tør å diskutere det fordi da kan noen være interessert i å avvikle finansieringsordningen som finnes, det kommer til å bli en blåmandag for kirken. Så det ligger der som en krevende, underliggende utfordring.

Andreas Aarflot: Det er interessant at allerede i diskusjonen omkring endringsforslagene i 1984, og de samtalene vi hadde også med myndighetene, så var noen av oss opptatt av at vi måtte sikre oss et kirkelig manntall. Da ble det sagt fra departementet at det var de engstelige for, det var vanskelig, og det var problematisk. I min tenkning var det hele tiden slik at, ved siden av det at de dømte medlemmene fortjener å bli registrert og at vi har et korpus som er annerledes registrerbart enn statssamfunnet, og som var viktig for hele kirkeforståelsen, så tenkte jeg – så har vi jo også en kirkelig matrikkel, i tilfelle vi skulle komme dit at vi må få en kirkeskatt. Og jeg er ikke så engstelig for at det kanskje kan bli muligheten i sin tid, og jeg tror ikke at det vil være sånn et ras av mennesker som frykter for å skulle betale et par tusen kroner i året for å høre til kirken. Men det at et kirkelig register, et medlemsregister, ville virke truende på den statskirkeforståelsen som departementet og de politiske myndighetene hadde, det var ganske interessant å registrere.

Jens-Petter Johnsen: Får jeg bare stille et spørsmål tilbake, Andreas: Handler ikke det også om at man hadde en annen ekklesiologi, hvor det var ganske unødvendig å definere noen som medlemmer og andre som ikke-medlemmer? Er ikke dette litt av Billing og Jervell?

Andreas Aarflot: Jeg greide aldri å komme helt til bunns i Jervells teologi. For det er, som det ble sagt her, han veivet frem og tilbake. Og han slo om seg med sånne fine formuleringer, og det hele kokte ned til at han var livende redd for å miste den frihet, både for personlig teologisk utfoldelse og sånne ting, som Det teologiske fakultet kjempet mye for på den tiden. Jeg kan ikke huske at det var et veldig viktig moment i vurderingen den gangen.

Harald Hegstad: Jeg har lyst til å knytte en liten kommentar til den teologiske utviklingen i denne perioden, for det skjer jo en del ting, særlig med bruken av dette folkekirkebegrepet, som jo opprinnelig var mye mer knyttet til en mer Billingsk eller eventuelt Lappegardaktig ekklesiologi, og hvor andre deler av kirken ikke delte den oppfatningen. Man brukte folkekirkebegrepet som et veldig problematisk begrep. Folkekirken, for veldig mange i kirken, var et problematisk begrep. Men det som skjer sånn på 90-tallet, og utover 2000-tallet, det er at andre grupper i kirken tar i bruk begrepet også. Så i dag er det mye mindre problematisk å snakke om

folkekirken, så jeg opplever at man har fått en mer integrert forståelse av det begrepet.

Jeg var selv aktiv, jeg gjorde et forskningsprosjekt på 90-tallet, som var et empirisk prosjekt som munnet ut i en bok med navnet *Folkekirke og trosfellesskap*. Jeg hadde en presentasjon av det prosjektet i et utvalgsmøte en gang. Så det har i hvert fall skjedd noe med begrepsbruken, og også et forsøk på å integrere det skapelsesteologiske perspektivet. Ikke som et grunnlag for ekklesiologien, men likevel... Det er ikke de samme frontene, men samtidig er det noen av de samme tingene som dukker opp allikevel.

Trond Bakkevig: Det er jo noe med denne Grundtvig-salmen som reflekterer dette med alle tungemålene. Du hører evangeliet på ditt eget språk, ikke fordi det er tungetale, men fordi du hører det på ditt eget språk, som det står i Acta. Det er den rotfestingen, du [Harald Hegstad] har jo vært en av dem som har vært veldig tydelige på den måten å tenke kirke på, som bringer inn det skapelsesteologiske elementet i en kirkeforståelse.

Ellers tenkte jeg også at, jeg hørte til dem som var skeptiske til folkekirkebegrepet. Jeg har ment at det ikke er et teologisk begrep, det er et retorisk begrep. Og det er nok i nærheten av det fremdeles, for enten er vi kirke eller så er vi ikke kirke: Vi er ikke enten kirke eller folkekirke, men på den annen side nytter det ikke å gi slipp på folkekirkebegrepet i den teologiske, kirkelige, politiske og kulturelle situasjonen vi er i i Norge i dag, så vi må ganske enkelt bare bruke det. Men det er viktig å ha den kritiske røsten inne.

Jeg har også lyst til å si at veldig mye av diskusjonen i dette utvalget foregikk i den tiden hvor homofilidiskusjonen i Den norske kirke var på nesten sitt heteste. Det kom veldig tydelig til uttrykk da jeg innstilte Jens Olsen til kapellanstillingen i Majorstuen kirke. Jens og jeg hadde studert sammen, og så ringte han til meg og sa at han kom til å søke kapellanstillingen i Majorstuen. Han hadde ikke varslet det, og jeg hadde ikke fått varsler fra noen andre; så jeg bare sa «Jeg tar deg ikke av lista». Med andre ord, det er opp til menighetsrådet. Og så innstilte menighetsrådet ham, og jeg bare fulgte opp menighetsrådets innstilling og sendte det til bispedømmerådet. Og så ble han ansatt. Det førte til at det ble en offentlig diskusjon om meg som utvalgsleder, og jeg ble innkalt til et møte i Kirkerådet for å redegjøre for hvordan jeg kunne gjøre noe sånt, når Kirkemøtet hadde sagt noe annet. Det førte til først en times redegjørelse fra... du var ikke der du?

Andreas Aarflot: Nei, det var etter min tid.

Trond Bakkevig: Nei, det var Odd Bondevik som var preses. Først var det en redegjørelse fra min side som med spørsmål en time, og så satt de en time etterpå. Og

den som reddet meg, var Tore Kopperud. Men det var altså noe av bakteppet for at noen av diskusjonene vi hadde innad i utvalget, om hvordan vi skulle organisere kirken.

Halvard Ingebrigtsen: Det er fristende å kommentere det siste, om hva jeg selv mener, føler jeg. Men jeg skal la det være. For det er ikke hensikten med seminaret å gjøre det. Men apropos dette med folkekirke, så er nok det et mer politisk ladet begrep som var viktig i kirkeforliket, ofte lagt til som åpen og bred – altså åpen for alle, per definisjon på en innholdsbetegnelse.

Det jeg skulle kommentere var egentlig bare for å avslutte dette med medlemsavgift. For årsaken til at jeg trakk opp det, var nettopp dette med «aktiv religionspolitikk». For i det ligger det også en forståelse av at staten skal bidra økonomisk. Det er en motsats til å i hvert fall ha en medlemsavgift som skal kreves inn over skatteseddelen, for da er man på vei bort fra det. Dere kan tenke dere hvis man også hadde måtte gjøre det for alle andre trossamfunn. Det er en litt krevende øvelse. Det er krevende nok om man skulle ha gjort det for ett, om man ikke skulle gjøre det for alle, og hvordan skulle det se ut? Og hvem skulle fastsette det for alle? Og alle skulle bestemme selv? Det hadde blitt kaos. Men det viktigste her er at det møter seg selv litt i døra dette med «aktiv religionspolitikk», for der ligger det at man skal understøtte Den norske kirke, men også andre trossamfunn. Det var noe av det som også ble viktig i kirkeforliket.

Jeg prøver å trekke det dit, for det ble viktig i forhold til hvordan grunnlovsbestemmelsene til slutt ble seende ut. Da ble medlemsavgiften lagt bort med en begrunnelse i det. Så kan man sikkert diskutere det videre, men det var i hvert fall det som var 2008-konklusjonen i sin tid.

Helga Byfuglien: Først en kommentar til det som du dro inn, Trond, om hva som var bakteppet og hva som var den teologiske situasjon. Jeg tror at det er to spørsmål: Det er kvinners plass i kirken, knyttet opp til embetet, og så er det homofilspørsmålet, som har ligget som en understrøm i ganske mange av de tingene her. Og når det ble veldig fokusert på det tidspunktet som du beskriver her, så tror jeg det for veldig mange har vært symbolsaken på om man har en åpen kirke, kort og godt. Det betyr mer for politikere og veldig mange innen kirken, så det tror jeg nesten ikke kan overvurderes.

Men så til dette med livssynsavgift og de greiene der. For det var jo, da vi drev med det veivalgs-arbeidet i Kirkerådet og på høringer etterpå, så var det spørsmål om hva slags finansiering man ville foretrekke, det var liksom ett av spørsmålene man skulle svare på i denne høringen, så vidt jeg husker. Og da var det noen av oss som mente at det var et litt håpløst spørsmål å stille, som ikke synes det var et spørsmål man

skulle svare på, nettopp for å trigge en endring. Men det har jo vært med i sammenhengen, og da snakker vi om 2016 gjør vi ikke det? Der omkring.

Trond Bakkevig: Dette med en aktiv religionspolitikk, det går ikke an å forstå Stålsett-utvalget uten på den bakgrunn. Og da vi i 2020 laget utredningen *Tro det eller ei* for Oslo kommune, altså hva slags religionspolitikk skulle Oslo kommune ha, så kom begrepet religionspolitikk igjen til nytte – og vi laget en helt enstemmig innstilling, det hadde ikke vært mulig uten at vi hadde vært gjennom en del av disse fasene her. Det kan jo da legges til at Ingvill Thorson Plesner satt i den siste utredningen, så da var det en glede å kunne bruke hennes ord.

Harald Hegstad: Flott. Da setter vi strek der og tar en pause. Så er det Gjønnest-utvalget som er det neste.

Gjøannes-utvalget (2003-2006) – Hva var den kirkelige respons?

Harald Hegstad: Da er vi klare for neste sesjon, og da er vi kommet til Gjøannes-utvalget ved utvalgsmedlem Jens-Petter Johnsen.

Jens-Petter Johnsen: Takk. Det er flott å få være med på dette, bare så jeg har sagt det i plenum. Interessant.

Kirkemøtet i 2002 ba staten følge opp Bakkevig 1, og da i 2002 ble Gjøannes-utvalget nedsatt – Gjøannes som for øvrig døde for 14 dager siden. Gjøannes-utvalget ble sammensatt som bredt sammensatt utvalg, med representanter for alle de politiske partiene på Stortinget og fra kirkelig instanser, frikirkelige instanser, Human-etisk forbund. Så det var så bredt som man i og for seg kunne tenke seg det. Jeg bør kanskje også legge til samene, som var der med en representant.

Jeg vil si, og understreke det jeg sa i sted, at mye av arbeidet som var gjort før, både den teologiske prosessen som hadde vært gjennom mange år og Bakkevig 1-utvalget, la veldig mange premisser for det som skjedde i Gjøannes-utvalget. Mitt inntrykk var vel egentlig at vi i Gjøannes-utvalget var i ferd med å lete etter konkrete løsninger på ulike modeller som kunne bli iverksatt ved en oppløsning av den tette statskirkeordningen som vi hadde. Man var ute etter samlende og konkrete løsninger, og derfor var det mange underutredninger. Når jeg nå kommenterer på resten, tar jeg bare hovedspørsmålet, jeg kunne godt ha sagt mye om gravferd og om finansiering, om Kongen og § 4, flere av disse elementene, men det velger jeg å ikke gjøre i utgangspunktet.

Det var 18 av 20 medlemmer som valgte å anbefale at statskirkeordningen skulle oppløses, og at en ny kirkeordning skulle etableres. Det var et flertall på 14 medlemmer som foreslo at den skulle organiseres som en lovforankret folkekirke. Det var fire medlemmer som ville gå lenger, en selvstendig folkekirke. Og to medlemmer som ville videreføre statskirkeordningen innenfor de gjeldende grunnlovsbestemmelsene. Det er verdt å legge merke til at de kirkelige, hvis jeg kan klare å definere de kirkelige medlemmene i utvalget, var enstemmig nær sagt med i flertallet av utvalget. Det er også en type kirkelig respons, for jeg er bedt om å si noe om den kirkelige responsen på Gjøannes-utvalget, og legger derfor ikke så stor vekt på Gjøannes-utvalgets arbeid.

I høringen etter Gjøannes-utvalget, så var det likevel slik at grasrota, heller ikke denne gangen, ville gå inn for en avvikling av statskirkeordningen. Om lag 50% av menighetsråd og fellesråd ønsket fortsatt statskirke, mens det var 40% som ga sin tilslutning til lovforankret folkekirke. Dette var omtrent det samme høringstallet som det var etter Bakkevig 1. Jeg husker Trond Giske presenterte høringsresultatet på

Dagsrevyen – der sto han med en bunke som var så høy, med alle nei svar; og så var det en bitteliten flik som lå der av ja-svarene. Likevel viste en sammenstilling av svarene at det var en bevegelse fra høringene etter Bakkevig-utvalget i retning av det var større åpenhet for endringer i statskirkeordningen enn det man hadde sett tidligere. Det vil si at den kirkelige respons på lokalt plan var delt på midten. Det bør legges til her, at i tillegg til Den norske kirkes respons, så var Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og Norges kristne råd entydig støttende til en lovforankret folkekirke.

Kirkemøtet, bestående av bispedømmerådsmedlemmene, skulle avsi sin uttalelse til Gjønnnes på et selvstendig grunnlag, uten at den omtalte høringen ute i menighetsråd og fellesråd var ferdig. Kirkemøtet vedtok med stort flertall, 63 mot 19 stemmer, å støtte Gjønnnes-utvalgets flertall. Jeg skal ta med referatet, eller hovedparagrafen fra Kirkemøtet 2006:

Dette innebærer at det statlige kirkestyre avvikles, de grunnlovsbestemmelser som hjemler dagens kirkeordning oppheves, retten til å utnevne biskoper og proster og annen myndighet som i dag ligger til det kongelige kirkestyret, overføres som en konsekvens av dette til kirkelige organer. Den norske kirke blir et eget rettssubjekt, som med sine valgte organer selv fastsetter sin kirkeordning.

Det var vedtaket fra Kirkemøtet, og det var de nasjonale kirkemyndigheters respons på Gjønnnes-utvalget. De ga et tydelig mandat til Kirkerådet, og det ga et tydelig signal til myndighetene om hvor kirken ville.

En annen måte å beskrive den kirkelige respons på er blant annet å se noen utvalgte taler på Kirkemøtet. Jeg har lest gjennom de valgte lederne og statsrådets taler i disse årene, da stat og kirke var tydeligst på dagsorden. Det er også på mange vis interessant lesning. For jeg antar at deres tolkning av stat-kirke-prosessen er nokså representativ og belysende, i hvert fall argumentativt, for synspunktene i den kirkelige responsen. Kirkerådets leder i 2002, og dette er etter Bakkevig-utvalget, Gunnvor Kongsvik sa:

Når så mange av menighetsrådene ikke ønsker å endre forholdet mellom kirke og stat, sier det noe om at kirken stort sett fungerer på lokalplanet. Og så fortsetter hun: Når så mange av høringsinstansene på regionalt og sentralt nivå ønsker endringer, henger det kanskje sammen med at de klarere ser hva ulempene ved den sammensatte, uklare styringsstrukturen på topplanet fører med seg.

Det var responsen fra Kongsvik.

På Kirkemøtet i 2007, så taler Nils Tore Andersen, som leder av Kirkerådet, og understreker som lederne ofte gjorde; de understrekte de prinsipielle sidene

vedrørende kirke og samfunn. Han sier: *Forslaget Kirkemøtet gikk inn for i fjor er en mellomløsning som ivaretar en nær relasjon mellom kirke og folk, og som samtidig gir kirken frihet til å være et trossamfunn på egne premisser. Det er altså interessant å registrere at Kirkerådets leder ofte løfter de prinsipielle sidene ved religionspolitikken, likebehandling av trossamfunn og problemstillingen hvilken stat vi vil ha.*

Trond Giske, som var kirkestatsråd i store deler av den aktuelle perioden, var i sine taler mindre opptatt av de store prinsipielle spørsmålene. I sin tale til Kirkemøtet i 2006 synes han å gi tilslutning til det han kaller «folks skepsis til å skille kirke og stat», og han sier:

Ikke fordi man ikke ser de prinsipielle argumenter mot at en stat skal ha en religion stadfestet i en grunnlov, eller at det stilles religiøse krav til Regjeringens sammensetning, men jeg tror det skyldes en oppriktig og nær tilknytning til den kirken vi har og en bekymring for at noe av det skal forsvinne hvis kirkeordningen blir endret.

Kirkemøtet hadde gitt Kirkerådet, og Kirkerådets ledelse, et sterkt mandat i den videre prosessen. Det skulle utarbeides en stortingsmelding på basis av Gjønnnes-utvalget som sammen med mulige grunnlovsendringer måtte fremlegges før påske i 2008. Kirkerådet anså det som nokså viktig å etablere en nær kontakt med alle de politiske aktørene i Regjering og Storting, og jeg vet at det endte opp med å bli nærmere 50 møter i departement og Storting fram til april 2008. Allerede i 2006, om høsten, begynte en møteserie med partiene ved deres ledere og parlamentariske ledere, og slik ble Gjønnnes-utvalget og dets konklusjoner og forslag presentert og drøftet. Men kanskje like viktig som det ble gitt informasjon, så tror jeg den forståelse og tillitt som ble bygd mellom kirke og politikere i denne perioden var kjempeviktig for den videre prosessen. For å finne samlende løsninger, både politisk og sammen med kirken.

Kirkerådet var ganske skeptisk til framdriften i departementet i løpet av 2007. Vi visste lite om det overhodet ble arbeidet med stortingsmeldingen, og dette får Halvard gleden av å kommentere på etterpå. Men Kirkerådet ba om et møte med statsministeren omkring dette, en offentlig forespørsel om det, som jeg tror politisk ledelse registrerte, og vi fikk et møte da som var 9. januar 2008. Etter noen generelle innholdsløse setninger på begynnelsen av møtet, slik jeg husker det, så ble Statsministeren direkte oppfordret med følgende spørsmål fra Kirkerådet: Vil Regjeringen en endring eller vil den det ikke? Og på det spørsmålet, så husker jeg da levende at Statsministeren snur seg til Trond Giske ved siden av seg og sier omtrent som følger «vi vil det, ikke sant Trond?», og Trond Giske bekreftet. Fra da av ble det satt et helt annet tempo og trøkk i prosessen fra politikernes side, fra departementets side, fra Trond og Halvard. Da fremsto dere, slik jeg opplevde dere, som aktive,

handlekraftige og strategiske realpolitikere i møte med en ganske komplisert virkelighet, med en Regjering som hadde et Senterparti som var imot, et SV som var for, og et Arbeiderparti som var delt på midten omtrent antar jeg. Regjeringen satte ned et underutvalg bestående av tre statsråder, de hadde noen konsultasjoner med Dagfinn Høybråten, og nokså uortodokst så ble da også jeg invitert til å være med på de møtene. Det forteller noe om en ganske nødvendig annerledes prosess, som du også kan si mer om etterpå, Halvard, for å finne felles løsninger.

I samarbeid med Kirkerådet ble demokratiutvalget, eller Bakkevig 2, nedsatt for nettopp å møte problemstillingen om det demokratiske underskuddet som mange ville mene at det var. Også i Gjøannes-utvalget så ligger problemstillingen om direkte og indirekte valg, som jo for så vidt følger med i forliket som du [Halvard Ingebrigtsen] redegjør for etterpå. Den kirkelige responsen i denne prosessen var å samarbeide med myndighetene, gi informasjon og kunnskap, og bygge tillit.

Kirkeforliket fant sted 10. april 2008, mange møter 9. april som jeg også, og Kirkerådet, fikk være til stede på. Interessant å følge noe av den prosessen som vi får høre om senere. Den politiske responsen på forliket var en nokså unison glede over det som var fremforhandlet, slik jeg oppfattet det – unntatt halvparten, eller kanskje mer enn halvparten av Senterpartiet. Den kirkelige responsen var på den ene siden glede og stor tilslutning, regionalt og nasjonalt i kirken. Men noe mer lavmælt og avdempet fra de lokale kirkelige instanser, dog uten at det ble de store debattene omkring resultatet.

Så skal jeg bare til slutt si at jeg tror det som var avgjørende i prosessen, var selvsagt 150 år med statlige og kirkelige utredninger, det var en kirke med større selvbevissthet både på oppdrag og sine institusjoner, og det var en kirke som levde nå i et mangfoldssamfunn med store kulturelle endringer, der hvor fremveksten av andre, sterke religiøse miljøer, sterkere frikirker og livssynssamfunn enn det vi hadde før, og en tid der myndighetene selv selvstendiggjorde statlige institusjoner. Og ikke minst Bakkevigutvalgets prinsipielle tilnærming. Jeg tror Gjøannes-utvalgets forsøk på å finne samtlende løsninger, med gode utredninger bak betydde mye. Men kanskje mer symbolsk enn hva som faktisk ligger i forliket, når det kom for dagen. Nå ligger mye av det stoffet der til videre bearbeidelse og jobb, men selve forliket var ikke uten videre preget av synspunkter fra Gjøannes-utvalget. Takk.

Harald Hegstad: Takk. Nå dro du den relativt langt i retning av kirkeforliket også, og vi skal spare litt av konfekten til neste runde. Men her er det mye å ta tak i. Jorunn Andersen var også medlem av dette utvalget, og har du lyst til å supplere litt?

Jorunn Andersen: Jeg kan godt si litt om hva jeg tenker. Jeg kom inn i det Gjøannes-utvalget, og jeg tror jeg kanskje ble oppnevnt til det fordi Ungdommens kirkemøtet

akkurat da hadde blitt etablert og krevde en representant. Så jeg kom inn som ung, og alle andre sto oppført med tittel, mens jeg var 'ung'. Det var kjempespennende å være med på, og en kjempebratt læringskurve. Det var spennende å sitte i det, og å være i debatten i kirka, som jeg opplevde helt forskjellig.

Jeg tror at en av de tingene, i hvert fall fra mitt perspektiv, som var forløsende, var at det landet noe av det, at den trygget økonomien og trakk den offentlige finansieringen vekk fra kirkeskatt og medlemsavgift. At man var samlet om det, og at det tok ned noe av angsten. Så var det den uroen som kanskje noen fra kirkens ståsted, at man skulle få medlemsflukt og at man også fryktet at kirken skulle bli en frikirke. Mye av diskusjonen, slik jeg opplevde den i Kirkerådet og Kirkemøtet, var emosjonell: Får vi bevare den kirken vi er glade i, sånn som man har på lokalplan? Noen av de grepene man kom med, var med på å trygge det.

Så er det kanskje et sidespor, men det har vært spennende, når man ser tilbake på det, for min opplevelse var at når man diskuterte det, så var det jo... det har vært superspennende å sitte å høre på om de prosessene som har vært siden før min tid, eller før min levetid. At man har jobbet sterkt. Og det er mange menn, og det opplevde jeg nok kirkelig sett, at det var mange, tunge menn som eide den problemstillingen, og som også gjorde noe med den debatten. Det hadde det vært spennende å se mer på, men som jeg nok også opplevde i den kirkelige diskusjonen. Man kunne nærmest karikere det til «hvilken mann støtter du» i ståstedene. Men det er noe med det og, at det har vært et felt som er krevende å komme inn i, og som også har vært dominert av det.

Harald Hegstad: Jeg har lyst til å trekke inn ett element som du ikke nevnte, som har å gjøre med teologi og ekklesiologi å gjøre. Gjønnnes-utvalget, som statlig utvalg, følte seg, som du sa i tidligere innlegg, at de var ikke berettiget til å mene noe om det ekklesiologiske grunnlaget. Gjønnnes-utvalget sendte derfor en henvendelse til Kirkerådet om å få et dokument som klargjorde og sa noe om dette. Dette førte til dette dokumentet som ble vedtatt på Kirkemøtet i 2004, *Den norske kirkes identitet og oppdrag*. Og det kjenner jeg ganske godt, fordi Erling Pettersen som da var direktør i Kirkerådet, engasjerte meg til å skrive et utkast til det dokumentet. Selv om det gikk igjennom en del runder, så var det en del av min opprinnelige tekst som overlevde de rundene også. Noe av det som er i det dokumentet der, er også en klargjøring av folkekirkebegrepet som jeg tror også kanskje kan bidra til å gjøre folkekirkebegrepet litt mindre problematisk. Det er at man presiserte at det å være folkekirke betyr ikke dermed at alle folk regnes med i denne kirken, det går an å være utenfor kirken og samtidig være norsk. En av de sentrale passasjene i det dokumentet, hvis jeg husker helt riktig, sier noe sånt som at «*Den norske kirke er som folkekirke ikke identisk med folkefelleskapet, men et særegent fellesskap bygd på dåpen og troen*». Sånn at folkekirken er

ikke folket, men det er et fellesskap og så er det for folket, og av folk flest, og åpen og må da også innholdsbestemmes av andre begreper. Men det var også et element i prosessen og ble formulert som et svar til Gjønnnes-utvalget. Kirkemøtet i 2004 hadde en lang debatt. Jeg var selv med på det som en slags innleid sekretær, på den saken.

Finn Wagle: Her jeg på en måte midt i min egen tid, også som preses. Det jeg har gjort nå, er å gå tilbake og se på våre høringsuttalelser og det er litt interessant. For tidlig på året ga bispedømmerrådet sin høringsuttalelse, som i store trekk følger flertallsinnstillingen fra Gjønnnes-utvalget. Og så i løpet av året så kommer alle uttalelsene fra menighetsrådene, som går i en helt annen retning. Da tenker jeg, nå skal jeg vente så lenge jeg kan med å uttale meg som biskop på selvstendig grunnlag. Så jeg ventet med å sende min uttalelse til helt på slutten. Det som jeg da gjør, er for det første å understreke at jeg som medlem i bispedømmerrådet hadde vært med på flertallsuttalelsen. Men så er jeg veldig opptatt av det som har vært et viktig premiss hele veien; konsensus, som vi har vært veldig opptatt av i kirken. Og så forsøker jeg da i forlengelsen av dette, når jeg skal lytte til menighetsrådene, da spør jeg: Hva er det som gjør at vi ikke er kommet lenger med tanke på å gå for en modell som flertallet i Gjønnnes-utvalget går inn for. Og da griper jeg fatt i folkekirkebegrepet. Det jeg da gjør, det er altså da rett og slett å si at vi i vår kirke, vi er ikke økumeniske i den forstand at vi greier å se at vi som folkekirke har en historie som går lenger tilbake enn til reformasjonen. Det er folkekirken i det lange tusenårsperspektivet som vi ikke har hentet nok impulser fra i vår måte å tenke kirke på. Vi er veldig økumeniske når det gjelder å samarbeide med andre kirker, men vi har ikke tatt dette inn over oss at vi selv har en kirkelig historie som går lenger tilbake enn til reformasjonen. Det tror jeg er en debatt som vi fremdeles kan føre med tanke på å fornye folkekirkeforståelsen i vår egen kirke, og da er vi på vei mot tusenårsjubileet i 2030. Og her er det interessant at Trond Giske er trønder, og en annen trønder er Marvin Wiseth. Marvin sa bestandig at «vi trøndere har aldri forlatt katolisismen». Men det handler om at den gamle historien, for jeg tror det er veldig viktig å grave dypere i den for å få en annen klangbunn for den folkekirketenkningen enn det vi har i dag. Og det ville jeg gjøre til en hovedsak i min høringsuttalelse som biskop.

Halvard Ingebrigtsen: Jeg synes Jens-Petter beskriver veldig godt hvordan også Gjønnnes-utvalget ble stående i forliket. Jeg vil si at selv om ikke mye ble direkte gjenspeilet, så var det en kanalisering av de viktigste spørsmålene. Og det skal vi ikke undervurdere betydningen av. Selv om man da gjennom kirkeforliket, som jeg skal snakke om, velger noen andre løsninger – og at selve kirkeforliket har en annen løsning. Så er det ikke noe tvil om at diskusjonen rundt hvordan grunnlovsparagrafene skal se ut, diskusjonen rundt valg, diskusjonen rundt finansiering – alle de utredningstingene som ligger til grunn der [Gjønnnes-utvalget] er ting som danner grunnlaget for det som vi til slutt lander på og det som skjer i

årene etterpå. Det er viktig å ha med seg. Dette er jo det en NOU skal være. Det er helt unikt i et samfunn, for det er ikke alle land som har denne typen utredninger som vi har, og som belyser ting såpass grundig.

Dette er også en NOU som setter fyr på den offentlige debatten. Det er klart at reaksjonene på grunnplanet i kirken selv, reaksjonen i de politiske partiene danner også på mange måter det som blir diskusjonen rundt selve kirkeforliket. Og her var det jo full språk i feltet, det må jeg innrømme. Det var ingen samlende tilnærming, sånn sett. Jeg har ofte tenkt på, det var vel Helge Kolstad som satt fra Arbeiderpartiet, og hvordan han måtte oppleve det. Det gjelder de andre representantene fra de politiske partiene også. Det er sånn vi gjør det i Norge: Vi setter sammen fagfolk og tar gjerne folk med ulik politisk bakgrunn og setter inn i slike NOUer. Og hva forventer man egentlig av dem? Hvilken tilknytning skal dem ha til sine politiske parti? Og jeg vil tro at han følte seg ganske avkoblet til slutt. Men det som Gjønnnes-utvalget gjorde var at man for alvor sjøsatte debatten, Bakkevig-utredningen startet den, dette sjøsatte den, og man var kommet dit at de politiske partiene måtte ta et standpunkt. Det gikk ikke an å enten bare flyte med eller holde det gående. For Senterpartiet og Arbeiderpartiet spesielt, så var Gjønnnes-utvalget det som tvang fram at det skulle skje. Men bakteppet, som jeg skal snakke om etterpå, var mye større politisk enn det. Men da var det klart at vi måtte konkludere. Og vi [politisk ledelse i Kultur- og kirkedepartementet] lå på været en stund. Det er ikke noen tvil om det. I Arbeiderpartiet var vi splittet, Gjønnnes-utvalget gikk langt, syntes mange, og vi fikk en diskusjon rundt begrepet folkekirke: Fjerner kirken seg fra folket?

Det var det noen som dro opp i diskusjonen. Det var sikkert skrekkelig for mange av dere som er aktive i kirka å høre dette på den måten, mens vi som var vanlige kirkegjengere ble fanget litt i den diskusjonen. Det skal vi ikke hoppe bukk over, for det var også noe av det som ble den etterfølgende debatten etter utvalgsarbeidet. Men at det [utvalgsarbeidet] var ekstremt viktig, det var det. Kirkeforliket hadde ikke blitt til om vi ikke hadde hatt det. Normalt sett så danner det også grunnlaget for en stortingsmelding. Det gjorde det jo denne gangen og, men her hadde vi et forlik først. Det skal jeg si litt om etterpå. Det dannet et vel så viktig utgangspunkt, men mange av utvalgets vurderinger ser dere i den stortingsmeldingen som kom to dager etterpå. Det var noen betraktninger av det vi skal diskutere mer etterpå.

Ingrid Vad Nilsen: Jeg vil bare plukke opp fra deg igjen, Jorund. For det er et kjønnsperspektiv i dette også. For hvis jeg klarer å lese dette riktig og kjenne disse folka, så med leder var det elleve menn og ni kvinner – sju mannlige teologer, og så er det du [Jorund] og jeg vet ikke om du var ferdig teolog. Teologer har utrolig stor

makt i disse diskusjonene, for de er så viktige premissleverandører og kvinnene har nesten ikke vært på ballen.

Så vet jeg noe om oppstarten her, for det var Valgerd som var statsråd og Berit Øksnes Gjerlow var statssekretær. Og de jobbet veldig hardt for å få en kvinnelig leder av det utvalget, og det vet jeg fordi de ringte til meg. Jeg hadde sittet i Bakkevig 1, så de tenkte at jeg kunne være noe. Da hadde jeg akkurat blitt leder av Mellomkirkelig råd og tenkte at nei, det er jeg ferdig med for en stund – å jobbe med stat/kirke. Og jeg tror de prøvde en del, for de var veldig obs på det, at de måtte gjøre noe med den balansen. Så det er interessant i seg selv. De prøvde ikke først og fremst å finne en KrF-politiker, de prøvde å finne en kvinne.

Harald Hegstad: Så det kunne vært Vad Nilsen-utvalgets innstilling vi diskuterte nå (latter i salen).

Ingrid Vad Nilsen: Da ville mitt liv sett helt annerledes ut, er jeg redd.

Trond Bakkevig: Det interessante var jo også at det foregikk en viss dannelsesreise med politikere samtidig med dette. For uten å si for mye, kan jeg si at jeg hadde en viss kontakt med Jens [Stoltenberg] i denne tiden. Han hadde som mange andre, for å si det slik, ikke særlig kunnskap om kirkelig organisasjon. Men han skjønnte betydningen av dette og var interessert i å lære. Jeg tror ikke han var alene om den slags, verken i Arbeiderpartiet eller en del andre partier. Hele prosessen som begynte med oppnevningen av vårt utvalg og fortsetter med deres, det var en lang dannelsesreise for veldig mange som bare hadde skjøvet dette vekk fra seg, med at de ikke ville ha noen endring.

Og så tror jeg at det at de... når jeg ser på mandatet vårt, tenker jeg at hvis det skulle vært skrevet i dag, så ville det stått mye mer om det flerreligiøse samfunn i mandatet. I '98 sto det ikke så veldig mye om det, kun så vidt reflektert. I vår innstilling så er vi, igjen takket være Ingvill, så brakte hun inn det prinsipielle. Men bevisstheten om det var i ferd med å våkne, og noen av oss hadde det med oss fra det internasjonale, men hvor mye vi hadde det med fra det nasjonale var... Ingrid var i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, men det var ikke noe viktig faktor. Da jeg så hva vi hadde skrevet, da var vel 86% medlem av statskirken, nå er det 68%, og i Oslo er det nå i underkant av 50%. Endringene i løpet av de 20 årene er enorme, men i løpet av de årene hvor disse to utredningene foregikk så skjedde det ganske mye. Og det forandret også en tenkning her.

Andreas Aarflot: Jeg hadde for så vidt lenge spådd at hvis det skulle bli noe fart i oppløsningen av statskirken, så måtte det skje ved at politikerne endelig innså det meningsløse i at de som politiske organer og personer og på politisk grunnlag skulle drive og styre en kirke. Og jeg tror kanskje at den dannelsesprosessen, som Trond

snakker om her nå, har vært viktig. For etter hvert som politikerne lærte mer av problemstillingen å kjenne, så ble de mer spørrende til hvordan denne ordningen virkelig kunne forsvares, både internasjonalt, menneskerettslig og annet. Og jeg minnes at samtidig med at Giske presenterte den store bunken og den lille bunken, høringsuttalelsene, så kom han fra et landsmøte i Arbeiderpartiet hvor nær en tredel av delegatene stemte for et skille. Den løsningen som dere egentlig hadde sagt. Så jeg tror at det også har vært en indre spenning innad blant politikerne som har bidratt til at denne erkjennelsen langsomt vokste frem, at nå er det snart på tide å finne en annen løsning. Det er litt viktig å komme med.

Og ellers vil jeg bare si en ting om betenkningen som du [Hegstad] viste til fra 2004, *Den norske kirkes identitet og oppdrag*, fra Kirkemøtet og som du sikkert har vært aktiv i å formulere, men med mange av de samme argumentene av det som har ligget før. Da du siterte fra erindrungen, så tenker jeg tilbake at det virker kjent for meg som har vært med å formulere noe lignende gjennom årene. Den erklæringen er, i nyere tid, noe av det viktigste som Kirkemøtet også fremover bør holde fast på, når det gjelder å definere hva som er kirkens selvforståelse. Det som var tema for mitt innlegg tidligere i dag. For det er en erklæring med veldig viktige, grunnleggende formuleringer, premisser og konklusjoner om hva kirken står for og bør stå for også i tiden som kommer.

Helga Byfuglien: Dette er ganske spennende, for nå nærmer vi oss når tingene endrer seg. Og jeg kan ikke sitte her og fortelle at jeg var med i mange av disse utvalgene, men jeg var ganske aktiv ut i menighetene da jeg kom til Borg og skulle formidle det som nå var i gang på en positiv måte. Noe av det som jeg la vekt på var at endring kan komme enten ut av smerte eller av innsikt, som jeg har lært meg. Dette at kirken gikk inn for en endring i relasjonen til staten handlet mye om en ny innsikt som handlet om for det første at en statsråd ikke kan bestemme i en kirke, det andre perspektivet var dette med trosfrihet, om å kunne utnevne egne ledere, og det tredje var å understreke det mangfoldige samfunnet. Særlig det siste var nesten, fra et politisk synspunkt, nesten uimotståelig. For det var jo et faktum, og STL-felleskapet ropte om en endring på dette. Så å formidle dette også til lokalmenigheten var for så vidt ikke slik at de tok bølgen for en endring, for det visste vi jo ut ifra høringene. Men det å løfte fram positivt at dette var nødvendig, ikke fordi den var ulevelig den kirkeordningen vi hadde, men gjennom innsikt at denne prosessen var nødvendig og at det politiske fulgte med. Det var et perspektiv.

Det andre var dette med folkekirkebegrepet. Jeg klarer ikke helt å få tak i når det kom fykende inn på den måten at det nå er det helt selvsagt et begrep. Det er faktisk ikke så forferdelig lenge siden. Det å definere det har vært gjort i ulike sammenhenger, ut ifra departementets side når man skal rapportere på kirkelig

virksomhet, så har man kriteriene om dåp som eneste medlemskriterium, dette at kirken skal være til stede i alle lokalsamfunn og så var det det numeriske – hvor stor andel av befolkningen må være medlem for at man skal kunne kalle det en folkekirke. Så er det er perspektiv til som jeg synes for så vidt er interessant med folkekirkebegrepet, og det er hva dette betyr i forbindelse med demokrati og folkestyre. For de gjør jo beslutninger om alt. Det kirkelige demokrati har en annen karakter, det er noe som står fast. Så folkekirkebegrepet er ikke det samme som en gjennomdemokratisk kirke som et folkestyre.

Frank Grimstad: Bare en liten input i forhold til den situasjonen som var etter høringen. For jeg sitter jo her med et oppslag hvor KA og domprosten på Hamar støtter Arbeiderpartiets forslag til løsning på dette. Fordi dette var perioden hvor kimen til noe av motsetningen mellom KA og Kirkerådet kom, som fulgte oss som ledere i noen følgende år, fordi den balansegangen mellom et så stort antall lokalt, ut fra Finns definisjon her og, hvordan balanserer du det lokale mot de løsninger som foreslås sentralt. Det er ingen hemmelighet at det er mange Vedumer ut i det norske kirkelandskapet også. Det var heftige diskusjoner når vi reiste rundt i landet på dette her, og så handlet det om å finne en vei i vellinga. Da hadde KA på dette tidspunktet en litt annen løsning, som jo var en totrinns raket, mens det vi endte opp med var et kirkeforlik, hvor man tok det prinsipielle standpunktet og så var det noen ting som måtte løses, som ikke hang på greip for å si det sånn. Men som man hadde et håp om at skulle løses i de kommende årene. Jeg hadde fulgt med i Sverige og var fascinert, for der hadde de utredet alt på forhånd: De visste i detalj hva de gikk til hver gang de tok en beslutning. Her ble det litt moving target, altså den norske løsningen.

Jeg fikk kjeft av Jens-Petter for det vi dreiv med, nei da, det var en dannet diskusjon mellom menn (*latter i salen*). I oppfølgingen av Gjøannes-utvalget og fram mot kirkeforliket var det krevende å balansere forholdet mellom det lokale og det sentrale, og hva dette betydde, også fordi det i høringene hadde blitt tydelig at de lokalt ikke var så interessert i hva de drev med regionalt og sentralt. Bare vi har frihet og kan drive arbeidet vårt, så er ikke de store prinsipielle spørsmål så viktig for oss. De hadde litt sånn status quo-tenkning. Onde tunger vil ha det til at hva er høna og hva er egget, hva KA mente og hva man mente lokalt, for vi var jo aktive i dette. Men det var krevende å balanse, og det konservative lokale har fulgt kirken i alle høringer fra Sivertsen-komiteen og hele veien. Det har vært en viss motsetning mellom det lokale og det sentrale. Noen ganger har vi nøret opp under det og noe av det har vi viderebragt de synspunktene og prøvd å finne vei i vellinga. Der arbeidet vi intenst og vår høringsuttalelse var ikke «amen, kom Herre Jesus, kom» - den var noe mer avdempet. Det ligger mye mulighet for selvransakelse og etterpåkløskap og kontrafaktisk historieskriving i prosessen. I ettertid, når vi ser at det stort sett er endt

godt, så kan man si det har gått godt. Det kunne også vært noen snublesteiner i det videre som kunne vært krevende å håndtere.

Ole Herman Fisknes: Bare to knøttsmå kommentarer. Det første går på at i kirkeavdelingen i min tid, så var folkekirkebegrepet veldig greit. Kun dåp som stilles som betingelse, i motsetning til frikirker som hadde masse andre ting. Veldig enkelt og greit.

Det andre er at Johnsen sa at han hørte ingen ting om oppfølgingen av Gjøannes-utvalget. Da vi begynte å nærme oss 2008 så lå det så godt som en helt klar stortingsmelding i departementet.

Knut Andresen: Bare litt i forlengelsen av Frank, når vi erindrer tilbake på situasjonen etter Gjøannes-utvalget og før kirkeforliket, og forholdet mellom det lokale og sentrale. Da var mitt ståsted å være i Trondheim og snakke med mye folk lokalt og mange prestekolleger. Vi må ikke glemme at folk var dritlei av denne diskusjonen. Det er for så vidt et fruktbart grunnlag for kirkeforliket, men det var mye av situasjonen. Nå var det tredje, fjerde gang vi skulle uttale oss om det her – hvor går veien videre og kommer vi noe videre. Det hører også med til helhetsbildet.

Halvard Ingebrigtsen: Det siste her tror jeg er et veldig viktig poeng. I de politiske partiene var man jo på inngangen og hadde holdt på med dette i noen år og, som Bakkevig sier, forståelsen og innsikten kunne sikkert diskuteres. Men det var nå det skulle bestemmes og avgjøres.

Et spørsmål jeg har til Jens-Petter: Det som slår meg med Gjøannes-utvalget er at man skjeler litt for lite til hva man tenker at Stortinget faktisk skal få til med 2/3 flertall. Man skjeler mye til hva som er rett å gjøre og slikt, men grunnlovsendringer i Norge er forferdelig vanskelig fordi man trenger 2/3 flertall. Og det 2/3 flertallet endres ikke all verden ved valg, det endres litt, men ikke all verden. Men hvor sto det i utvalget? Det burde vært på det første møtet, skulle jeg sagt. Med unntak av i analysen, så greier heller ikke forslaget å ta opp i seg et mangfoldig samfunn, for det står langt bak. At man ikke starter med å si «hva kan vi faktisk få til», det slo meg litt. For det var ingen ferdig oppskrift der. For det som egentlig skjer er at kirkeforliket har mange elementer, hvor noe er hentet derifra, men også fra andre steder. Så får du forliket, så får du oppfølging, så får du det som det handler om i neste opplegg⁴, grunnlovsendringene. Men det kunne ha gått riktig galt. Det hadde potensiale, jeg skal si litt om det, til å gå riktig galt. Det er ikke bare noe jeg sier, men det skyldes 2/3 flertall. For blokkeringsmuligheten er så enkel med et slikt mindretall. Det lå ingen oppskrift her til å si «vi tror dette her samler 2/3 flertall i Stortinget». Det gjorde det

⁴ (red) Ingebrigtsen peker her fram mot det andre aktørseminaret.

definitivt ikke. Jens-Petter, nå skal ikke du stå til ansvar for det, men jeg ville bare høre noe om refleksjonen i utvalget om det.

Jens-Petter Johnsen: Da vil jeg bare si at jeg tror det helt fra starten var ganske klart for dette utvalget at de skulle finne fram til løsninger som det var mulig å komme politisk igjennom med, uten at man reflekterte veldig tett på dette med grunnlovsendringer i forhold til andre endringer. Vi gikk ikke tett innpå den konkrete politiske prosessen for å få lovendringer igjennom. Men vi var veldig tett på å finne politiske løsninger som var samlende i utvalget og som vi trodde kunne fungere i forhold til kirka. Det tror jeg er mitt eneste svar på det.

Harald Hegstad: Takk skal dere ha for denne runden. Vi tar et kvarters pause og så er det kirkeforliket.

Alt som ble sagt på aktørseminarene ble tatt opp, og lydfiler er oversendt Riksarkivet v/NSD

Kirkeforliket (2008) – Hvorfor det ble som det ble

Harald Hegstad: Da er vi kommet til selve rosinen i pølsa, nær sagt: Kirkeforliket – Hvorfor ble det som det ble. Vær så god, Halvard Ingebrigtsen

Halvard Ingebrigtsen: Takk for det. Nå skal jeg ikke bruke opp tiden med å snakke om anekdoter, men da jeg fikk invitasjon trodde jeg at jeg skulle snakke i 45 minutter og det ble jeg veldig glad for. Og så innså jeg at det tok omveien ned til sju og heldigvis opp til ti. Men det gjør at det kan være vanskelig å besvare alt på hvorfor det ble som det ble. Men det er flere her som vil fylle meg godt ut på det, tenker jeg.

Jeg tenkte jeg skulle si litt om prosessene i de politiske partiene, legge vekt på Arbeiderpartiet for så vidt. Men også si hvordan jeg opplevde selve forhandlingene og de essensielle tingene som var i forhandlingene. Da er det mye som ikke blir nevnt, men sånn må det nesten bli.

Jeg tror det viktigste politiske bakteppet for nesten alle parti, for å starte med det, var at Norge hadde forandret seg. Og det var litt den diskusjonen vi hadde i sted. Det er ekstremt viktig å huske på, at det hadde skjedd store omveltinger i Norge. Vi hadde blitt mye mer mangfoldig. Andre religioner og livssyn hadde fått større plass. Kirkas plass og posisjon hadde forandret seg. Det var mye av bakgrunnen for det som foregikk i de politiske miljøene. Så er det klart av selve diskusjonen om kirke og stat springer ut av det vi har diskutert i dag, og Gjøannes-utredningen, og Bakkevig-utredningen⁵ etter hvert, som dannet rammen for mange av beslutningene. Men blant, og i, de politiske partiene var det mange spørsmål som ble diskutert samtidig. Det å oppsummere alle de sju partiene sine stillinger skal jeg være litt varsom med. Men noen ville skille kirken fra staten fort, noen var klare statskirketilhengere og mente det fungerte helt greit og at det ikke var noen vits å gjøre noe med det, andre hadde mellomposisjoner. I noen partier var det full sprik i leiren, med veldig delte oppfatninger, meninger og holdninger. Det handlet om alle mulige spørsmål, fra om staten kunne knytte seg til én religion, hvem skal bestemme i kirka, skulle man påvirke i en liberal eller konservativ retning, hva med kvinner sin posisjon – apropos likestillingsperspektivet, finansiering og veldig mye mer. Det fascinerende var at ulike ståsteder kunne lede fram til samme konklusjon, men med vidt forskjellig begrunnelse. Det er ikke mange spørsmål i Norge hvor det skjer, men det her var ett av dem.

Av de sju partiene var Høyre, Frp, Venstre og SV tydeligst for et skille. Høyre var det partiet som pekte mest på at det var unaturlig å holde seg med en offisiell statsreligion, men samtidig understreket den kristne kulturarven og kristendommen

⁵ (red) Ingebrigtsen viser her til Bakkevig 2, *Styrket demokrati i Den norske kirke*.

som sådan og den betydningen den hadde i Norge. Men var veldig imot at det skulle være en grunnlovstilknytning. Det var noe av det vedtaket de hadde.

Fremskrittspartiet var egentlig på samme spor. Venstre var mye mer på en linje hvor det var snakk om en sekulær stat, og vektla det veldig, men var opptatt av det å understøtte tros- og livssyn, apropos aktiv religionspolitikk. SV var mer verdirettet i sin argumentasjon, og hadde spesielt dette med menneskerettighetene og at det måtte være det felles verdigrunlaget som burde danne utgangspunktet for staten. De hadde det som hovedtilmærming for det som skulle skje. Der er sikkert nyanser, for det var en del andre debatter i SV også, men nå snakker jeg bredt om partiene.

Senterpartiet var direkte imot. De mente at den beste garantien, som de vedtok på landsmøtet sitt, for å videreføre Den norske kirke som en åpen og inkluderende folkekirke, var å beholde statskirken. Det sa de rett ut. Det var garantien for å beholde den. En veldig klar politisk tilnærming.

Kristelig folkeparti er fasinerende i denne sammenhengen. De hadde jo diskutert dette mange ganger, og de hadde mange av de diskusjonene som vi har hatt før i dag. På landsmøtet i 2007 så ville ledelsen, Dagfinn Høybråten og sentralstyret, gå inn for et tydelig skille, men landsmøtet havnet på en mellomløsning. Helt delt med 103 av 194 stemmer, som ikke gikk inn for å skille stat og kirke. Men, som det sto i vedtaket, arbeide for en nyordning hvor loven skulle være forankret i Grunnloven, og så var det dette med selvstendig rettssubjekt med alt det medfører av retten til å beslutte selv, og så var det at de kristne verdiene skulle stå omtalt i grunnloven. Når jeg nevner dette spesielt, så må jeg med en gang si at Dagfinn Høybråten hadde en viktig rolle for det som skjedde. Han var en av dem, og det mener jeg står til KrFs ære, som forsto at her måtte det en samling til. Han var en av de første som hadde møte med Trond Giske om dette.

Når det gjelder mitt eget parti, så kan vi sikkert holde lange foredrag flere rundt dette bordet også om forholdet mellom kirke og arbeiderbevegelse. Det har vi ikke tid til, men grovt historisk, fordi jeg tenker at det er et viktig bakteppe, så kan vi at på 70-tallet så var religion ansett som en privatsak. Det var riktignok en konflikt mellom kirke og arbeiderbevegelse, men det som preget den var at religion var en privatsak. Så har vi nevnt tidligere kirke- og utdanningsministre. Helge Sivertsen har vært nevnt, som var med på å sørge for at den første kvinnelige presten ble ansatt. Han hadde på midten av 70-tallet, på landsmøtet til Arbeiderpartiet, laget en forening av arbeiderbevegelsens ideer og verdisyn sammen med det kristne menneskesynet. Og det var et nyanslag vil jeg si, på 70-tallet. Og så kom det noen etterpå, Fisknes snakket blant annet om én av dem som hadde mye å si, og her kunne man på en måte ramse opp mye. Men når jeg nevner Sivertsen, så er det også fordi at det skjer

en dreining i Arbeiderpartiet utover 70-tallet og for så vidt inn på 80 og 90-tallet. Man ser da kirka også som en garanti for det tolerante.

Så har vi diskutert folkekirke i dag. Begrepene åpen, inkluderende ble sett på som en motsats til de mer konservative kreftene. Og her er vi midt inne i debatten som også preget 90-tallet og oppkjøringen på 2000-tallet, om kvinnelige prester og spørsmålet om homofili. Det var noe som politisk naturlig nok var brennbart, men i Arbeiderpartiet var det veldig viktig.

Til tross for samstemmighet rundt å ha en statskirke, så var nevnte Sivertsen for å skille dem, men det var i diskusjonene ut ifra at Norge forandret seg.

At Bakkevig laget utredning var viktig i Arbeiderpartiet. Men allikevel var det klare og tydelige fronter på landsmøtet i 2007, hvor vi som parti skulle finne ut hva vi mente. Det var et eget opprop på landsmøtet for at man skulle skille. Mange, blant annet Reiulf Steen, hadde skrevet under på det. Men det var også en egen høringsprosess i vårt eget parti hvor det var så mye som 65%, hvis jeg ikke husker feil, som gikk inn for i bunn og grunn å beholde statskirken. Når jeg sier i bunn og grunn, skal jeg komme tilbake til det.

Trond Giske var kirkeminister. Og i sin tale til Arbeiderpartiets landsmøte understreket han betydningen av religionsfrihet, men tok også til ordet da for en samlende verdiparagraf i Grunnloven rundt dette. Og han sa også at vi må diskutere om kristendommen skal stå i den. Han mente at det skulle stå, bare så det er sagt, men det var for å skape åpninger for hva som skulle skje siden. Riktignok var innstillingen til landsmøtet, og det var også det sentralstyret gikk inn for, at man skulle beholde grunnlovparagrafene som omhandlet beslutningssystemene i kirken. Det skulle fortsatt være et kirkelig statsråd, og man skulle ha en grunnlovsforankret kirke for det var det som, igjen, sikret en bred folkekirke. Et lignende standpunkt til det Senterpartiet hadde. Men så gikk man også inn for at man skulle endre sammensetningen av Kirkelig statsråd. Det handlet om kravet om at halvparten måtte være medlemmer som man ville ta bort. Men den viktigste delen av det som skjedde, både i det forslaget og det som ble vedtatt på det landsmøtet, var åpningen om at disse beslutningene kunne flyttes fra Kirkelig statsråd til andre kirkelige organ. Med forutsetning om, og nå kommer det, at organene var demokratisk forankret i det brede lag av kirkemedlemmene. Det er den setningen som er den essensielle setningen, og som jeg skal komme tilbake til. På vårt landsmøte var det ca 300 stykker, det var 207 som sluttet seg til det, mens 91 ville ha et rent skille mellom kirke og stat, begrunnet blant annet i at Norge hadde blitt mer mangfoldig. Det viser hvor viktig den delen av diskusjonen var.

Så er det sånn at det som skjer fra 2007 og utover i Arbeiderpartiet, er at det foregår mange interne diskusjoner. Det foregår også forberedelser i departementet som er ganske store, omfattende og tunge. Et møte har vært nevnt her, med Jens Stoltenberg og Trond Giske. Bakkevig hadde vi også mye kontakt med. Det var en interesse hos Statsministeren som var sterk og tung for at det skulle skje noe i saken. Det var det også hos Trond Giske. Han måtte også naturligvis ivareta mange hensyn, og jeg skal komme tilbake til et par av dem etterpå. Men det var et ønske hos oss om at det skulle skje noe, men vi manøvrerte i et vanskelig og krevende terreng.

Dette danner da grunnlaget for det som etter hvert skal bli forhandlinger, alle disse parti-ståstedene. I tillegg til naturligvis alle de store utredningene som hadde vært. Vi drøftet oss imellom i departementet hvordan vi tenkte at disse forhandlingene skulle skje. Fordi normalt sett legger man fram en stortingsmelding, og så diskuterer man i Stortinget hvordan man skal gå videre. Vi valgte en stikk motsatt utgave av det. Vi tenkte at her er det bedre å la Gjønnnes-utvalget ligge der det ligger. Det hadde vært på høring. Alle visste at diskusjonene var der. Men vi ønsket å prøve å forhandle direkte med partiene. Det var det som var inngangen til at vi valgte representanter fra komiteen, altså Kirke- utdannings- og forskningskomiteen, og ha direkte diskusjoner, samtaler og forhandlinger med dem. Inkludert, fra kirken. Det er en enda mer pussig konstruksjon. Kirkerådet, Jens-Petter, var med fra første sekund og var forhandlingspart på et vis. Det var en del av det grunnlaget som ble lagt, og det var viktig å ha han med på det fortløpende. En svært uvanlig måte å gå fram på fordi vi skulle legge fram en stortingsmelding etter at vi har blitt enige i et forlik. Men det baserer seg på, det jeg snakket om i sted, at vi hadde en analyse av at når vi trengte 2/3 flertall, så måtte det 2/3 flertallet utkrystallisere seg før vi kom med det vi hadde av forslag. Men det er en strek man må passere. Det var utfordringen.

Så begynte det å haste rent tidsmessig, og jeg skal kjøre opp litt her jeg også: Skal grunnlovsendringer foreslås, må det skje ved utgangen av det tredje året i en stortingsperiode – da må forslaget fremmes. Nå skal det sies at det er en fordel å ha en deadline i forhandlinger, selv om det var noen som hadde en oppfattelse av at det sto stille og ikke skjedde så mye – det skjedde mye og det var mange diskusjoner som foregikk. Og vi visste at det ikke gikk an å ha forhandlinger over flere år, så når vi nærmet oss påsken i 2008 så var det deadline for å få dette til. Og det mener jeg var fornuftig.

Komiteen var med, og tok det på største alvor. Forhandlinger foregikk i største del i første uka av april 2008. Det var noen forslag som knapt kom til forhandlingsbordet. Fremskrittspartiet hadde luftet spørsmålet om en folkeavstemming om spørsmålet mellom kirke og stat. Det ble raskt parkert. Det var vel også noen, også i mitt eget parti, som hadde tenkt at vi skulle sette i gang en ny utredning for å se om vi kunne

få en verdiparagraf, altså en ny § 2. Det puttet vi raskt i skuffen også. Vi følte at det var på tide å avklare i stedet.

Diskusjonene rundt § 2, og da skal jeg begynne på paragrafene, noen vil gå fort mens andre vil ta litt tid. Diskusjonene rundt § 2 var omfattende. I det offentlige ordskiftet var det noen som så på dette som selve bærebjelken i statskirken, riktignok litt uklart hva slags rettslig stilling den hadde. Men jeg vil si at i forhandlingene ble dette mer en diskusjon om en ny verdiparagraf for Norge. Det var det forhandlingene egentlig handlet mest om. Hva skulle Norge være? Det kan sikkert diskuteres hvordan en grunnlov skal bygges opp. Det kan man se selv på resultatet også. Nå har vi hørt at nynorskversjonen er kanskje litt annerledes enn bokmålsversjonen og den engelske. Så løsningen ble å flytte det som sto om religionsfrihet og Den norske kirke til en ny § 16, og endre § 2 til hvilke verdier vi som nasjon skal bygges på.

Og der hadde de ulike partiene forskjellige innspill. Vi ble enige. Vi inkluderte de ulike innspillene. Vi tok hensyn til hverandre og samlet oss rundt en verdiparagraf. Det som ikke har vært offentlig kjent, at metoden vi jobbet på – var at vi tok problemstilling for problemstilling i stedet for å sette i gang store omfattende diskusjoner om prinsipielle skiller for og imot. Vi stilte spørsmålet: Hva skal stå i Grunnloven om verdier? Om Den norske kirke? Hva skal stå om bekjennelsesplikt for kongen? Hva skal stå om finansiering i lovverket?. Hvordan skal kirkeloven se ut? Det var slik vi brakte disse forhandlingene fremover, med tema. Da kunne vi også avklare hva det enkelte parti mente om de enkelte spørsmål og vi fikk løsninger konkret sak for sak.

Det var det som gjorde at vi gikk tomme for grunnlovsparagrafer til slutt. Vi kom jo langt utover det som Gjønnnes-utvalget hadde utredet, riktignok ikke på tema. Men det var sammensetning av de ulike grunnlovsparagrafene. Det var krevende fordi vi måtte lage dem der og da, for disse endringene skulle fremmes i Stortinget av medlemmene av komiteen etterpå. Vi måtte ha forslagene på stell! Nå går det an å gjøre små justeringer i ettertid, men det var viktig at det ble riktig. Og jeg husker, Fisknes, at Kirkeavdelingen var redd for at det kunne bli litt for dårlig sammenheng. Du var vel litt skeptisk til at vi skulle avvikle statskirken på den måten, kanskje. Mitt poeng var i hvert fall at dette var en god måte å bli enige om helheten på, at vi tok det på denne måten.

Diskusjonen om forankring av kirken i Grunnloven og kirkestatsråd gikk rett i kjernen. Primærstandpunktene lå her ganske langt fra hverandre. For Senterpartiet og for oss i Arbeiderpartiet var det viktig å sikre en åpen, inkluderende og bred folkekirke. Det er her prinsippet i Arbeiderpartiets landsmøtevedtak blir avgjørende, om at forutsetningen for å flytte viktige avgjørelser er avhengig av at man har et velfungerende kirkelig demokrati med legitimitet. Da var det ikke bare å si at man

må ha en demokratireform, nei, så enkelt var det ikke. For dette måtte vi også ha klart for oss hva betydde. Vi vektla at det skulle være reelle valgmuligheter, bruk av direktevalg og valg samtidig med offentlige valg. Naturligvis skulle vi prøve oss fram. Vi skulle evaluere og vi skulle gjøre dette sammen, før den endelige valgordningen ble fastsatt. Det er dette som på mange måter er kjernen, i hvordan disse løsningsmekanismene oppstår.

Det hadde vært mange diskusjoner, og det har vi hørt rundt bordet her i dag også, om hvordan det kirkelige demokratiet skulle være. Men det måtte i hvert fall utvikles videre. Arbeidet med reformer var for så vidt godt i gang. Det var Bakkevig som ledet den gruppen som var nedsatt i fellesskap, sammen med Kirkerådet og departementet. For alle vi skjønnte at det kom til å bli en diskusjon om kirkedemokratiet skulle være uavhengig av løsningen som kom i Stortinget. Jeg må bare si at det hadde ikke blitt noe forlik uten av vi hadde dette med demokratireform inne.

Dette sto det og falt på. Jens-Petter Johnsen skjønnte det og bidro aktivt til å få partiene på plass i dette og andre spørsmål. Trond Bakkevig møtte forhandlere og diskuterte hvordan vi skulle gjøre det. Vi hadde mange runder på dette helt til det siste, selv om prinsippet kom ganske tidlig på plass i de ukene vi forhandlet. Det gjorde også at konklusjonen ble at dersom det ble gjennomført en *tilfredsstillende* demokratireform, og hva som ligger i det, i løpet av 2011, så kunne det stemmes for grunnlovsendringer i neste stortingsperiode, hvor utnevning av biskoper og proster flyttes [til kirken selv].

Da prinsippet om en totrinnsløsning kom på plass, ble det mye lettere. Da var det ganske greit å foreslå å oppheve paragrafen om kirkestatsråd, Grunnlovens § 12 annet ledd, § 27 annet ledd, i tillegg til §§ 21 og 22 som da også ble endret.

I Gjønnnes-utvalget hadde det vært en uenighet om lovforankring av Den norske kirke var nødvendig og eventuelt hvordan det skulle skje. Jeg oppfattet nok at blant partiene som satt i det rommet, så var det nok en større enighet. Jeg har framhevet Høyre som var veldig skeptiske. Men alle var jo enige i at Den norske kirke hadde en særstilling. Og alle var også opptatt av at det skulle være gode finansieringsordninger, også for andre trossamfunn. Da ble det, sammen med religionsfriheten, i en ny § 16 i Grunnloven tatt inn at Den norske kirke forblir Norges folkekirke. Det var helt avgjørende og forløsende for at Senterpartiet skulle bli med. Hadde ikke det kommet med, hadde heller ikke Senterpartiet blitt med. Jeg skal si et par ord om det etterpå også.

Så var det et behov for å finne et kompromiss med dette med kirkelov. Mye handlet om dette med eget rettssubjekt. Det var at det ikke ble en slik forflytning som

avgjorde, blant annet for Senterpartiet, altså at det var mange elementer av dagens statskirkeordning som ble videreført. Der ble det et naturligvis et kompromiss. Alle visste at dette kompromisset egentlig skulle stå seg ut den stortingsperioden og den neste, til grunnlovsendringene hadde funnet sted. Så har man i ettertid sett at man klarte å løse dette ganske godt mellom partiene, til slutt.

Finansiering med medlemskontingent har vi nevnt. De ble også da lagt bort. Det skulle fortsette slik som før, med begrunnelse i det vi snakket om tidligere i dag, om at det var viktig å ha en aktiv religionspolitikk.

Når det gjaldt Kongens rolle og bekjennelsesplikten i § 4, så var det sikkert en del av omverdenen som ble overrasket av det. Det som ikke har kommet fram er at Trond Giske spurte ikke bare Kongen om det, men han spurte forhandlerne og komiteen først om han skulle spørre. Den delen har ikke kommet fram. For det var forankret. Det var ikke bare forankret i at han hadde en samtale med Kongen om det – det var også forankret hos de andre partiene. Derfor ble det raskt enstemmighet da svaret fra Kongen kom om at han synes det var naturlig å være medlem av Den norske folkekirke. Da ble det enstemmighet rundt bordet uten noen videre diskusjon. Det var foranledningen for det. I media ser jeg at det ofte har blitt framstilt litt annerledes, men det er noe som faktisk alle partier var enige om.

Til slutt: Forhandlingene om kirkeforliket var veldig krevende. De som ønsket et skille var naturligvis fornøyd, tror jeg, med at det ble en bevegelse i den retningen. Det var mange som kunne ønsket seg et større skille sikkert av dem, men igjen: 2/3 flertall. Dette kunne ha brutt sammen. For Senterpartiet var det et helt motsatt utgangspunkt.

Det er mange som snakker om at, kunne man ikke bare latt være, at man var delt [i Regjering], men det er ikke slik det fungerer. Vi satt i Regjering, og får du plutselig en vetosituasjon mot deg, da stopper det. Det kunne ha stoppet. Det var på hengende håret vil jeg si, at det gikk bra. Det var mye dramatik. Bare timer før vi skulle presentere forliket, kvelden før, hadde Senterpartiet varslet at dette kom til å bli tøft hos dem. Det ble et ekstra landsstyremøte i Senterpartiet den morgenen, hvor i hvert fall halve stortingsgruppen deres var imot. Inger Enger var imot så vidt jeg vet, og mange andre. Det sies at det var med en stemme eller to eller tre, at det ble et flertall der. Der var forankringen av kirken i § 16 og demokratireformen som er var utløsende faktoren. Der mener jeg av Liv Signe Navarsete skal ha en stor del av æren.

Det er en av tingene vi er blitt bedt om å svare på, hvem som var med på hva. Hun var med på å bære dette gjennom, også i Regjering. Hadde de satt seg på bakbeina og sagt nei da, da tror jeg ikke vi hadde fått det til. Da tror jeg arbeidet hadde stoppet opp. Vi hadde ikke kunnet gå alene videre uten dem [Senterpartiet].

Det var stor samarbeidsvilje og forhandlingsvilje. Det var helt unikt det som Kirkerådet bidro med. Flere rundt bordet her skal ha ære for det. For det er krevende å delta i forhandlinger på denne måten. Det har jeg full forståelse for. Ting blir til i løpet av bare noen få dager. Men det er en løsning som jeg mener sto seg stort sett godt fra 2008. Så ble den utviklet videre. Ine Marie Eriksen, som var leder av komiteen, fortjener også honnør. Hun var pragmatisk og bidro til en samlende løsning. Og så vil jeg også nevne vår egen Kirkeavdeling. Det var diskusjoner i Regjeringen og byråkratiet etterpå om disse grunnlovsparagrafene, om de hang godt nok sammen, om de skulle endres noe, det var det også noen som ville. Det kom forslag om det, fordi man mente at de var for dårlig formulert. Men de ble til slutt vedtatt.

Så summa summarum: Det er ingen tvil om at dette var den største endringen i Den norske kirke på mange hundre år. Et vesentlig løser bånd mellom kirke og stat, og var viktig for det som skulle skje de kommende årene. Det er mange som spurt meg i ettertid om vi trodde det skulle gå, og ja, det trodde vi. Men kunne det ha stoppet, ja det kunne det virkelig. Dette var virkelig på hengende håret. Da tror jeg at jeg stopper der. Det er sikkert mye jeg burde ha nevnt.

Harald Hegstad: Hjertelig takk. Dette var opplysende. Jeg har et lite detaljspørsmål som jeg har lurt på, og det er denne § 16 i Grunnloven. Den er nærmest et sitat av den danske grunnloven. Hvor kom det fra? Hvem var det som førte inn den ideen å skrive av den danske grunnloven?

Halvard Ingebrigtsen: Det som var foranledningen, er helt riktig, at det var inspirasjon fra den danske grunnloven. Elementene som skulle settes sammen var for så vidt en enighet med Senterpartiet, som brakte det inn. Jeg innbiller meg også da at dette hadde vært nevnt i ulike utredninger først, men Fredrik Sejersted var en av de som hadde sittet i Gjønnes-utvalget og var en vi også hadde kontakt med underveis. Han var en bidragsyter for å få det på plass. Igjen, vi var oppradd over formuleringer. Vi hadde kort tid, vi måtte finne dem. Han bidro til å finne dem.

Harald Hegstad: Takk. Så vil jeg utfordre Trond Bakkevig til å si litt om demokratiutredningen. Jeg satt selv i det utvalget og skjønte at det var mye som skjedde på bakrommet. I teorien var vi et fritt og uavhengig utvalg, men jeg fikk høre på hvert møte hvor grensene gikk og hva vi kunne bli enige om. Trond prøvde å få en konsensus om en ordning med rent direktevalg, og du var veldig frustrert da noen satte seg hardnakket på bakbena. Til slutt ga du opp å prøve å omvende noen av oss, så det ble et kompromiss med en kombinasjon. Du var opptatt av å finne ut på bakrommet hvor grensen gikk, hvor stor andelen av direkte valg det måtte være for å aksepteres av politikerne. Dette var veldig finstemt og på håret, med mange

direkte og indirekte forhandlinger mellom kirkelige miljøer og teologiske, politiske synspunkter. Vil du si litt om det, Trond?

Trond Bakkevig: Jeg ble innkalt til Halvard og Trond og fikk nærmest oppskrift på hva resultatet burde være, med en komité som var oppnevnt i samarbeid med Kirkerådet.

Vi ble oppnevnt 13. februar og skulle levere før 1. mai. Underveis foregikk forhandlingene, og jeg hadde ganske mye kontakt med deg [Ingebrigtsen] og Trond [Giske], og jeg husker særlig den telefonsamtalen som jeg hadde med Trond hvor jeg informerte ham om at «jeg får ikke enighet om bare direkte valg». Og jeg husker ennå hans frustrasjon i telefonen om hvordan dette var, og kompromisset ble da at vi veldig klart sa at flertallet bispedømmerrådsmedlemmene skal velges direkte, så det står jo.

Vi skulle avlevere før første mai. Cirka tredje april fikk jeg beskjed om at dette skulle behandles i komiteen 8 april, og vi måtte ha konklusjonen da, for jeg måtte legge fram konklusjonen i komiteen 8. april. «8. april går ikke», sa jeg, «for da skal jeg ha en ryggoperasjon», så det ble den syvende april. Så da måtte vi innkalle alle på to eller tre dagers varsel, hele komiteen, på lørdag 5. april, for å behandle det som jeg skulle legge fram. Jeg husker jeg sa at Jens-Petter må være med i komiteen for å garantere hvordan Kirkerådet avgjør dette.

Jens-Petter og jeg møtte opp i komiteen og presenterte det vi hadde. Vi ble ganske grundig eksaminert. Jeg husker ikke om vi har samtalereferat fra denne, mulig du [Ingebrigtsen] har det eller at det finnes samtalereferat fra det møtet. Det var ganske inngående. Det ble da, med Jens-Petters forsikringer, som han ikke på noen måte var bemyndiget å avgi, men som han gjorde, ble komiteen overbevist om at dette går. Så kom da vedtaket, og det er nok ikke så mange grunnlovsvedtak som har henvisninger til en komiteuttalelse som ikke er avgitt, men det står altså i dette grunnlovsvedtaket fra 10. april.

Så avga vi vår innstilling til Trond, jeg tror det ikke var 1. mai for da hadde han andre ting å gjøre uansett, men 13. mai. Det ble en behandling i Kirkerådet, som jeg kan komme tilbake til, for det kan vi ta litt etterpå, men du så ut som du skulle si noe, Halvard.

Halvard Ingebrigtsen: Jeg skulle bare si at årsaken til at det ble slik, var at her var det viktig å finne ut hvilken valgordning vi faktisk snakket om. Denne formuleringen som vi snakket om, den tilfredsstillende demokratireformen, bygde på en forståelse av hva valgordningen skulle være. Det var for å sikre at det var reelle valg og at det var direkte valg. Trond Bakkevig var flink til å melde tilbake og si at her var det noen utfordringer. Det var motstand, og vi måtte prøve å lande. Noen av oss ville gå så

langt som mulig, men vi skjønnte at vi måtte lande det. Og så husker jeg også at Jens-Petter sent en kveld der sa «Halvard, du må huske på pengene. Det blir mye penger». Da sa jeg at det må vi bare ordne. Da svarte jeg på vegne av Stortinget og du svarte på vegne av Kirkerådet (*latter i salen*). Så vi drev på ganske lenge etterpå med å finne ut av hvor mange millioner dette kostet. Men det løste vi.

Trond Bakkevig: Det var to elementer i dette: Det var direkte valg, mest mulig. Og det andre var at det var reelle alternativer.

Finn Wagle: Jeg må få spørre: Hvem oppnevnte denne komiteen?

Trond Bakkevig: Trond [Giske]

Jens-Petter Johnsen: Etter forslag fra Kirkerådet. Historien for det er at vi tidlig på høsten i 2007 hadde bestemt oss for å opprette et demokratiutvalg selv i Kirkerådet. Men i møte med en kollega av statssekretæren, som jeg ikke husker navnet på nå, fikk vi beskjed om at det ville departementet være med på å gjøre. Så ble det en forståelse av at man skulle gjøre det sammen. Det var en av grunnene til at vi ble utålmodige, at det ikke ble oppnevnt før det da kom etter møtet hos Statsministeren.

Så kan jeg også bare få legge til at det at det ble en kombinasjon av direkte og indirekte valg som ble konklusjonen, var noenlunde i forståelse med hva Kirkemøtet og Kirkerådet hadde ønsket seg som et kompromiss i saken. Så det var det mandatet jeg fløt på inn i det komitemøtet i Stortinget.

Trond Bakkevig: Jeg må få legge til at dere fra Kirkerådet hadde noen kandidater, og så hadde vi noen fra departementets side. Jeg husker at jeg spilte inn Elin Horn Galtung, for å få med en høyredame, som jeg kjente fra bydelsutvalget i Vestre Aker. Det foregikk raskt, uformelt og litt utenfor vanlig prosedyre.

Knut Andresen: Som medlem av demokratiutvalget er det morsomt å høre på denne redegjørelsen her, men jeg må få si at det er sjelden du er med i et utvalg som har så kort tidsfrist og konklusjonen her helt klar på hva man skal komme fram til, og hvor det er så mye som står og faller på dette. Jeg tror jeg allerede etter første møte skjønnte det, og så tenkte jeg at her gjelder det bare å følge med. Her er det bare å stå på for å få dette igjennom, for det er det det henger på. Nå har vi holdt på med dette i 15-20-30-40 år, nå har vi muligheten og da går vi for den. Skjer det noen feilskjær så får vi rette dem opp. Det var min greie i dette. Man må ha politisk nese for å se hva som står på spill akkurat nå, og da henger vi oss på.

Andreas Aarflot: Jeg leste et visdomsord for ikke så lenge siden i Aftenposten: Noen ganger må en gjøre lange skritt, det går ikke an å hoppe over en kløft og hvile på veien (*latter i salen*).

Helga Byfuglien: Et lite sideblikk, men så vidt jeg husker så var det på bakgrunn av at Bispemøtet på det tidspunktet hadde begynt å ta opp dette med et eget presesembete, så mener jeg det kom inn i demokratireformen en linje om det. Stemmer ikke det, Knut?

Knut Andresen: Absolutt.

Helga Byfuglien: Og du var veldig stolt av det når du fortalte det. Jeg skal si litt om de direkte følgene av grunnlovsendringene, men det som jeg vet etter samtaler med Trond Giske både i Bispemøtet og i noen særegne møter jeg hadde med ham og Olav Skjevesland, så var Giske opptatt av at når den demokratiske linjen skulle styrkes, med så mye som skulle legges til Kirkemøtet og Kirkerådet, så måtte den såkalte embetslinjen styrkes med et eget presesembete. Så det var altså med på å bane veien for det 12. bispeembetet.

Knut Andresen: Det var da det første frøet til en 12. biskop ble lagt.

Harald Hegstad: Jeg kunne ha lyst til å utfordre Fisknes, for det er en populær oppfatning at kirkeavdelingen i departementet var veldig skeptisk til denne prosessen

Ole Herman Fisknes: Jeg aner ingenting om prosessen. Jeg var ikke inne i bildet på et eneste tidspunkt, og var da borte under samtaler. For jeg ble da sendt på prostemøte i Stavanger og ble takket av og holdt tre foredrag; det som Giske skulle ha holdt, det som avdelingsdirektøren skulle ha holdt og det jeg skulle ha holdt. Så jeg hadde da gleden av å holde tale fra domkirken i Stavanger, fra prekestolen, og det var det største øyeblikket i mitt liv. Men det dårligste øyeblikket i mitt liv det var jo at dette skjedde, uten at jeg ante noe om det. Derfor har jeg vært kjempemisfornøyd med det som skjedde. Til de grader misfornøyd over utformingen og at det ble vedtatt da at Grunnloven skulle raseres.

Harald Hegstad: Lå det en alternativ strategi i Kirkeavdelingen?

Ole Herman Fisknes: Vi hadde en stortingsmelding klar, som da i full fart måtte forandres på alle vesentlige punkter for å rett og slett å bare presentere avtalen som var inngått.

Den stortingsmeldingen, og nå husker jeg ikke enkeltheter fra den stortingsmeldingen, men den gikk da på å videreutvikle statskirken innenfor statskirkens ramme, for å legge til rette for en framtidig overgang.

Jeg var da dypt uenig i Aarflots resonnement om at nå er vi kommet til veis ende innenfor statskirkens ramme, nå er det ikke mer igjen å utvikle der. Jeg hadde minst 20 punkter vi kunne utvikle statskirken på i retning av å fristille kirken.

Finn Wagle: Det er interessant dette her, det må jeg virkelig si. Det understreker ett av de temaene vi har vært inne på tidligere og som er problematisk, nemlig forholdet mellom den politiske demokratiforståelse og den kirkelige. Det er den politiske demokratiforståelse som her legges til grunn for utviklingen i kirken. Det er en refleksjon jeg gjør meg etter dette.

Jeg har også lyst til å si at Trond Giske, han er en handlingens mann. Dette er ikke den eneste gangen, han har æren for flere ting som vi skal tenke på med stor glede i kirken, og som han har stått i spissen for. Det har jeg lyst til si.

Trond Bakkevig: Først, Finn, jeg er ikke enig med deg. Jeg har ingen vanskeligheter med å forsvare denne type demokratiforståelse teologisk. Ingen. Dette dreier seg om døptes rett til å delta i valg. Jeg sa akkurat det samme i utredningen fra 2002 som jeg sa i dette, så da Trond ba meg gjøre dette med dette mandatet, så hadde jeg ingen vanskeligheter med det heller.

Men jeg har lyst til å legge til: Jens-Petter og jeg samhandlet igjen, for jeg skulle komme til kirkerådsmøtet i Molde i juni, var det vel, 2008 for å orientere om arbeidet i denne valgkommisjonen. Jeg fikk se forslaget til vedtak, og der står det i ett punkt:

Økt bruk av direktevalg ved valg av leke medlemmer i Kirkemøtet/bispedømmerådene, primært i kombinasjon med bruk av indirekte valg. Arbeidsgruppens forslag til ordning justeres slik at det blir likevekt i antallet som velges ved direkte og indirekte valg.

Med andre ord en nedjustering av antallet valgt ved direkte valg, og at det i tillegg utarbeides en forsøksordning. Du [Jens-Petter Johnsen] hadde ikke sett akkurat dette, så jeg ringte opp deg, så tok du med en gang og justerte forslaget, men dette var nær en katastrofe. Igjen, hvis Kirkerådet skulle gått imot det at flertallet av valgene skulle være direkte. Så Kirkerådets vedtak ble til slutt slik som du utformet det, og som fulgte opp innstillingen. Det var bra vi oppdaget det, for å si det sånn. Ellers kunne det blitt en skikkelig backlash i forhold til Stortinget.

Halvard Ingebrigtsen: Ja, det var det som lå i vedtaket, at man skulle fremme grunnlovsparagrafer og stemme over dem i 2012. Så det er klart at den veien var for så vidt lang, men den var nødvendig. Hvis det hadde vist seg at det hadde kommet stor motstand politisk, så hadde det blitt stemt mot grunnlovsparafene. Og det tror jeg man ikke skal undervurdere. Det har vi i Arbeiderpartiet gjort flere ganger før - stemt for grunnlovsendringer i første periode, og så endret oppfatning og stemt mot når den endelige voteringen finner sted. Det har man kutyme i Norge for at politiske partier gjør. Det hadde fort kommet til å skje, dersom det hadde vært endringer som ikke gikk gjennom. Det hadde skapt ufattelig mye politisk støy. I Senterpartiet diskuterte de jo kirkeforliket i lang tid etterpå, og det var stor

diskusjon. Det var mange som var misfornøyd. I Arbeiderpartiet kruset det også under overflaten. Det var flere som var ute og sa at dette ikke var bra nok. Det gikk lenger enn det landsmøtet hadde lagt opp til. Men det var i bunn og grunn stor samling rundt det, men det var diskusjoner i ettertid.

Jeg tror det politiske håndverket som ble lagt ned, og som til slutt også gjorde at alle partier sto sammen, så ble det også vanskelig å slå en kile inn i det i de påfølgende årene. Jeg opplevde lojaliteten fra alle partier som sterk, pluss en forståelse av at når stortingsperiodene gikk ut, så kunne man ha mulighet til å gå videre med sine primærstandpunkt. Det som var overraskende etter 2013, og som dere skal snakke om i neste aktørseminar, er jo hvor enige man var også da. Det synes jeg er en veldig fin oppfølging av dette forliket. Da foretok man jo mange store forflytninger og endringer.

Men vi som deltok i dette ville ha en forflytning, og det har jeg lyst til å understreke, at det var det som lå til grunn. Og uten det samspillet og tilliten vi hadde med Kirkerådet, Jens-Petter og flere andre og, Trond Bakkevig som var med, så hadde vi ikke fått til dette. Det var helt nøkkelen for å få til. Jeg kan ikke si det mange nok ganger. Spørsmål som er så store er fryktelig komplisert for mange andre land å løse. Man kan sikkert løse kirke/stat-spørsmålet, men forhold knyttet til religion med så stor samling som vi fikk til om en aktiv religionspolitikk, er historisk, slik jeg ser det.

Jens-Petter Johnsen: Jeg vil kommentere ved å si at jeg tenker at det at det var et vedtak på grunnlovsendringene noen få år senere, med to, tre, fire stemmer imot, var en fantastisk respons på at forliket på ett vis hadde vært et godt forlik. Og at det førte til en utvikling som egentlig var ønsket. Så sånn sett må det ha vært et godt forlik, evaluert i ettertid.

Og så tror jeg at akkurat spørsmålet om direkte og indirekte valg – en ting er at det var vanskelig politisk, men det var et vanskelig spørsmål kirkelig og er det fremdeles i form av spørsmål om ikke bare hva som er demokratisk og ikke-demokratisk, men sammenhengen mellom kirkelige organer som er en av de utfordringene som ligger der fortsatt for dere som jobber med det videre.

Jeg vil også bekrefte det at, når vi nevner navn her, så er Fredrik Sejersted et viktig navn på flere punkter her. Han var veldig viktig i utvalget, for han er en dyktig jurist som alle vet, men også det at han involverte seg sterkt i jobbingen med det. Så han hadde et veldig godt bidrag til arbeidet i utvalget og etterpå.

Ingrid Vad Nilsen: Hvis man går tilbake og ser på stortingsprotokollen fra den diskusjonen de hadde i 2012, så vel det det mest rørende Den norske kirke noen gang har hørt i den salen. I alle de endringene vi har gjort senere, så var det aldri så stort

engasjement og så stor oppslutning om endringene som det var akkurat da. Det var et ganske spesielt øyeblikk.

Da hadde jeg begynt i departementet og vi jobbet masse for dette og hele avdelingen satt på galleriet og gikk på restaurant etterpå. Det var et virkelig historisk øyeblikk for oss alle sammen. Og å høre alt som ble sagt, om viktigheten av kirken i samfunnet var ganske spesielt.

Oppsummering og avslutning

Harald Hegstad: Flott. Da er egentlig tiden omme for denne sesjonen, men vi har en sesjon til slutt som heter «Oppsummering og avslutning», og vi bruker tiden så mye vi trenger av den. Vi trenger ikke sitte her hele kvelden, noen skal kanskje rekke et tog. Men tanken var da å til slutt spørre om det er noe som henger igjen som vi ikke har kommentert tilstrekkelig eller snakket om. Er det noen underveis som har kommet på ting som burde vært utfylt? Hva sitter vi igjen med fra denne perioden fra før år 2000 og gjennom disse utvalgsarbeidene, og politiske vedtakene?

Jens-Petter Johnsen: Uten at jeg tror det er veldig viktig, men vi var så vidt innom organisasjonens holdning til kirkespørsmålet på et tidspunkt her og vi gikk forholdsvis raskt bort fra det. Jeg tror forholdet mellom de frivillige organisasjonene og Den norske kirke, når det gjelder stat/kirke-spørsmålet, var veldig preget av enkeltpersoner og enkeltorganisasjoner fram til – dette vet sikkert andre bedre enn meg – 80- og 90-tallet. På det tidspunktet hvor Den norske kirke selv hadde startet alt det arbeidet som organisasjonene også drev og hadde drevet, så tror jeg fokuset fra organisasjonene ble mer dreiet i retning av ikke minst bispeutnevnelser. Og jeg tror forbindelsen til vurdering av bispetilsettinger som Arbeiderpartiregjeringen gjorde, hvor man opplevde at Regjeringen også styrte teologien litt gjennom de tilsettingene, så fikk man for mange av organisasjonenes vedkommende tatt et standpunkt. Og det hører med at Anfin Skaaheim var med i flertallet i Gjøannes-utvalget hele veien, og som da satt som generalsekretær i Normisjon, var det vel, på det tidspunktet. Men det er klart det er en forskjell på organisasjonene her, og det har det nok vært hele tiden. Men litt belysning av dette kan hende hører med i historieskrivningen.

Andreas Aarflot: Det er interessant at da komiteinnstillingen kom til den endelige stortingsbehandling i 1984, så var saksordføreren en av Kristelig Folkepartis folk. Han hadde startet sine sonderinger i KrF og jeg fikk lov til å se hans utkast og han spurte om jeg ville gi litt respons på det. Det som var interessant, og som kjennetegnet den, var en rørende omsorg for organisasjonene. At ikke deres frihet måtte bli vingeklippet, og, underforstått også, ikke få konkurranse fra det menighetsdrevne arbeidet. Det ble faktisk stadig gjentatt, for de hadde også konsultasjoner med organisasjoner underveis og som ble stående i den endelige komiteinnstillingen og i vedtaket som Stortinget gjorde. Og vi skal ikke glemme at den eneste som stemte imot paragrafen om Kirkemøtet, det var en representant fra Vestlandske indremisjon. En protokollført stemme imot.

I ettertid, så tror jeg at endringen som kom den ble merkbar. Anfin Skaaheim hadde også vært med i det utvalget som statsminister Norli, etter samtale med meg, fikk etablert for konsultasjon mellom kirkelige organer og de politiske organene. Det eksisterte litt videre også, og jeg har notater fra samtalene. Og Anfin Skaaheim var

også der, for sin del, tydelig på at han skjønte og mente at et Kirkemøte måtte komme i stand; men allikevel da, helst for hans del, med en annen valgordning som forpliktet medlemmene i bekjennelsesmessig henseende.

Det er veldig interessant å lese disse dokumentene i ettertid, men organisasjonene var et følsomt emne i debatten på det tidspunktet. Det tror jeg fortok seg etter hvert som Kirkemøtet kom sammen med mange gode, solide organisasjonsfolk, og som bidro til å ufarliggjøre Kirkemøtet i mange av de frivillige organisasjonenes øyne. Men ikke alle.

Harald Hegstad: Anfin Skaaheim ble også valgt inn i Kirkemøtet i det første valget etter demokratireformen.

Jorunn Andersen: Jeg synes også det var spennende å høre om denne prosessen, og det har vært en kjempespennende dag. Men så lurte jeg på, og det vel et spørsmål, men vi har snakket kjempemye om demokrati og verdien av det, og hvor viktig det er. Og så har det sittet valgte ledere her, fra Kirkerådet, og hvor har de vært i innspurten inn mot dette forliket? Og det er kanskje et spørsmål til deg, Jens-Petter og også Halvard. Det er interessant at de er helt usynlige i samtalen, at vi faktisk sitter med en ledelse i Kirkerådet som ikke har vært nevnt i samtalen inn mot en så stor endring. Det var bare en refleksjon, og de er heller ikke her til stede rundt bordet. Det er interessant i forhold til betydningen av demokratiet.

Jens-Petter Johnsen: Jeg kan ikke svare helhetlig på det, men jeg tror Thor Bjarne Bore var ganske aktiv inn i prosessene. Han var bare leder så vidt da jeg ble tilsatt. Nils Tore Andersen var med på alle de store prosessene i Kirkerådet. Men det var i stor grad han, for Kirkerådet møttes jo sjelden. Det var slik at Statsministeren ringte til Nils Tore Andersen den 10. april klokka 12 og offentliggjorde resultatet av forhandlingene i Stortinget, for det hadde vært en relasjon mellom Jens Stoltenberg og Nils Tore Andersen.

Harald Hegstad: Det er fint at vi fikk løftet fram den dimensjon

Trond Bakkevig: Vi hadde møte med organisasjonene i vår utredning. Da var homofili det som sto høyest på dagsorden, og jeg synes det var en selsom opplevelse. Det må jeg helt ærlig si.

Helga Byfuglien: Hvilket årstall er vi i da?

Trond Bakkevig: Da snakker vi om 2000, var det det?

Det jeg husker fra det, er at de nærmest truet med kirkesplittelse hvis vi fikk en endring av forholdet mellom stat og kirke. For det var flere som sa at de ikke kunne samarbeide med de som er for homofilt samliv. Det var flere av dem som sa det. Så at noe forandret seg fra 2000 til dere kom med deres innstilling, det er helt opplagt.

Det andre som jeg tenker er litt underbelyst, hvis det skal skrives noe mer om det, er den internasjonaliseringen av kirken som skjedde fra 70-tallet og frem til disse endringene. Jeg tror at det menneskerettsengasjementet som ble hele kirkens eie da dette også kom på Kirkemøtets dagsorden, gjorde noe med måten vi tenkte på. Det gjorde inntrykk å møte andre som kom fra andre forhold med andre typer kirkeordninger. Så internasjonaliseringen bidro til en mentalitetsendring som jeg også tror gjorde at vi fikk Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og Norges kristne råd. Det gjorde at vi fikk møtesteder hvor majoritetskirken hele tiden ble utfordret. Det internasjonale gjorde at vi kanskje ble mer lyttende i det nasjonale enn ville ha vært. Det ble også et samspill der, som jeg tror gjorde at, kirkelig sett, det ble mye lettere å få dette igjennom enn det ellers ville ha vært.

Finn Wagle: Bare for å følge opp det siste. Vi skal altså neste måned feire 25års jubileet for Porvoo, og det hører hjemme i denne sammenhengen. Og også KEKs generalforsamling i Trondheim i 2003. Det er helt riktig det som Trond sier, det er et veldig viktig punkt.

Harald Hegstad: Er det noen som har noe å tilføye? Hvis ikke skal vi ikke sitte her og se på hverandre bare. Noen av oss vil komme tilbake til en oppfølging av dette, og Helge vil bearbeide dette videre og intervju noen som er her og noen som ikke er her. Vi vil følge prosjektet og resultatet av det med stor interesse. Hvis det er ingen som melder seg, så sier vi at vi har gjort jobben for i dag. Takk for samtalen.

Aktørseminar 2

Grunnlovsendringene i 2012 og konsekvensene av dem

Program

- 10.00 *Velkommen v/Stephen Sirris*
informasjon om dagen v/Harald Askeland
- 10.15 *Fra kirkeforlik til grunnlovsendring*
Innledning v/Marianne Aasen
- 11.00 Pause
- 11.15 *«... forblir Norges folkekirke...» - folkekirke som idé og realitet*
Innledning v/Finn Wagle
- 12.00 Lunsj
- 12.45 *«... og understøttes som sådan...» - en fortsatt relasjon til staten*
Innledning v/Ingrid Vad Nilsen
- 13.30 Pause
- 13.45 *Mot en ny kirkelov – Kjent inventar i nytt hus*
Innledning v/Knut Andresen
- 14.30 Pause
- 14.45 *De umiddelbare konsekvenser – utnevelser av biskoper og proster*
Innledning v/Helga Haugland Byfuglien
- 15.30 *Oppsummering og avslutning*

Innledning

Harald Askeland: Velkommen til andre del av aktørseminaret. Jeg fikk ikke vært med på første, men det går rykter om at det var et kirkehistorisk sus over det. Vi satser på at det blir tilsvarende i dag.

Når jeg ser rundt meg, vil jeg tro at alle vet hvem de andre er. Så jeg har et inntrykk av det neppe er nødvendig å nevne navn, eller hva man har vært og gjort. Men hjertelig velkommen til alle sammen som har vært viktige aktører i ulike faser og hatt ulike roller i den prosessen som Helge er inne og studerer. Deres bidrag kommer til å være et veldig viktig supplement til hans dokumentanalyser, og gir et godt grunnlag for innsidebetraktninger.

Så vidt jeg skjønner på Helge, så har han vært nokså bred i invitasjonen; dere står fritt til å *frame* historien og narrativet slik dere husker, både med intensjoner og mer bakromsrefleksjoner, og eventuelt dramaturgien som har ligget i den type prosesser.

Seminaret er en definert metodikk som da Helge bruker, og alle var ikke med på forrige samling. Men dette tas opp, det lagres, transkriberes, og hver enkelt aktør får sitt til gjennomsyn før Helge går videre med det. Lydfilene lagres i nasjonalbiblioteket. Det er en historisk event, eller hendelse, som er her.

Så er det slik at dere er invitert til å innlede, og det vil bli åpning for en diskusjon, refleksjon, samtale i etterkant. Og vi inviterer alle til å kommentere og reflektere etter at innlederne er ferdig.

Fra kirkeforlik til grunnlovsendring

Harald Askeland: Da gir jeg først ordet til Marianne Aasen, sentral stortingspolitiker i fasen hvor dette viktige vedtaket ble gjort. Hun skal fortelle oss litt om de politiske vurderingene. Hun er nå ved Simula Research Laboratory, som er et forskningslaboratorium for teknikk, IKT. Du kan si to ord om det selv. Og så er du også leder for Regjeringens utvalg om opptakssystemet til høyere utdanning. Du har omtrent den tiden Helge har gitt deg, men jeg kommer ikke til å avbryte deg før du er ferdig, og så åpner vi samtalen etterpå.

Marianne Aasen: Tusen takk. Og tusen takk for å bli invitert, jeg har ikke vært med på en sånn type seanse før – altså arrangementsformen, som jeg synes er spennende med den bakgrunnen jeg har og at jeg er veldig opptatt av forskning. Jeg jobber ved en forskningslab som er et institutt, men ligner kanskje mer på et universitet enn vanlige institutter, for vi har ikke oppdragsforskning. Vi har grunnforskning hovedsakelig, og forskningsrådsmidler, også fra det europeiske forskningsrådet. Jeg jobber da med utdanning, utdanning for PhDer, masterveiledning og kurs i digital kompetanse. Så hvis det er noen som trenger det, kan de komme til meg (*latter i salen*). Jeg kan understreke at jeg ikke holder kursene, for jeg er jo statsviter så jeg kan ikke dette, men er leder for disse som kan det. Et veldig spennende område.

Så er jeg da invitert hit fordi jeg var leder i Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen i perioden 2009 til 2013. Jeg hadde da sittet på Stortinget fra 2005, og da satt jeg i finanskomiteen. Årsaken til at jeg nevner det er fordi, hvordan blir sånne ting til? Det som skjedde, var at Trond Giske hadde en pressekonferanse i 2008 hvor kirkeforliket ble presentert. Og da er det slik, som kanskje er litt overraskende, at ingen av oss medlemmene i stortingsgruppa til Arbeiderpartiet hadde hørt noe mer om dette i detalj før det nærmest ble lagt fram på denne måten. Det er rett og slett fordi alle partiene som satt for å bli enige, de måtte bli enige seg imellom og de hadde fullmakt fra sin gruppeleder, vil jeg anta, litt ulik variasjon i de ulike partiene sikkert. Men for å forhandle fram noe man ble enige om, og når man da er enige måtte det selvfølgelig formelt gjennom gruppene, men det var ingen som stoppet det. For sånn fungerer Stortinget: Du delegerer til komiteen og forventer at de som sitter der er vise og kloke og fornuftige nok til å kunne treffe beslutninger på vegne av partiet de representerer. Så det skjedde i denne situasjonen og, selvfølgelig med godkjenning fra parlamentarisk leder. Så de var de viktige personene i den første delen.

Da vi kom inn høsten 2009, så skjønnte vi at... Da var det første grunnlovsvedtaket fattet. Det som da skjer med grunnlovsendringer, er at de skal vedtas to forskjellige ganger av to forskjellige Storting. Det er for å sikre at folk i valg kan protestere mot

en eventuell grunnlovsendring. Det var ganske vanskelig, vil jeg si, i denne situasjonen, for hvilket parti skulle du stemme på da? Når alle var med. Det sikrer likevel en forankring som er mye bredere i saker hvor det må grunnlovsendringer til. Når det er en forfatningsreform, som det jo var, ikke en forvaltningsreform, så er det klart at det påvirker Grunnloven. Det kjenner dere sikkert til, og var innom sist på det forrige seminaret vil jeg tro.

Det som da lå på bordet for oss, det var at vi skulle sørge for at det samme vedtaket skulle befestes på nytt av det nye Stortinget. Men grunnlovssaken lå ikke i vår komité, den lå da i Kontroll- og konstitusjonskomiteen. De har ansvaret for forfatningen. Men det var ikke der politikken lå heller, for det var bare at alle... som regel blir grunnlovsforslag av den art, og som skal bli godkjent for andre gang, de blir igjennom. Man får veldig sjelden det nødvendige flertall imot. Det faller som regel i første runde.

Så det som vi skulle gjøre da, var at vi skulle vedta følgekonseskvensene; det måtte endringer til i andre lover for at dette skulle iverksettes. For i de fire årene som hadde gått, hadde det egentlig ikke skjedd noen ting. Vedtaket var ikke gyldig før et nytt Storting hadde godkjent grunnlovsendringen. Det ble votert over grunnlovsendringen, jeg mener at vi gjorde det den 21. mai 2012, og det var en spesiell dag fordi vi da ikke fikk lov til å komme inn i Stortinget. For da hadde en mann med navn Ludvig Nessa sperret inngangene. Han hadde sendt e-post til meg først om at han ved Guds hjelp skulle hindre at Stortingets representanter fikk tilgang til salen. Med litt sånne besvergelses også, som jeg oppfattet av en sånn art at jeg varslet sikkerhetstjenesten på Stortinget. De fikk den mailen, og da gikk de til politiet. Så politiet var ved inngangene og sørget for at folk kom på jobb, for man måtte sikre at det var nok folk inne i salen. Og så var det åpent på galleriet, så han og hans venner, om vi skal kalle det det, noen av dem i hvert fall var med opp, så de var til stede under debatten. Han hadde politifolk rundt seg der oppe, det er eneste gangen jeg har sett det oppe på det galleriet. De tok han ut rett og slett da han begynte å rope. Så det var i og for seg en interessant seanse.

Men vi klarte nå å gjøre det vedtaket vi skulle, og den 28. mai 2013 var det vedtak om endringer i Kirkeloven og ny valglov. Det som måtte følge av lovendringer etter vedtaket, var noe mer trivielt som gravferdslov, understreke at dette skal ivareta religiøse minoriteter og så videre, helt uproblematisk. Det ble selvfølgelig bare notert og gjort som det skulle. Det var andre ting vi diskuterte mer inngående. Det som var viktig var at det statlige kirkestyret skulle avvikles, at man avviklet Kirkelig statsråd, avvikle utnevning av biskoper i Statsråd, endre liturgimyndigheten som hadde vært på delegasjon til Kirkemøtet, nå ble den overført. Tilfredsstillende demokratireform, og her er vi ved det som en del jobbet med. Og så var det også litt strid rundt det

prinsipielle knyttet til for eksempel læresaker: Hvis det kom til oppsigelse av biskopen på grunn av teologi, hvem skal ta den beslutningen? Det ble en litt vanskelig sak så lenge man var statlig tjenestemann. For da handler det om hvem som egentlig skal ha det siste ordet.

Det som også var viktig var prinsippet om tros- og livssynsfrihet, og at det ble viktigere for kirken, hvis det går an å si, enn tidligere hvor man beskyttet kirken på en spesiell måte i Norge. Men nå ville man bli vurdert som alle andre tros- og livssynssamfunn. Fortsatt skulle man ha en forvaltningsrolle, og den ville da bli regulert av andre lover, som Grunnloven for eksempel.

Vi fjernet kravet om kirkemedlemskap for kirkestatsråden og dette med gravferdsloven, som jeg sa. Hvis jeg skal ta det med kirkemedlemskap for kirkestatsråden – det var noe departementet ikke hadde tenkt at skulle gjøres noe med. Det var det Stortinget som tok initiativet til, for i og med at det var et forlik som vi skulle ivareta hadde jeg et møte med alle fraksjonslederne, hvor jeg ba om at de måtte bringe til torgs det de mente var viktig for dem i denne saken. Vi ønsket samstemmighet i komiteen på oppfølgingen også. Det var da viktig for statsråden, Rigmor Aaserud, å være lydhør overfor Stortinget og ha med seg komiteen på Stortinget i det hun forslo. Så først hadde jeg møte med de ulike fraksjonslederne, og så opprettet jeg dialog med henne. For når det handler om grunnlovsendringer, blir Stortingets makt større – initiativretten ligger i Stortinget. Som følge av dette ble det viktigere at Stortinget hadde en stemme inn mot Kirkeloven. Vanligvis ligger forslagsretten i statsbyråkratiet, i departementene, Kongen i statsråd. Hun var altså veldig lydhør, og hadde ikke tenkt gjennom om statsråden med tros- og livssynsansvar skulle være medlem av statskirken eller ikke, og de tok det for gitt at det fortsatt skulle være sånn at vedkommende skulle være medlem. Men det var det et ønske om, da vi begynte å diskutere det, at ikke var nødvendig. Hvorfor det? Hva var det noen egentlig ville med det? Nei, ingen egentlig. Så da justerte hun det slik at det ble endret.

Og så var dette med valg. Da tror jeg Jens-Petter er enig i at vi snakket en del om det, om hvordan vi skulle gjennomføre det. Etter min vurdering var det et veldig viktig punkt i 2008. For å få til dette måtte valgene bli så gode som overhodet mulig. At det ble opplevet at kirkens medlemmer skulle ha den nødvendige innflytelse over kirken når staten trakk seg ut. Det ble et maktvakuum, og det skulle fylles med en demokratireform. Men det er lettere sagt enn gjort. For hva slags valgordning skulle man ha? Man hadde i 2012 hatt et par valg bak seg som ikke var så vellykket, med lav valgdeltakelse og mange forkastede stemmer. Mange var misfornøyde med de valgene. Der det var utfordringer i komiteen, det var at folk ikke hadde helt tillit til at kirken ville klare dette - å gjøre valget godt nok. Så kan man diskutere hva som

ligger i «godt nok», det kommer ikke til å bli 100% deltagelse på mandag heller⁶, neppe 80% – kanskje hvis man virker mobiliserende. Så hva er egentlig tilfredsstillende valgdeltakelse? I en medlemsorganisasjon med så mange medlemmer, hvor mange av de er passive, men ønsker å tilhøre et kirkesamfunn og Den norske kirke, men de er ikke veldig personlig aktive der fra dag til dag. Da er det krevende, og hvordan skulle man lage dette valget? Det finnes mange forskjellige typer valg. Før hadde man et preferansevalg, og da var det mange stemmer som ble forkastet, for det er ikke folk vant til i Norge, man er vant til å velge lister hvor noen er nominert på forhånd. Så kan man si at det på ett vis er udemokratisk, for det er ikke nok mennesker som står bak de nominasjonene, men samtidig er det klart at det godt kan argumenteres for at det er verre at så mange stemmer forkastes, når så mange ønsker å stemme, men ikke forstår systemet. Det er en diskusjon man, parentes bemerket, kjenner fra USA.

Så vi brukte en del tid på dette. Jeg har lyst til si at jeg opplevde et veldig oppriktig ønske fra kirkens side om å utvikle et godt demokrati, men at man opplevde det som krevende og vanskelig, også faglig sett, å lande det. Jeg opplevde i hvert fall at det var velvillighet på alle fronter på akkurat det.

Det ble et flertallsvalg og forholdstallsvalg; du kan ha lister hvis man klarer å stille det. Det ble enklere å stille lister, og færre underskrifter man trengte for å stille en liste. Det virket, og dermed har man fått flere lister – to, tre lister, litt forskjellig fra bispedømme til bispedømme avhengig av hvor man er i landet. Men det har i hvert fall vært valg mellom to forskjellige lister. Så var det dette med lekfolk, hvor mange på listene som skulle være det.

Et likere system for bispedømmeråd var også noe som kom opp. Så vidt jeg kan vurdere, og nå har jeg ikke fulgt dette veldig tett etter at jeg gikk ut av komiteen og Stortinget, er det mer tilfredsstillende tall knyttet til valgdeltakelse. Man fikk mobilisert, kanskje særlig ved det forrige valget. Det at man fikk mer konkurranse som vi er vant med fra partipolitikken, at folk opplevde å få reelle valg basert på hva de mente om hvordan kirken skulle utvikle seg. Det er kanskje særlig homofilis spørsmålet og Åpen folkekirke som har mobilisert. Men også andre; det er vel en liste til, Bønnelista, som også har virket mobiliserende kan det se ut som.

Jeg opplever veldig ro etter at vi fikk på plass disse vedtakene. Det var enstemmighet om endringene i Kirkeloven. Senterpartiet hadde et eget forslag knyttet til valgloven i kirken som ble behandlet i 2013, så de var kanskje de som var på yttersiden i denne saken og som var i utgangspunktet kritisk til endringen. Som dere vet fra politikken fungerer høyre/venstre-aksen på noen områder, men det er ikke alltid den hjelper

⁶ (red) Aasen viser her til Stortingsvalget i 2021 som ble avholdt 13. september 2021, fem dager etter aktørseminaret.

heller og partiene plasserer seg annerledes. Sånn sett var det greit at Svein Harberg fra Høyre, som var saksordfører, og jeg, fra Arbeiderpartiet, var komiteleder, for vi var plassert på midten slik vi opplevde det. Vi var enige hele veien på hvordan vi skulle håndtere det.

Det var det jeg hadde tenkt til å si fra denne tiden her. Det var en viktig sak, en ganske stor sak, det krevde mye å sette seg inn i det her for det var nytt for oss. Mange av oss i komiteen hadde aldri fulgt opp et grunnlovsvedtak før. Det var komplisert – valgordninger er mer tekniske og kompliserte enn man tror. Men så landet vi det godt, tenker jeg. Når jeg leser debatten etterpå, så synes jeg de var gode og dekkende debatter, både fra statsråden og komiteens side. Sånn sett synes vi landet dette med små skritt, slik reformen skulle være. Det tok tid, men var et godt samarbeid med kirken.

Takk for meg i denne omgang. Jeg ser fram til å høre synspunkter.

Harald Askeland: Takk skal du ha, Marianne. Da er egentlig ordet fritt. Hvis dere melder dere, skal jeg notere. Knut Andresen.

Knut Andresen: Det var en ting jeg savnet, og det var Kongens kirkemedlemskap. Det var en av de tingene som ble hengende igjen og diskutert i ettertid. Kan du si noe om det?

Marianne Aasen: Det var det den forrige komiteen som måtte ta stilling til, for det var en del av Grunnloven. Det bare godtok vi, for vi kunne ikke endre noe i Grunnloven, ikke et komma i det grunnlovsforslaget som var fra 2008. Hvis vi gjorde det, hvis Kong Harald hadde kommet til oss og sagt at han ikke ville det allikevel, så måtte vi gjort et nytt vedtak og så måtte vi vente i nye fire år. Det lå ikke på vårt bord, det skjedde i 2008.

Harald Askeland: Mens vi venter at folk slenger seg på, kunne jeg tenke meg å utfordre deg på den bekymringen omkring valg og valgdeltakelse. At medlemmene skulle få den innflytelsen, som dere opplevde som nødvendig når staten trekker seg ut, kunne du utdype om frontene eller bekymringspunktene der?

Marianne Aasen: Det er nok mange i Arbeiderpartiet og Senterpartiet, og de store partiene, som er glade i folkekirken. Så kan kanskje folk legge litt forskjellig i det, men at den folkekirken er til stede i hverdag og sorg og glede, i høytider og alt, og at den er der som en pilar i lokalsamfunnet, som alle føler en tilhørighet til. Kanskje særlig i kriser også. Det var det som var uroen og bekymringen fra 2008, at det måtte bli godt nok ivaretatt. At ikke dette ble en kirke for lærde og spesielt interesserte, som ikke hadde noe forankring hos folk.

Så vil de som kan mye om makt og har forsket på det si at de som blir valgt inn i disse organene er ressurssterke mennesker, det er de som er mer aktive, makten hoper seg opp. Og det vil det gjøre, det er helt naturlig i en organisasjon som kirken også. Kompetanse gjør at du blir lettere valgt. Likevel var nok frykten at det skulle bli et skinndemokrati hvor kirkens «elite», det er kanskje et utært ord, skulle ta over styringen av kirken. Det var det jeg fikk inntrykk av at de som mente det veldig sterkt var opptatt av.

Jeg fryktet ikke det, sånn personlig, men dette her opplevde vi også som... I en viss grad i Arbeiderpartiet og Senterpartiet, men det var også en individuell greie i dette, og i de ulike partiene.

En annen ting som også bør nevnes er de som kanskje var på den andre enden av Senterpartiet, hvis de var på den ene enden, så var Kristelig Folkeparti veldig opptatt av selvstendigheten til kirken. At de skulle være en helt selvstendig tros- og livssynsorganisasjon, hvor ingen i staten skulle ha innflytelse. Så det var å sy dette i hop, og demokratireformen var nøkkelen for å få dette til å henge sammen. Hadde ikke den vært der, hadde ikke dette gått. Det er jeg sikker på. Derfor opplevde nok vi som satt i komiteen at vår jobb var å jobbe fram løsningen sammen med Kirkerådet og andre aktører i kirken, for å sørge for at dette ble tilfredsstillende for de som var kritiske. Det følte jeg at vi klarte.

Jeg tror det var et par som stemte imot grunnlovsendringene.

Jens-Petter Johnsen: Ja, en tre-fire.

Harald Askeland: Det har meldt seg på folk. Da er det først Jens-Petter og så Trond. Dere andre er notert også, og nevnes når tiden kommer.

Jens-Petter Johnsen: Flott å høre, Marianne. Jeg er egentlig ganske sikker på at din ledelse av dette, i den fasen, sammen med Svein Harberg, var veldig avgjørende for at dette gikk. Derfor er det veldig interessant å høre dine vurderinger nå, for vi har alle våre vurderinger i ettertid.

Det første jeg vil si er at avtalen av 2008 hadde ikke et krav om et bestemt antall, en bestemt prosentandel, som måtte stemme. Det hadde vært veldig viktig i den prosessen for noen av oss, for hvis vi la på et prosentantall så ville vi aldri nå det, for man ville aldri lagt seg nede på det som ble resultatet, en 14-15-16 % i valgene i 2009 og 2011. Som jo var en tre- firedobling av hva det hadde vært. Det er et viktig punkt at det kravet ikke lå der i 2008, men man skulle ha en større satsing på en mer demokratisk valgordning. Det var kjempeviktig for prosessen, og noen av oss som var med forrige gang var tett på det da. Men jeg tenker nå i ettertid at det var forholdsvis stødig, for å si det sånn, både av statsråden og av dere, at dere vurderte

det som tilfredsstillende. Jeg tror at man formelt kunne si at man oppfylte kriteriene fra 2008, men det hadde vært ganske mye støy omkring valgene i 2009 og 2011. Til dels preferansevalget, men ikke minst problemene med medlemsregistrene, som heldigvis ansvarlige politikere visste at hadde å gjøre med hvordan medlemsregisteret ble opprettet, og at staten ikke hadde bevilget det man måtte ha for å kunne klare å bygge det opp ordentlig. Sånn sett ble det også vist ansvar fra politikernes side.

Jeg tenker, nå i ettertid, at det var ganske, jeg bruker ordet stødig, av dere å føre dette gjennom på tross av ganske mye støy omkring valget. Det var helt avgjørende at dere sto fast på det, for det er klart det var mye motstand, selv om det var et enstemmig vedtak. Det var mye motstand, ikke minst i Senterpartiet, som likevel faktisk slo seg til ro.

Så vil jeg til slutt si at det var veldig viktig for oss fra kirkens side at det var en enstemmighet om også dette, at vi hadde et enstemmig Storting bak den ordningen. Sånn sett har jeg sagt at det stortingsmøtet hvor det var votering med tre som stemte imot... Det var et ganske spesielt stortingsmøte, for du hadde demonstrantene på utsiden, med Nessa i spissen, og så hadde du faktisk et av de sterkeste vitnemøtene som har blitt holdt i Stortinget noen gang. Folks vilje til å si noe positivt om sin tilhørighet til kirken. Det var en ganske stor og sterk markering av Stortingets vilje til å styrke denne kirkens fremtid.

Trond Bakkevig: Det er interessant å høre hvordan dere loste det gjennom fra vedtaket i 2008 til det endelige vedtaket i 2012. Det var på en måte en kronglete vei.

Jeg tok ordet for å si at vår demokratiutredning, den spilte en avgjørende rolle for å få dette gjennom i 2008. Vi hadde en lang diskusjon om valgordning. Da vi landet på preferansevalg var det for å se på om det var måter å unngå at vi får lister, som i realiteten kan fungere veldig splittende. Det er også vanskelig, det ser vi nå etterpå, å si at det å stå på en liste betyr noe særlig entydig i forhold til hvor du lander i ulike kirkelige stridsspørsmål, og det trenger ikke være stridsspørsmål engang. For eksempel er ikke kirkeordningsspørsmålet slik at Åpen Folkekirke har et entydig svar på hvordan det skal gjøres, og det er interne diskusjoner der som er ganske kraftige. Det er det også på de andre listene. Det som var viktig på et punkt i historien blir ikke nødvendigvis viktig på et annet punkt. Det prøvde vi å unngå ved å foreslå preferansevalg.

Men jeg innser jo at det ble altfor komplisert. Det ble også mer komplisert ved at de som sto på den preferansevalglisten ikke kunne markere noen form for tilhørighet og orientering eller noen ting. Det ble bare personnavn. Jeg fikk utallige telefoner av folk

som tok kontakt for å vite hvem de skulle stemme på, for de ante ikke hva folk sto for.

Vi har vel landet på det som foreløpig er en nødvendighet – å få lister. Så er vel jeg litt mer tvilende til om det også vil være tilfellet i 2035. Det får vi se på. Uansett er det en erfaring som jeg tenker det er verdt å bearbeide, og det er interessant å høre din refleksjon på hvordan diskusjonen gikk i Stortinget om også akkurat det.

Harald Askeland: Vil du ta det nå, Marianne, før Svein Arne?

Marianne Aasen: Jeg kan godt gjøre det. Det som også blir interessant med akkurat dette her, er at som politiker så blir man litt ekspert på valg. Ikke på valgordningene nødvendigvis, det er det Bernt Aardal og hans etterfølgere som kan veldig mye om. Men man vet jo hva det vil si å stå på liste, og man vet hva det vil si å være medlem i et parti og hvordan et valgsystem fungerer. Det som brast litt for mange av oss var nettopp det du sier om at det ble veldig vanskelig for folk å orientere seg, knyttet til personer – og hva skal du egentlig velge? Det endte med at det ble alfabetisk, og du fikk utslag fordi de sto i alfabetisk rekkefølge.

Man overvurderer veldig ofte informasjonstilgangen til folk. Nå er det mange som skal stemme rundt omkring på forskjellige lister. Folk tror kanskje at i Hordaland så stemmer de på Jonas Gahr Støre, men de gjør ikke det. Eller at de stemmer på Guri Melby i Trøndelag, fordi hun er trønder. Men man gjør jo ikke det, for hun står ikke på den lista. Selv det er det vanskelig å nå fram til folk med. Da sier det seg selv at det er fryktelig vanskelig, med så liten mediedekning, som man i og for seg skal være glad for, for det handler mye om konflikt, og så forvente at folk skal klare å sette seg inn i det og vite hvem alle disse menneskene er. Mange er veldig tilfredsnok med at de fikk stemt ved kirkevalget, for noen er det viktig prinsipielt. Da er det ekstra fortærende, for det tror jeg nok var vanskelig for mange av oss politikere, med forkastede stemmer. Det er liksom det verste. Rot med manntall, medlemsregister, rot med at folk ikke forstår. Da har man feilet helt.

Så da er det bedre, tenker nok folk, at man kan velge mellom disse listene. At det må være mulig å komme opp med alternativer. Så lå jo dette med homofili der hele tiden og hadde gjort det i mange, mange år, den diskusjonen. Når det fadet vekk og kanskje ikke er et så stort tema lenger, og er avklart, så er jeg nok enig med deg at det kan hende at man skal se på andre måter å gjøre det på. Alt står ikke hugget i stein. Men jeg tror det er viktig at folk opplever at de... At man øker valgdeltakelsen generelt hvis man har alternativer, hvis man har en klar idé om hva de ulike alternativene står for. Det tror jeg nok det går an å si.

Svein Arne Lindø: Våren 2012 var nok mange, tror jeg det går an å si, ute i det kirkelige landskapet redd for at «nå blir min kirke annerledes eller kanskje den dør».

Noen vil i 2021 si at mine spådommer til en viss grad ble gjort til skamme. Det var i 2012 fra, hva skal jeg kalle det, folkedypet.

Jeg satt sammen med Jens-Petter og muligens noen andre, det husker jeg ikke i farten, i Stortingets losje da dere fattet det vedtaket. Jeg synes det var et høytidelig øyeblikk da alle enkeltrepresentantene reiste seg og skulle svare ja eller nei, og alle må være til stede og alle må avgi en stemme. Men det som ga enda mer inntrykk var den foregående debatten der framtreddende politikere fra alle partier gikk inn for saken som sådan, men ga uttrykk i sine innlegg for hvor mye Den norske kirke, og kirken som sådan, betyr for det norske samfunnet. Og det var det jeg gikk ut med, den store tiltroen til det politiske miljøet i Norge; at vi beveget dette i riktig prinsipiell retning, men ikke slik at politikerne dermed mistet sin tro på kirkens betydning i samfunnet. For jeg gikk ut der med en tro på at selv om Grunnloven ble endret, så er det et begrep som heter kristen kulturarv som skal videreføres, og det som ble sagt, så lå det en forpliktelse om at vi vil på vår måte sørge for at kirken skal få sin rettmessige og viktige plass i det norske samfunnet. Så da jeg gikk ut derifra, så kjente jeg på en viss høytid og en viss glede, selv om jeg hadde ventet på dette i mange år. Med litt ferskvare innabords, tenkte jeg jo, at dette går i riktig retning.

Harald Askeland: Takk skal du ha Svein Arne. Da er det Ingunn, og så har jeg Helga og Andreas på talerlisten. Og det er det jeg har nå. Vi har et kvarter igjen, så de vil i hvert fall få snakke ferdig.

Ingunn Breistein Folkestad: Tusen takk for en veldig interessant fortelling. Jeg lurte litt på dette med samtidigheten mellom de politiske og kirkelige valgene.

Nå vil jeg tro at nesten alle andre her er fra Den norske kirke, og jeg er sikkert kalt inn fordi jeg representerer et annet kirkesamfunn (*latter i salen*). Så fra den frikirkeligheten som jeg representerer, så var gleden stor over at de andre tros- og livssynssamfunnene for første gang ble nevnt i Grunnlovens § 16. Men sett utenfra så var da denne samtidigheten mellom kirkelige og politiske valg, så kunne det vært interessant å høre hvordan dere diskuterte det.

Så lurte jeg også på hvor mye dere så til Sverige når det gjaldt disse listene.

Marianne Aasen: Skal jeg samle opp?

Harald Askeland: Ja, det kan du gjøre. Helga.

Helga Byfuglien: Det var i grunnen noe av det samme som jeg tenkte jeg skulle be om å få høre litt mer om. For dette var en del av kirkeforliket så vidt jeg husker, både dette med samtidigheten med politiske valg og tilgjengeligheten, knyttet opp til lokaliseringen.

Jeg husker at da vi hadde et møte i Fredrikstad like etter kirkeforliket, blant annet med Jorunn Wendel fra Metodistkirken. Det første hun grep fatt i var «hvordan kunne man si ja til å få den fordelene at man fikk grunnlovsfestet så å si sammen med offentlige valg». Det var en vanskelig pille å svelge for de frikirkelige, og det har vel ikke vært slik at alle innenfor vår kirke heller har applaudert at det skulle bli videreført. Så det handler litt om denne balanseringen... og det hadde vært spennende å høre hva dere tenker politisk om det.

Marianne Aasen: Jeg mener å huske at det var nærmest bestemt da vi tok over det her, at det var mest fra 2008. Hvis jeg skal være så freidig å resonnerer litt rundt det, så er tilgjengelighet, enkelhet... Det er lettere hvis du først skal gå og stemme allikevel, at du kan stemme der. Det var veldig tungtveiende. Det som kan argumenteres mot, som nok færre er opptatt av, men som jeg personlig kanskje synes er vel så viktig, er det prinsipielle rundt for eksempel å ha det i samme valglokale. Det er andre tros- og livssynssamfunn som ikke har den muligheten, og da har man ikke fått den løsrivelsen man egentlig skulle hatt.

Nå er det vel ikke i samme valglokale lenger, men i et tilstøtende rom så vidt jeg har erfart.

Trond Bakkevig: Det har aldri vært i samme lokale.

Marianne Aasen: Det har i hvert fall vært for nær noen lokale steder. Det er krevende nok for mange å gjennomføre gode valg om de ikke skal finne nye bygg også. Det er mange lokalsamfunn hvor det er valglokaler, og å klare gjøre det alle steder uten at det kan bli litt krøll, det er krevende.

Jeg tror hovedpoenget var at politikerne ville gjøre det så enkelt som mulig for folk. Det skal være enkelt å stemme. Det mener vi egentlig alle.

Så dette om vi så til Sverige. Ikke veldig mye. Vi kjente jo til det og listene, men mange følte at det gikk litt langt der. Jeg klarer ikke å huske helt, men Trond Bakkevig vet sikkert mer om det.

Trond Bakkevig: Dette stammer fra den utredningen vi gjorde. Det ene vi gjorde var å flytte det fra stortingsvalgåret, som menighetsrådsvalgene hadde vært fra før av, men over i kommunevalgsåret.

Refleksjonen var ganske enkelt helt pragmatisk: Skal vi få til dette er vi nødt til å gjøre det sånn at flest mulig kan delta, og at dette synliggjør at vi fortsatt skal være en folkekirke. Hvor lenge vi skal holde på med dette er et annet spørsmål. Det var overgangspragmatisme, for å si det sånn.

Harald Askeland: En interessant anekdote her er fra da menighetsrådsloven ble vedtatt i 1920. Da falt statsrådets forslag om at menighetsrådsvalget skulle holdes samtidig med kommunevalget. Så ble det da relansert og vedtatt (*latter i salen*).

Jens-Petter Johnsen: Trond burde vel kanskje legge til at Bakkevig 1-utvalget foreslo at det ikke skulle legges samtidig. Så det ligger der i bunn. Det har vært en intern kirkelig debatt, og kanskje intern debatt i Bakkevig også for alt jeg vet (*latter i salen*). Men det har vært en intern debatt om dette.

Trond Bakkevig: Innad i Bakkevig. Det har vært flere av dem (*latter i salen*).

Andreas Aarflot: Ja, det er jo slik at dette som ble vedtatt, det tror jeg har livsrett og peker fremover. Men det er noen viktige prinsipper som vi fra kirkens side også er opptatt å ta vare på, og som er ivaretatt. For det første at det er dømte medlemmer som har stemmerett, det er ikke en statsborgerrett å stemme ved kirkelige valg. Men det er en rett som springer fram av det faktum at mennesker er døpt inn i kirken. Så kan man diskutere det, og det er interessant at alle forsøk på å stille bestemte krav i retning av trosforpliktelse og slikt, helt fra den første menighetsrådsloven og like til senere tid, har falt. Ingen i kirkens egne organer har villet gå inn på det, det er dåpen som er utgangspunktet.

For det andre så velger man mennesker inn i en organisasjon som har bestemte formål. Den som blir valgt, blir utpekt og kan påberope seg kirkens kall til det oppdraget de får. Det symboliseres også ved at Kirkemøtet, når det kommer sammen, starter med en gudstjeneste. Det er en ny struktur. Det er ikke en sosial eller politisk setting, men det er en kirkeforsamling som er kommet sammen. Det betyr at de som sitter der, gjennom samtaler og rådslagning, de har en moralsk og, jeg vil kalle det, religiøs forpliktelse på å søke å fremme de formål som ligger i kirkens egen lov og kirkens orden. Det skal vi ikke glemme, og det tror jeg er ivaretatt gjennom forskjellige typer valgordninger. Jeg har lyst til å understreke de mer prinsipielle sidene ved det.

Harald Askeland: Selve tilleggskravet var tatt ut før menighetsrådsloven ble fremmet i 1920.

Knut Andresen: Du [Marianne Aasen] sa i noen bisetninger at noen av disse valgene hadde blitt vurdert som mislykket. Jeg husker ikke helt hvilke ord du brukte. Politisk sett hadde politikerne da hatt mulighet til å si «Nei, dette gikk ikke. Nå gjennomfører vi ikke disse grunnlovsendringene». Var det en aktuell problematikk?

Marianne Aasen: I realiteten ikke, opplevde jeg. Rett og slett fordi de problemene man hadde med disse valgene var det mulig å se for seg at man justerte på. Med utgangspunkt i at valg kan være så mangt. Og Jens-Petter var innom dette her med

hva vi aksepterer av valgdeltakelse. Hva er godkjent? Hvis man ser på ett tall, så er det rart og ikke formålstjenlig. Og det er en skjønnsvurdering om man er tilfreds med valgsystemet. Det å bli for kantete på det mener jeg ikke ville vært hensiktsmessig. Så det var viktig at man var oppmerksom på demokratireformen og at den fungerte, det sto også som en betingelse fra 2008. Dernest var det en opplevelse for oss at kirken som helhet også tok dette på alvor. De ønsket å være en folkekirke. Vi var overbevist om det. Hvilket jeg tenker at ikke står imot det du sier, Andreas, om hvordan disse forsamlingene skal fungere. Men skal man ha legitimiteten hos de som har bevilget penger... Ja, kirken var jo Kongens i ett og alt, med bestemmelser forankret i Grunnlov. Er det noen andre organisasjoner? Ja, det er jo Forsvaret da, som er i samme kategori. Og da blir styringen så streng, så skulle man slippe opp på den, så måtte vi lande dette med demokrati på en måte som gjorde at politikerne, og deres velgere, ble betrygget og beroliget på at dette vil gå bra, kirken vil løse oppdraget sitt like vel på en måte som gjør at vi som enkeltpersoner i samfunnet har tilgjengelighet til kirken. Det er veldig mange mennesker som er døpt i Norge, det er veldig mange mennesker som er medlem av kirken. Alle de skal ønske seg velkommen, det var veldig viktig.

Helga Byfuglien: Det var noe som du berørte relativt kort, men som jeg erindrer at var noe som ble adressert i ettertid i en del sammenhenger, det om at kravet til medlemskap hos kirkestatsråd bortfalt. I realiteten ble det da Stortinget som skulle ivareta kirken i den forstand at staten fortsatt var arbeidsgiver for presteskaper og så videre. Det var en veldig problematisk mellomperiode før man kom til forvaltningsreformen og overførte rettssubjektivitet. Var det så enkelt som det du sa?

Marianne Aasen: Det med kirkestatsråden var ganske enkelt. Det kom overraskende på departementet, men at de var litt sånn «Ja, hvorfor ikke? Det er kanskje mer naturlig». Det var viktig for KrF mener jeg å huske, for å sikre helt uavhengighet. Mens man kanskje hadde trodd at for kirken var det viktig at kirkestatsråden var medlem.

Det som var et tema, var «hvem skal avgjøre hvis det er strid rundt læren knyttet til en statsansatt?». Hvem skal avgjøre det? Det ble i en merknad slått fast at... Jeg har notert det: Læresak vedrørende biskop. Kirkerådet kan reise en slik sak. De kan be om uttalelse fra lærenemnd, men så vil departementet ta stilling til det til slutt. Da skal det bygge på en teologisk uttalelse fra en lærenemnd. På den måten var hensikten å sikre avgjørelsen, for det hadde vært veldig vanskelig for et departement å gå imot uttalelsen til en lærenemnd. Den føringen lå der, og når det står i et stortingsdokument, har det ganske stor tyngde.

Det var slik vi løste det, for hvis ikke måtte vi fjerne alt dette med statstjenestemenn. Det var også et stort tema, det vil dere i KA huske godt. Det var det mye mer strid

rundt. Hadde vi endret det, hadde det blitt reaksjoner fra Presteforeningen og andre, for i det ligger det en del rettigheter. Så det var måten vi gjorde det på.

Harald Askeland: Det er veldig interessant å få et innblikk fra den siden. Vi har et par minutter igjen hvis noen har en siste refleksjon eller et veldig kort spørsmål.

Ingrid Vad Nilsen: Jeg våger meg selv om jeg ikke hørte deg, Marianne⁷. Men til det spørsmålet om det noen gang var aktuelt å ikke fullføre reformen. Jeg opplevde det, fra departementets side, at det var et tog som var satt på skinner, og hvis man skulle ha stoppet det, måtte det ha vært fordi kirken sa at «nei, vi vil ikke ha noen demokratireform». Det måtte være et ganske radikalt brudd med det som var forutsetningene her.

En etterpå-refleksjon er jo om kirken burde tenkt seg litt nøyere om på hva de ble med på det demokratireform-sporet. Det kan jeg vel kanskje tenke nå. Jeg opplevde kirken som veldig ivrig på å få dette i boks, og jeg kunne tenkt meg at man stilte et par faglige grunnleggende spørsmål som falt litt bort fordi man var så opptatt av å få dette til. Som jeg tenker at vi kanskje sliter litt med nå. Det å gi kirken valgfrihet innebærer bare at kirken får en uendelighet med nye problemer de må håndtere. Så man kunne kanskje spart kirken for litt om man bare hadde stilt noen flere spørsmål for 10 år siden.

Harald Askeland: Den hadde vært verdt et ekskurs i seg selv, den uttalelsen der.

Andreas Aarflot: Det var jo en interessant opplysning som Fisknes gav oss her på det forrige seminaret, at departementet ikke ante noen ting om hva som skjedde blant politikerne, sier han. At de allerede hadde laget ferdig en stortingsmelding som gikk ut på fortsatt statskirke med reformer. Så der var det politikerne som altså handlet ut fra sin gode fornuft og sitt skjønn.

Marianne Aasen: I 2008 ja. Hvis jeg bare kort kan få kommentere det, så kan jeg i og for seg være enig i det. Fordi vi hadde det grunnlovsvedtaket i bunn, og det at vi alle skulle bli enige ble et viktig premiss. Og skulle vi det måtte man gå et stykke på vei med dette med demokrati, vi hadde ikke fått med oss Senterpartiet hvis ikke vi hadde gått så langt. Da hadde de vært imot, og da hadde det vært vanskelig. Det hadde blitt en stor strid om folkekirken, og de ville si at «nå blir det ikke noe folkekirke mer», og så måtte vi andre si at «jo, det vil det jo bli». Og så ville de hamret løs mer eller mindre populistisk, vil jeg tro.

Trond Bakkevig: Det ville slått inn i Arbeiderpartiet også.

⁷ (red) Vad Nilsen ankom seminaret etter at Aasen var ferdig med sitt innlegg.

Marianne Aasen: Ja, det tror jeg også. Jeg tror ikke det ville vært noe heldig, og det kunne også spredt seg inn i kirken igjen. Det var lurt å bli enige.

Ingrid Vad Nilsen: Jeg er helt enig med deg i vurderingen fra 2008, men mellom 2008 og 2012 kunne man stilt noen flere spørsmål. For det var veldig mange åpne spørsmål til valg som... Vi endrer jo reglene for valg hver gang, for vi kommer ikke helt til rette med hva som er det gode valget. Det koster veldig mye penger og arbeidsinnsats.

Harald Askeland: Vi går ut av denne samtalen med noen viktige spørsmål, og det skal åpenbart jobbes videre med. Tusen takk til Marianne som innledet og takk til alle kommentarer og spørsmål. Vi tar en pause fram til kvart over, da er det Finn Wagle sin tur.

Det andre aktørseminaret ble holdt på VID vitenskapelige høyskole den 8. september 2021

«... forblir Norges folkekirke...» - folkekirke som idé og realitet

Harald Askeland: Invitasjonen er gått til Finn Wagle om å ta oss inn i tanken om folkekirken som idé, som bakgrunn for å forstå «forblir Norges folkekirke» slik formuleringen er. Vær så god Finn!

Finn Wagle: Takk. Da jeg kom i dag morges, sa Frank: «Det er i dag du skal tale.» (latter i salen) Da vil jeg si at dette temaet egner seg ikke for en kort aktørinnledning. Dette er et tema for en stor tale. I de andre øktene skal vi forholde oss til en prosess som har vært, og vi refererer fra den. Her åpnes det et stort landskap som ikke bare handler om tiden som har vært, men alt det som ligger foran og venter. Da handler det ikke bare om å «forbli Norges folkekirke», men det handler om å «fornyes som Norges folkekirke». Jeg opplever å ha en veldig krevende utfordring, slik som det nå er formulert. Jeg skal gjøre så godt jeg kan, og så får dere eventuelt klubbe meg ned.

I alle de utredninger som vi hittil har hatt, er det som er skrevet om folkekirken knyttet opp til statskirken. Statskirke og folkekirke. Nå er statskirken historie, og statskirkeordningen er historie. I det lange historiske perspektiv så vil statskirkeordningen fremstå som en parentes i kirkehistorien. Det betyr at vi kan resonnerer omkring folkekirken på egne premisser uten hele tiden å ha statskirken som klangbunn for våre resonnementer. Da vil vi også se at folkekirketanken fører oss mye lenger tilbake i kirkens historie enn statskirkeordningen gjorde.

Vi skal helt tilbake til den tiden i Europas historie da kirken, fra å være en minoritet fikk en fremskutt posisjon knyttet til det som skjedde under den konstantinske æra, fra 3-400-tallet. Det er interessant å se at Kirkemøtet, i det dokumentet fra 2004 hvor Den norske kirkes selvforståelse kommer til uttrykk⁸, i stor grad trekker opp de lange linjer:

Den norske kirke er en videreføring av den kirke som ble etablert i Norge ved slutten av det første årtusen. Som folkekirke har kirken blitt formet av og satt sitt preg på kultur, historie og samfunnsliv.

Å drøfte folkekirketanken på nytt nå som statskirken er borte, må være en helt sentral oppgave for Den norske kirke. Men det er et tema som engasjerer alle tros- og livssynssamfunn i Norge, fordi Den norske kirke er en del av et bredt fellesskap av tros- og livssynssamfunn i landet vårt. Men debatten om Den norske kirke som folkekirke favner enda bredere, den har aktualitet for hele det norske pluralistiske samfunnet.

⁸ (red) *Den norske kirkes identitet og oppdrag*

Litt om folkekirken som idé. Folkekirken er den åpne kirkeform, eller for å si det med Einar Billing: «Kyrkans opna famn mot hela folket». Folkekirken er like uforbeholden som Guds nåde. Medlemskap i folkekirken blir da ikke noe sikkert uttrykk for det personlige forhold til kristendommen, og folkekirken kommer til å omfatte langt flere enn troens bekjennere. Grunnlaget for opptak og medlemskap i folkekirken er dåpen, og barnedåpen er et ekte uttrykk for folkekirkens program og dens arbeidsmåte. Folkekirkereformen innebærer videre at det er dåpen som danner grunnlag for stemmerett og valgbarhet ved kirkelige valg.

Det er ikke mulig å finne en uangripelig begrunnelse for folkekirken. I virkeligheten er det unødvendig; kirken spør etter kall. Det som skjer når kirken står overfor folket er at kallet tar konkret skikkelse. Folkekirken i Norge i dag er svaret på et håndgripelig og uomgjengelig kall, overlevert den evangelisk-lutherske folkekirke i Norge fra den kirke som ble fordrevet ved reformasjonen i 1537.

La meg samle alt dette i noen setninger om den spenning som alltid vil finnes i folkekirken, mellom identitet og mål. Andreas Aarflot sa det en gang slik:

Den norske kirkes identitet må bestemmes ut ifra dens tilhørighet til Jesus som kirkens herre og ut fra forvaltningen av Jesu evangelium i Ord og sakrament. Mens kirkens mål er å være kirke for folket. En kirke som omfatter størstedelen av folket og som ønsker å nå hele folket med nådemidlenes tilbud.

Folkekirken bygges nedenfra. Sentralt i folkekirkervisjonen står territorialmenigheten, soknet og soknekirken. Folket som helhet trer inn i folkekirketanken av den enkle grunn at hele landet er inndelt i sokn. En gang var det en plikt å tilhøre kirken. Soknekirken var alles kirke i den forstand at folket var et folk av døpte og kristne. I dag lever vi i en ganske annerledes tid preget av tros- og livssynsmessig pluralisme. Men soknekirken gir identitet til alle som bygger og bor i soknet. Ja, Guds nåde har ikledd seg soknekirkens skikkelse. Kirkebygget taler til alle om evangeliets sendelse, sier Gustav Wingren. Kirkebygget med sine klokker og sin døpefont strør ut syndenes forlatelse, og oppfordrer alle til å ta imot gaven. På et lite stykke jord i et sokn står kirkebygget der med et budskap som er for alle. Så kan man spørre om ikke dette gir folkekirken et uakseptabelt fortrinn i et pluralistisk Norge. Svaret på det spørsmålet er enkelt: All kultur er forkynnelse. I dag er det andre aktører som forkynner langt sterkere, for eksempel om at livets mening ligger i forbrukerveksten. I dag så har kapitalen blitt katedralen.

Folkekirkens inndeling i territorialmenigheter og sokn er et sterkt uttrykk for at folkekirken bygges nedenfra. I folkekirketanken ligger altså soknets betydning og rolle som et avgjørende premiss. Det som ikke skjer lokalt, der hvor kirken møter folket, skjer ikke. Slik jeg hørte referatet fra denne løftede stemning i Stortinget, det

de snakket om disse stortingsrepresentantene – sin egen kirke, folkekirken der hjemme. Alle andre nivåer i Den norske kirke enn soknenivået er til for menighetens skyld, og for soknets skyld. Slik sett er det ikke bare fellesrådet som utfører oppgaver på vegne av soknet, også kirkens regionale plan og sentrale plan er til for at det viktigste kan skje i soknet, med gudstjenester og med tjeneste i verden.

Trossamfunnsloven tydeliggjør folkekirken idé når det i paragraf 11 heter:

Soknet er den grunnleggende enheten i Den norske kirke, og kan ikke løses fra den.

Før kirken er nasjonal, og før den er konfesjonell, er den lokal og universell. Den er Jesu Kristi kirke på jord, den som trer synlig fram når mennesker lokalt samles for Guds ansikt når evangeliet forkynnes og sakramentene forvaltes, og når mennesker følger Kristus etter i helbredende gjerninger. Dette siste skal jeg snakke litt mer om under overskriften «Kirkens oppdrag er dobbelt».

Jesus ga disiplene et dobbelt oppdrag, sier Gustav Wingren. Å forkynne evangeliet og helbrede syke (Lukas 9,2 og 10,9). Når distansen mellom kirke og stat vokser, slik den nå gjør og lenge har gjort, må også gjerningsdelen i misjonsbefalingen få sitt eget liv. Misjonsoppdraget er det samme doble, og det er dette Den norske kirke som folkekirke understreker ved å insistere på å ville være en tjenende kirke. Langsomt har kirken begynt å omgruppere sine krefter etter den nye situasjonens utfordringer. Aktiviteten må ikles nye klær, sier Wingren. Den store oppgaven for folkekirken i dag er på rett måte å dra linjen fra Kristi menneskelighet til kirkens menneskelighet, sier Wingren. Men folkekirkenes ømtåligste punkt har alltid vært forkynnelse av evangeliet. Er folkekirken sterk og ren i sin evangelieforkynnelse, kommer gjerningene og aktiviteten alltid på plass, forankret i dåpen. Her handler det om det dømte folk, ikke som lekfolket, som er et ord vi snart må kvitte oss med, men som Guds folk. Vi må snakke folket i kirken *opp* og ikke snakke dem *ned*. Hele menigheten er, gjennom dåpen, plassert i Kristi tjeneste, en tjeneste som retter seg mot menneskene og mot Guds sårede skaperverk.

Så over til utfordringer i folkekirken. Og folkekirken står overfor åpenbare utfordringer. Jeg skal nevne noen. Her er det en del som... dette blir rett og slett for langt, så jeg har strøket en del.

Det første er at folket er på vandring. Det er klart at ordningen med territorialmenigheter vokste fram i en tid hvor samfunnet var preget av en helt annen stabilitet enn det er i dag. Dagens kommunikasjons- og boligmønster gjør det vanskelig å operere med begrepet sokn. Selve territorialmenigheten befinner seg i dag i en helt ny situasjon. Dagens folkekirke må vise at den tilpasser seg til det faktum at folket er på vandring. Så mye om den saken.

Så over til det spørsmålet som ble berørt i forrige økt, og som var et hovedspørsmål forrige gang – demokrati i kirken. Forrige gang var det mye snakk om demokrati i kirken i forhold til det sekulære demokrati. Det var enighet om at det kirkelige demokrati var av en annen karakter enn det sekulære demokrati. Trond, du understreket i en replikk til meg, at du for din del var tilhenger av begge former for demokrati. Her har jeg lyst til å besvare den replikken med å si at det er jeg også. Også jeg er tilhenger av så vel det kirkelige som det sekulære demokrati. Men så må jeg tilføye: I kirken er det det kirkelige demokratiet som gjelder. I *Den norske kirkes identitet og oppdrag* uttrykkes dette blant annet slik:

Som folkekirke er Den norske kirke ikke identisk med folkefellesskapet, men er et særegent fellesskap bygd på dåpen og troen. Som trossamfunn har folkekirken en identitet som er forankret i eget trosgrunnlag.

Dette kirkelig demokrati kommer til uttrykk blant annet i samvirke mellom det som kalles embete og råd. Den ordinerte tjenesten inngår med andre ord som en del av det kirkelige demokrati. Det lurer jeg på om de tenkte på, de som satt på Stortinget. Både i begrepet evangelisk-luthersk og begrepet folkekirke, som altså er kommet inn i Grunnloven, ligger den ordinerte tjeneste med Ord og sakrament implisitt som en nødvendig tjeneste. Demokratisk kirkelig forstått handler det om samvirkemodellen mellom tjenesten med Ord og sakrament, de øvrige lønnede tjenester og den demokratiske rådsstruktur.

Til slutt litt om hva som svekker kirken som lokal folkekirke. Med den sterke vekten på at folkekirken bygges nedenfra, med utgangspunkt i soknet, så må vi spørre etter hva det er i dag som svekker den lokale folkekirken. Jeg skal komme med noen eksempler.

Først, bortfall av bopliktordningen. Dette er ikke anledningen til å løfte fram bortfallet av prestens bopliktordning, men for meg står det helt klart at bortfallet av denne ordningen svekker folkekirken rent lokalt. Presten bodde med sin familie i menigheten, prestefamilien var en del av bygda, bydelen eller byen. I dag eksisterer ikke dette lenger. Det får med nødvendighet konsekvenser for folkekirken lokalt.

For det andre, for meg synes det klart at en ordning med direkte valg til alle nivåer i kirken vil svekke den lokale folkekirkens betydning. Med utgangspunkt i den avgjørende rollen vår kirke legger på soknets betydning, vil kirken være best tjent med ordninger som ikke svekker betydningen av at vår folkekirke bygges nedenfra. Fra soknet, knyttet til soknets organer.

Så til dette siste som var oppe i forrige økt, og det er det med den ordningen som er innført om at kirkelige valg holdes sammen med offentlige valg, i umiddelbar nærheten til lokalene der de offentlige valg gjennomføres. Her merker jeg meg det

du, Trond, sa i forrige økt som jeg egentlig synes er et veldig godt ord – overgangspragmatisme. For jeg tror at det er det det handler om. Vi fikk folkekirkenes løsrivelse fra statskirkeordningen gjennom kompromisser som vi nå kan si er preget av overgangspragmatisme. Jeg skulle ønske at man her hadde hatt klokskap nok til å lytte til det enstemmige votumet fra Stålstett-utvalgets innstilling. Jeg skal ikke gå inn på alle de prinsipielle spørsmålene, for poenget mitt nå er å se dette ut ifra et folkekirkeperspektiv. Jeg mener at denne ordningen innebærer en svekkelse av den lokale folkekirken. Jeg ser for meg at de kirkelige valgene, lagt til soknekirken eller et tilstøtende menighetslokale, en søndag etter gudstjenesten ville kunne utvikles til å bli folkekirkenes store søndag i vår kirke. Her taler jeg også med bakgrunn i den erfaring jeg har som biskop i et bispedømme hvor folkekirken står veldig sterkt, og hvor tilknytningen til sin lokale kirke er enorm. Og jeg begriper ikke at vi ikke kan få opp prosentene på en annen måte enn gjennom dette håpløse å legge det sammen med offentlige valg. Men ålreit, en overgangspragmatisme.

Mitt siste punkt handler om kirkens økonomi. Sammenlignet med de andre nordiske folkekirker ser det ut til at Den norske kirke er den med dårligst økonomi og med færrest ansatte i forhold til medlemstallet. Det er også den eneste folkekirken som ikke benytter seg av en form for kirkeskatt, medlemsavgift eller livssynsavgift. Det er den folkekirken som ser ut til å ha lavest oppslutning ved kirkelige valg, bortsett fra dette grepet som nå er tatt. I argumentasjonen mot medlemsavgift har det av og til blitt hevdet at det svekker kirkens karakter av å være folkekirke, og da spør jeg: Betyr det i så fall at Den norske kirke er en folkekirke i særklasse sammenlignet med folkekirker i alle andre nordiske land? Jeg tror ikke det. Dagens finansiering gjør at kirken ikke blir i stand til å påta seg de forpliktelser vi gjerne vil påta oss som folkekirke. Uten at det skjer vesentlige endringer i finansieringen av Den norske kirke, vil kirken ha store problemer med å leve opp til de forventninger vi ønsker å stille til oss selv som folkekirke i en ny tid. Vi må tenke langt dristigere om finansiering av kirkens arbeid slik at betjeningen av enhetene blir satt i samsvar med behov og utfordringer. Jeg, for min del, er også nokså sikker på at en ny finansieringsordning i neste omgang vil styrke valgdeltakelsen ved kirkelige valg. Og ser vi på situasjonen i de andre nordiske folkekirker er det mye som tyder på at finansieringsordning og valgdeltakelse faktisk henger sammen.

Avslutning: En folkekirke som setter spor. Som folkekirke har kirken i Norge gjennom 1000 år satt sine dype spor i landet og i folket. Det er ved å være kirke, kirken har satt sine sivilisatoriske spor. Ikke ved å tenke taktisk og tilpasse seg kulturen. Den taktiske linjen er dødslinjen for kirken, også for folkekirken. Kirken skal være det den er kallet til å være: Lys og salt i verden. Der folkekirken følger kallet fra mesteren selv setter den også spor, både i det enkelte mennesket og i

samfunnet. Sosiologen og filosofen Jürgen Habermas, jeg kan gjerne kalle ham åndshøvdingen Jürgen Habermas, sier det slik:

Bare ved å utøse av sine egne normative ressurser kan kirken bidra til at innholdet i de bibelske begreper åpnes for et mer allment publikum, av annerledes troende, og ikke-troende.

Folkekirken oppgave i en ny tid er altså å øse ut mer av sine egne normative ressurser. Gjør folkekirken det, forblir den ikke bare Norges folkekirke, den fornyes som folkekirke.

Harald Askeland: Ja, det ble en tale.

Trond Bakkevig: For ikke å si en preken (*latter i salen*).

Harald Askeland: Det åpnes for innspill, spørsmål og kommentarer til Finn.

Trond Bakkevig: Jeg kan godt begynne. Takk for innlegget, Finn. Det er med fynd og klem og stor lidenskap, interessant å høre på.

Jeg må først si at jeg synes begrepet folkekirke er et veldig godt retorisk begrep, men for meg er det ikke et teologisk begrep. Det er et spørsmål om vi skal ha en kirke, ganske enkelt. Ikke om vi skal være folkekirke eller kirke. Nå er det blitt et begrep og da må vi på en eller annen måte bruke det, men som teologisk begrep er det ingenting, synes jeg.

Så har jeg lyst til å si at jeg tror opphevelsen av boplikten, her er jeg enig med deg, kanskje har større konsekvenser for kirkens framtid i Norge enn endringene i forholdet mellom stat og kirke. Det betrakter jeg som et fatalt vedtak.

Så er det spørsmålet om hva man mener med stat. Det fantes ikke noe stat i Norge før ut på 1100-1200-tallet. Hvis man går litt lenger tilbake, er det slik at ediktet i Milano i 312 åpnet for at Konstantin overtok kirken. Ingen viktige læreavgjørelser i kirken er fattet uten at det egentlig er keiseren som står bak, for ikke å si keiserinnene. Det gjelder Nikea, og fornyelsen av den nikenske trosbekjennelsen i 381, Maria som gundeføderske som var viktig for å fastholde Jesus i det fysiske, og det gjelder Kalkedon og den ikonoklastiske strid. Alle disse ble egentlig avgjort ved keiseren. Han gjorde akkurat som den norske kongen har gjort, med Hallesby og helvetesstriden. Innhentet teologiske råd, men det var keiseren som avgjorde hvordan det ble. Så at folkekirke har eksistert uten statskirke, det tror jeg dessverre ikke noe på. Det har alltid vært statskirke, de store kirkene. Olav den hellige dro ikke rundt og fulgte etter biskopene, det var biskopene som fulgte Olav den hellige med kirkebyggingen rundt om i Norge. Jeg tror vi skal se ganske nøkternt på det: Det har aldri eksistert en kirke i Europa, eller i Midtøsten, uten at den også har vært statsstyrt. Nå er vi kanskje kommet til et annet punkt. Så da får vi se hva vi gjør, men

jeg tror overgangspragmatismen er helt nødvendig, men jeg tror vi nå må bli ferdig med denne ordningsdiskusjonen. Da kan vi begynne på den ordentlige diskusjonen om hvordan vi skal være kirke i Norge. Da kan det godt hende at det skjer noe med både valg og sammenhengen med politiske valg. Men indirekte valg, altså at menighetsrådene skal sitte og avgjøre alt om hvordan det skal være med styringsorganer oppover, det er jeg ikke enig i. Det er soknet som avgjør også når det er direkte valg til Kirkemøtet. Det er de dømte som avgjør dette. Men igjen er vi inne i pragmatismens område, det blir ikke mindre kirke fordi det er indirekte valg, men jeg tenker at det er klokere å ha direkte valg.

Men nå er vi ikke inne i det kirkehistoriske, men i de mer generelle diskusjonene her.

Finn Wagle: For meg handler det også om kirken og folkekirken, Trond. Og jeg håper at det kom frem. Når det gjelder dette med valg, så tenker jeg at kombinasjonsløsningen er den beste, med en kombinasjon av direkte og indirekte.

Ingrid Vad Nilsen: Det er mange ting som svekker folkekirken. Sekularisering svekker folkekirken, at prester streiker svekker folkekirken, jeg kan lage en liste på veldig mange ting. I den listen hører sikkert også opphevingen av boplikt, men det sto i en regjeringserklæring og da er det bare å få det gjort. Og sånn var det med den saken.

Så synes jeg det er mye romantikk knyttet til akkurat det med boplikt. For er det noe som har trukket enormt mye energi ut av prester så lenge jeg har vært prest, så er det det å bo i dårlige boliger. Det har tatt så mye energi. Så da vi kom til 2015 var det bare litt over 50% av prestene som var omfattet av boplikten. Så det er et eller annet med å ha litt is i magen i forhold til at dette er en uavvendelig del av historien, at prestene ville ikke bo i de boligene. Så jeg tenker at det var fint at staten ordnet opp i det før vi fra kirkens side også satt med hele det problemet.

Når det gjelder den kirkelige økonomi og at vi er den med dårligst økonomi i Norden og sammenhengen mellom finansieringsordning og valgoppslutning, det har jeg lyst til å sette noen spørsmålstegn ved. Det som skjer i dag er at i hvert fall Sverige og Finland skjærer ned og skjærer ned, og har magrere og magrere kår, mens vi har holdt en ganske god posisjon i forhold til det. Så vi skal ikke snakke for mye ned den økonomien vi selv har for mye, for vi har ikke vært omfattet av store kutt som... ja, Sverige er vel de som i størst grad har merket det og er mest plaget av det nå. Det kan hende vi skal hegne om det vi har også, ikke bare tenke at de andre har det bedre.

Når det gjelder sammenhengen mellom finansieringsordning og valgoppslutning, så forstår jeg deg ikke helt. I Danmark har de fredsvalg nesten over alt, så der er det ikke oppslutning om noe som helst. Så jeg skjønner ikke den sammenligningen. Og i Sverige tror jeg vi lå omtrent likt som dem ved forrige valg, hvis ikke vi lå over. Så

jeg ser ikke den koblingen rett og slett. Det må du forklare for meg, hva den koblingen skulle være.

Finn Wagle: Danmark er noe for seg selv, jeg tenker på forholdene i Sverige og Finland. Hvis vi sammenligner nivået vi var på før vi fikk den nye ordningen, var Norge klart svakest. Og Sverige ville aldri ha fått en slik ordning vi har hatt i dag, preget av overgangspragmatisme. Jeg tenker at vi må finne en annen måte å komme opp på det nivået på enn det vi nå har valgt gjennom denne overgangspragmatismen. Utgangspunktet var at vi i Norge lå klart dårligst an i Norden. Jeg har en tro om at det kan ha noe å gjøre med at man føler et ansvar for sin kirke når man finansielt også har måttet vise dette gjennom en form for medlemsavgift eller kirkeskatt som det er i Finland og Sverige. Hvis man ikke velger den løsningen som man har i Island, med livssynsavgift.

Helga Byfuglien: Det er veldig fint å høre på deg, Finn. Og det er som Trond sier en preken du drar opp, og som er viktig og treffer. Det jeg vil stanse ved er at du har en veldig sterk understrekning av soknet, og det tror jeg vi alle er enige om. Soknet er en grunnleggende enhet med den gudstjenestefeirende menighet. Der skjer diakonien og der kalles mennesker til tro gjennom det du akkurat har beskrevet, kirkeklokkene. Så tar du utgangspunkt i Nidaros, som vi begge kjenner veldig godt. Der står folkekirken veldig sterkt, og det er også noen andre bispedømmer vi kunne nevnt. Samtidig er det litt motsetningsfylt, for det er ikke nødvendigvis de bispedømmene, og nå skal jeg være forsiktig med å uttale meg for kategorisk, som har oppslutninger om gudstjenester utenom kasualia. Det er ikke de bispedømmene som har sterkest frivillighet, som har det vi kaller for aktive menigheter. Nå mener jeg ikke at det skal måles på dette, men det romantiserende, for å bruke samme ord som Ingrid... Realiteten er at flere steder er folkekirkevirkeligheten også en virkelighet som i alle fall må fornyes og forsterkes hvis det skal være menigheter som bærer. Det var det ene perspektivet.

Det andre er det som jeg har hørt mange ganger, både da jeg var organisasjonsleder og i kirkelig sammenheng, at det som ikke skjer lokalt, det skjer ikke. Det er på mange måter helt riktig, men samtidig mener jeg at undersøkelser viser at folks tilhørighet og følelse av å være hjemme i kirken handler også om hvordan kirken fremtrer regionalt og nasjonalt og medialt, og for så vidt universelt. Det er ikke så enkelt at folk bare forholder seg til sin lokale kirke, og at det som skjer i den lokale kirke er det som kaller mennesker til tro. Det er et perspektiv også som, jeg måtte bare nevne det her for det handler også litt om hva vi ser for oss av dette om at folk er på vandring, også i forståelsen av hva som skaper tro og som skaper tilhørighet og som gir følelsen av å være hjemme i kirken.

Harald Askeland: Jeg kunne tenke meg å be deg [Finn Wagle] om å presisere to ting. Det ene er overgangspragmatismebegrepet, for det har blitt lansert nå. Det ene er, hvor lenge varer en overgang? Det andre er, hva gjør man dersom overgangen blir så lang at de etablerte ordningene sementeres? Trekker vi i retning av en kort eller lang overgang?

Finn Wagle: Jeg ser fram til 1000årsjubileet i 2030, som jeg tror kan bli et veldig viktig jubileum for kirken og for folkekirken. Og for kirkene, det er et økumenisk perspektiv her som er kjempeviktig. Det var derfor jeg understreket at kirken er lokal og universell, og at de andre nivåene er underordnet.

Det er klart at folk møter kirken i andre sammenhenger enn i det lokale. Men her er det slik at mange sier «prester er umulige, men vår prest er ålreit». Det handler om hvordan denne presten og andre med fremtredende roller i menigheten trer fram lokalt. Det kommer vi ikke utenom. Jeg tror det er veldig grunnleggende. Så sier jeg også, for vi er i en tid hvor kirken byråkratisk bygges opp og vi styrker kirken på andre nivåer enn på soknet. Nå er vi midt i en diskusjon om hvordan kirken skal organiseres, og nettopp i denne tid er det viktig å si at grunnenheten er soknet. Det kan ikke overdrives betydningen av å si det, nettopp i dag.

Til dette med pragmatismen. Jeg tenker at det er sider ved denne valgordningen vi har fått som ikke kan vare lenge. Jeg tror den kommer til å forsvinne, og jeg håper at kirken selv vil ta initiativ til å arbeide videre med dette. Du, Trond, nevnte 2035 i stedet. Det er et relativt kort perspektiv, og jeg tror at noe av denne pragmatismen vil være av kort varighet, andre ting vil kanskje vise seg å stå seg lenger. Men da er det kanskje fordi det har livets rett, og at vi ikke ser det i dag. Dette handler om forholdet mellom det konstante og det variable i folkekirkeordningen. Wingren sier at «folkekirken har vist seg å være en ordning med en enorm bøyelighet». Bøyelighet er ordet han bruker, altså forandring. Det handler om forholdet mellom en konstans og forandring. Det er, som det også er sagt her, at vi er i en situasjon hvor tingene endres, det er ikke hogget i sten. Noe vil endres fort, noe vil endres over lengere tid. Noe vil vi kanskje finne ut av at var Guds vilje.

Trond Bakkevig: Da jeg lanserte begrepet overgangspragmatisme... jeg har ikke tenkt på det før jeg sa det nå. Men når jeg ser tilbake på hva vi har vært med på, og i alle de tre utredningene som jeg har vært med på, så er det nettopp å finne løsninger hvor prinsippet om skillet mellom stat og kirke har vært helt avgjørende, hvordan kommer du dit, og hvilke løsninger legger man på den veien. Så ligger det pragmatisme i dette at pragmatikere ikke akkurat setter tidsfrister, vi sier ikke at oljeboring tar slutt i 2030 (*latter i salen*). Vi sitter og vurderer. Men for at dette ikke skal ende i prinsipløshet må du ha den kontinuerlige samtalen. Om ikke andre tar den, må man selv sørge for å sette den i gang. Den tenker jeg at vi må ha når det

gjelder valgordninger, når det gjelder økonomi. Her er samfunnet i endring, og kirken er i endring. Så får vi finne løsninger inn i dette med større likhet i forhold til andre trossamfunn i Norge som det målet vi skal arbeide imot.

Denne ordningsdiskusjonen i Den norske kirke har nå stått i veien i over 10år for at vi kan finne fram til ordentlige samtaler om hvordan vi skal være kirke. Det er den vi må få avsluttet så fort som mulig, for da kan vi komme videre.

Jens-Petter Johnsen: Jeg hadde tenkt å dra inn et litt annet perspektiv, og det kan kanskje være av interesse for dere som skal arbeide videre med det.

Folkekirkebegrepet kom inn i Gjønnnesutvalget, og der brukes det for å finne et begrep i stedet for statskirke. Det er ikke et gjennomtenkt begrep i Gjønnnesutvalget, og det var ikke et gjennomtenkt begrep da Trond Giske la det inn i grunnlovsforslaget. Det tror jeg er riktig å si.

Det andre jeg har lyst til å si er at det ikke har blitt en stor debatt omkring folkekirkebegrepet og kirkeforståelsen i forbindelse med de endringer som er skjedd nå. Det betyr vel at vi stort sett har hatt en felles oppfatning av hva folkekirke egentlig betyr, i tråd med det du [Finn Wagle] nå har sagt. Et sted hvor det er en markert endring i forholdet mellom kirke og stat, og det er de uttrykk man finner i stortingsmeldinger, Storting og i dokumenter fra Regjeringen omkring statens forhold til kirken. Hvis man går tilbake til 1986 og statsråd Grøndahl, gir hun et sterkt synspunkt for at Den norske kirke hørte inn under hvordan staten skulle styre sin religionspolitikk. Når man derimot hører utsagn nå i forbindelse med endringen, så sa Rigmor Aasrud, og jeg siterer:

Hvordan Den norske kirke forstår seg som majoritetskirke i dagens flerkulturelle og multireligiøse samfunn er et teologisk spørsmål. Dette er det gitt kirken sine valgte organer og teologiske læreembeter et selvstendig ansvar for å utarbeide og uttrykke. I respekt for kirken som trossamfunn vil en statlig kirkepolitikk ikke ha som målsetting å avgjøre dette. Vår oppgave som statlige myndigheter er å legge de økonomiske, rettslige og organisatoriske forholdene til rette for at Den norske kirke kan forbli Norges folkekirke.

Sånn sett er det en ganske markert forskjell på hvordan statsråden uttrykker seg fra tidligere og inn i denne prosessen. Helt avgjørende for å forstå kirken videre.

Marit Halvorsen Hougsnæs: Jeg skal være veldig kort. Bare for å si takk, det var veldig inspirerende å høre på deg [Finn Wagle]. Jeg som har fulgt denne prosessen i nærmere 40år, men som nå har tatt over stafettpinnen i en øverste leder-jobb etter at disse tingene er besluttet, og som nå sitter og maser for å trekke framover, så synes jeg du minnet om noen veldig viktige ting.

Det jeg også har lyst til å si er at når det gjelder finansiering, så tror jeg at på kort og mellomlang sikt er det ganske viktig å stabilisere den ordningen vi nå har fått på plass. Hvis vi sammenligner med Danmark og Sverige spesielt – det er noe annet å innføre et helt nytt regime, for de har hatt denne ordningen lenge. De har lokal kirkeskatt, men jeg tror ikke det er veien å gå akkurat nå. Men at kirken også må ha en beredskap og kunne tåle en endring på lengere sikt, det tror jeg absolutt at man må ha. Da må man se til de ordningene man har i nabolandene. Hvis man først skulle over på en annen finansieringsløsning, tror jeg også vi må ha en lokal løsning i Norge.

Marianne Aasen: Jeg vet ikke hvor kraftfullt jeg skal kaste meg inn i akkurat denne debatten, men jeg tenkte jeg skulle si noe. Takk for innledningen som var vidløftig og ga perspektiver.

Dette med overganger kan man aldri spå er erfaringen fra mitt korte liv. Noen ganger går overganger veldig raskt, overraskende raskt, og noen ganger tar det mye lenger tid enn noen klarte å forestille seg. Så her må man følge med. Derfor slenger jeg meg litt på det Marit sa nå, at foreløpig er det for prematurt å bli for dramatisk ved for eksempel å innføre medlemsavgift, ha valg på søndager i kirken. Da vil du få en valgdeltakelse som vil stupe. Og hvor mange som melder seg inn vil bli noe helt annet, for husk at i denne organisasjonen blir da folk medlemmer, som Andreas sa, gjennom dåp. Og i Norge blir det fleste døpt som barn, de velger det ikke selv, og dermed har du en helt spesiell medlemsinnmelding. Alle dere er sikkert medlem av en organisasjon eller noe slikt, men det har man jo tatt et aktivt valg på som voksen. Der allerede er det en utfordring, der spørres det hvor man har lyst til å ende: Har man lyst til å ende opp som en veldig stor organisasjon, det vil det jo være relativt uansett, med veldig mange aktive, engasjerte medlemmer, men veldig få passive? Eller vil man fortsatt inkludere det store gross som man faktisk gjør i Norge? Det handler om de pengene, om du skal betale medlemsavgift eller ikke, om at man har lov til å støtte Kirkens bymisjon Oslo, men bo på Nannestad og ikke kjenne hvem som er presten på Nannestad. Vil det være mulig, og hvor engasjerer du deg da? Og så handler dette til syvende og sist, og det tror jeg er langt fram i tid, men jeg vil nevne det: Det er ett maktmiddel Stortinget har, og det er pengene. Hvis Stortinget blir misfornøyd med folkekirken, at den ikke tolker det bredt nok, at den bare blir for den aktive grenen, så har de maktmiddelet i å bare skru igjen. Det er en annen trussel som dette handler om også, og det er det at mange stortingsrepresentanter synes det er ubehagelig at det går penger til en del andre tros- og livssynssamfunn som man ikke kan stå inne for, men som kommer som en automatikk fordi man gir så store summer til kirken. Det er det automatikk i for å sikre menneskerettigheter og så videre. Noen vil se på dette som en mulighet for å løse to problemer: Gi mindre penger, for denne kirken har beveget seg bort i fra folket. Og da kan de endelig dempe bevilgningene til, jeg

skal ikke nevne hvem, men det er mange i ulike religioner som sliter med legitimiteten på dette.

Harald Askeland: Takk. Jeg registrerer på Facebook at biskopen i Hamar har tanker inn mot natten, men nå skal Wagle få ha tanker inn mot lunsj.

Finn Wagle: Jeg skal være veldig kort. For det første så vil jeg gjerne ha dette, Jens-Petter, fra Rigmor Aasrud. Det synes jeg var veldig bra, og det tenker jeg er et oppspill til det som skje i forlengelsen av det her – dette må kirken ta vare på selv. Dette vil ikke staten blande seg borti.

Det andre jeg vil si er at jeg ikke er engstelig for at kirken skal fjerne seg fra folket. Det er også interessant å se hvordan soknekirkene i dag er i bruk i en rekke andre kontekster enn til gudstjeneste. Det som er problemet med kirken i dag, det er at den ikke er åpen. Vi snakker om at kirken vil være en åpen folkekirke, men så er denne kirken stengt. Jeg har gått pilegrimsvandring fra Oslo til Nidaros, og kom til stengte kirker omtrent hele veien. Det tror jeg er litt bedre i dag, for dette var i 2004 til 2007. Vi gikk i fire år og da vi nærmet oss Nidaros spurte folk «Hvor lenge har du gått?». Da sa jeg at jeg hadde gått i fire år, og da virket det som jeg var fra eventyrene og hadde gått langt og lengere enn langt. Men det er nå så. Åpne kirker det er en del av at kirken skal være en åpen kirke, og det kreves også en økonomi for å være en åpen kirke slik at folk kan bruke denne kirken sin, komme inn i den, tenne et lys, være stille og så videre. Noen kirker får det til, og den jeg synes lykkes veldig godt her i Oslo er Sagene kirke som ligger der på torget og er en sentrumskirke i Sagene bydel, og den brukes som en åpen kirke. Dette er folkekirken i funksjon. Vi må få flere åpne kirker. La det være mitt svar.

Harald Askeland: Takk til Finn Wagle og til alle som har bidratt i samtalen.

«... og understøttes som sådan...» - en fortsatt relasjon til staten

Harald Askeland: Fra folkekirke som idé til folkekirkens understøttelse. Ingrid Vad Nilsen, jeg antar du er invitert delvis fordi du satt der du satt. Det blir morsomt å høre deg fra der du er.

Ingrid Vad Nilsen: Dette er litt sånn 10 år på 10 minutter. Det er en krevende øvelse, men jeg skal prøve. Vi tar en samtale etterpå, og det blir det spennende. Jeg har et par innledende bemerkninger først, fordi, Helge, alle sidene kan du jo lese, om hva vi har skrevet opp igjennom. Det som egentlig er spennende er hvorfor det ble sånn og hva som kanskje kunne vært annerledes hvis, tenker jeg.

Ole Herman Fisknes var her på forrige seminar, og han fylte 70 år våren 2008 og gikk av, jeg mener det var 1. mai. Stillingen hans ble lyst ut i februar og Thom Rafoss som var nestkommandør i den avdelingen søkte stillingen. Det varte og det gikk og det ble ikke ansatt noen, og det var nok flere rundt bordet her som var inne til samtale for å høre om de var aktuelle for den stillingen. Jeg ble oppringt 16. mai. Jeg hadde aldri i mitt liv tenkt på det som en aktuell jobb, og jeg var veldig tydelig på at hvis jeg skulle gå inn i den jobben, må det bety noe mer enn å fullføre kirkeforliket og så være ferdig. Det måtte ligge et utviklingsløp i andre enden av det. Da ble det budskapet fremført for Trond Giske, og jeg regner med at han ringte Trond Bakkevig som han pleide å gjøre, og jeg fikk i hvert fall jobben (*latter i salen*). Men det sier noe om statens vilje til å satse på en person som sa veldig tydelig at dette ikke var en jobb for meg dersom det ikke ligger et større utviklingsløp i det enn det som lå i forliket.

Den andre innledende betraktingen er: Hva er forskjellen på et rødgrønt styre og et blåblått når det gjelder å avvikle statskirken? De rødgrønne var veldig opptatt av brede forlik og gode prosesser. Det var Rigmor Aasruds mantra i fire år. De ønsket å beholde en åpen, bred og demokratisk folkekirke også etter et skille. De hadde et fellesskapsfokus mer enn et individfokus. Det var fellesskapets penger vi drev med, og kirken var en del av dette fellesskapet. Kirken var en del av velferdssamfunnet, slik som de snakket om det. Som *det* var det også et viktig politikkområde. Ved valget i 2013 overtok en blåblå regjering, og da ble retorikken helt annerledes. Merkbart annerledes. Da var det ikke fellesskapets penger, men skattebetalernes. Vi gikk fra fellesskap til individ i retorikken. Det er ikke så rart, det er jo slik politikken er. Nå gjaldt det å sette kirken fri mer enn å sikre gode prosesser for at fellesskapet fortsatt skulle... og så videre. Det at staten ikke skulle blande seg inn, denne typen formuleringer ble veldig mye tydeligere. Det var et paradigmeskifte slik jeg opplevde det, et nytt innsteg til hva et skille mellom stat og kirke handler om. Ikke-innblanding ble et veldig viktig prinsipp. Det er spennende å tenke på om historien ville utviklet seg akkurat likt hvis det hadde vært en annen politisk farge på dette.

Sånt synes jeg det er morsomt å tenke over, for vi opplevde det i hvert fall som to veldig forskjellige måter å tenke på. Fra 2013 er min opplevelse at den politiske viljen handlet mer om staten skulle trekke seg mest mulig, og raskest mulig, tilbake fra kirken - skillet skulle skje fort.

Mellom 2008 og 2012 kalte vi det en forfatningsreform og hadde en foilserie som vi reiste rundt med i landet for å forklare hva det var. Forfatningsreformen handlet om å endre Grunnloven og alle de tingene som måtte gjøres for å endre den. Mye av dette har vi snakket om tidligere i dag, så det behøver ikke jeg å si noe om. Men jeg synes, nå som jeg går tilbake til forliket, er det interessant å se at det har seks punkter og nesten alt handler om det som ikke skal endres. Det er litt som at «under forutsetning om at alt dette beholdes, så kan vi ta et par skritt». Så det er interessant lesing, også i retrospekt, å se hvordan man har formulert seg, og hvor mange sikringer som lå der for at man ikke skulle helle ut barnet med badevannet i denne prosessen.

Det er noen ting som jeg synes er litt rart: Grunnlovsparagraf 16 har flere ledd. Først slår den fast religionsfriheten. I et nytt ledd slår den fast at Den norske kirke er en evangelisk-luthersk kirke, og så sier den at denne kirke forblir Norges folkekirke. Så allerede i Grunnloven er det kontinuiteten som ligger veldig, veldig tungt inne: Forblir Norges folkekirke. Det er virkelig tung kontinuitet som legges inn i den formuleringen. Også det at folkekirke kom inn i Grunnloven ga en game over for alle oss som syntes at det var et unødvendig ord å bruke. Kunne vi ikke bare bruke *kirke*? Det var bare ordet som var der, og da måtte vi jobbe videre med det. Så er det et nytt ledd som sier at ordningen for Den norske kirke skal fastsettes ved lov, og så kommer det siste leddet som er at alle tros- og livssynssamfunn understøttes på lik linje. Det jeg har lært om grunnlovsformuleringer er at faktorenes rekkefølge ikke er likegyldig. Så når mange i ettertid nesten har prøvd å lese § 16 i lys av det siste leddet, så er ikke det en riktig måte å lese grunnlovsformuleringer på. Alt det som står om Den norske kirke, og hva den forblir og alle disse tingene – det er det som er essensen, og så er det en konsekvens av alt det at man må understøtte på lik linje. Jeg har noen ganger tenkt at den likebehandlingen som ligger i det siste leddet har fått ekstremt mye fokus, uten at man egentlig har klart å definere hva likebehandling av ulike størrelser er.

Som byråkrat liker man ikke formuleringer som politikerne lager på egenhånd. Og en grunnlovsendring er nettopp det. Bare politikerne vet hvordan de kom fram til det. Det ligger ikke noe forarbeid, det ligger ikke noen utredning til grunn for det. Så det er klart at når man ser at man har tatt formuleringer fra Danmark fra 1850-tallet, kan man tenke seg at «ja, ja, det kan hende at det hadde vært andre måter å formulere dette på som hadde framtiden mer for seg enn det som ble», men det er

det vi har og sånn står det der. Torbjørn Hjørthaug har vel skrevet en kommentar til mye av dette som nok er det nærmeste du kommer å vite hvorfor ting ble som det ble.

Jeg vil si litt mer om forlikperioden, for det ble en rødgrønn valgseier i 2009 også. Da ble Anniken Huitfeldt kulturminister og hun var ikke medlem av Den norske kirke, og dermed flyttet kirkeavdelingen over til Forbruker- og administrasjonsdepartementet av alle steder, med Rigmor Aasrud. Og det er også et spørsmål: Hadde historien sett likedan ut hvis man hadde vært i et departement som faktisk hadde sivilsamfunns politikken som sitt politikkområde. Vi kom nå inn som en eksotisk størrelse i et departement som holdt på med Statsbygg, departementenes servicesenter og konkurransepolitikk. Det gode for kirken, mener jeg, var at en statsråd er avhengig av å kunne synes på en positiv måte noen steder, slik er dynamikken. Og kirken var et slikt sted hvor Rigmor Aasrud i hvert fall kunne synes og ha en positiv profil, og det syntes jeg at hun klarte veldig godt. Hun ble en elsket kirkeminister i den perioden. Det som også var spesielt var at det vanligvis er en statssekretær som... ja, Ingebrigtsen var jo her forrige gang. Og det var han som kjørte mye av løpet med å snekre forliket og få alt dette igjennom i Stortinget. Det er veldig vanlig at det er statssekretæren som har den jobben. Men Rigmor Aasrud valgte å bruke sine statssekretærer annerledes, så det ble Trond Blatmann, politisk rådgiver, som skulle følge opp kirkesakene. De facto fulgte hun opp veldig mye av dette selv. Hun var en hardtarbeidende politiker, og det er hun helt sikkert ennå. Men i denne perioden som jeg kjenner henne best fra, var hun en hardtarbeidende og grundig politiker og veldig opptatt av at Stortinget skulle ikke bare informeres, men involveres og vite hva som nå skjedde og hvorfor. Å la de være med på disse involverende prosessene var en viktig grunnlagstenkning for henne.

I denne perioden ble Stålsettutvalget nedsatt, og de leverte i 2013. Da var Anniken Huitfeldt blitt arbeidsminister, tror jeg, og Hadia Tajik, som var kulturminister, var ung og ny og støttet seg på Rigmor Aasrud da hun skulle motta rapporten. Det er en av de underligste mottagelsene jeg har vært med på. For de takket pent for rapporten, men etter at Sturla Stålsett hadde lagt den fram brukte de resten av tiden på å skyte ned hvert sitt forslag fra utredningen. Så hijab i politiet og bare borgerlig ekteskapsinngåelse, det kunne vi bare glemme. Resten ble ikke nevnt. Det ble symptomatisk for skjebnen til hele Stålsett-utvalget. Den ble sendt på høring uten spørsmål, og det betyr at du får ting tilbake som er ekstremt vanskelig å bruke. Og det vi fikk tilbake spriket også i veldig mange retninger, ikke ulikt sånn selve rapporten er. For de [Stålsett-utvalget] ble enige om prinsippene, men når de skulle bruke prinsippene, så var de ikke så lette å bruke allikevel. Men det ble en underlig sak som endte med at den bare ble lagt i en skuff, og lå der lenge.

Hvis vi går over til stortingsperioden 2013 til 2017, kom kirkeavdelingen tilbake til kulturdepartementet. Thorild Widvey ble kulturminister, og, det har hun sagt offentlig, hun ble tatt inn i Regjering fordi hun var en av de få som hadde regjeringserfaring fra før. Det var litt begrenset med hvilket departement hun kunne få, for hun hadde hatt så mange styreverv etter at hun var oljeminister, så det var mange departement hun ikke kunne settes inn i. Hun ble ikke satt inn der fordi hun var ekspert på kulturpolitikken, men fordi hun var en person som var viktig å få inn i Regjering fordi hun var en erfaren politiker. Hun var helt åpen på at hun hadde lite faglig kunnskap om feltet; hun var en aktiv kirkegjenger, men hadde ikke noe forhold til intern kirkelig organisering og alt det vi nå hadde holdt på med i fire år og skulle fortsette med.

Alle var enige i at det neste logiske skrittet, og det lå også føringer i regjeringserklæringen, ikke bare om boplikt, men om stat/kirke også, å gi Den norske kirke rettslig handleevne som selvstendig organisasjon som enhet utenfor staten. Og så overføre kirkelige statstjenestemenn og embetsmenn til en kirkelig arbeidsgiver. Alle var enige om at det var det neste logiske skrittet å gjøre. Det er mye fint å si om Widvey, men hun hadde ikke mye forståelse for at ting tar tid (*latter i salen*), så hennes bestilling var veldig tydelig: Få det gjort forttest mulig. For det lå i regjeringserklæringen, og det er instinkt til en politiker at det som står der, det skal vi bare få gjennomført. Jeg er ikke av de minst utviklingsorienterte, men jeg brukte en del tid på å tegne ut hvorfor det kanskje var viktig at vi brukte såpass lang tid at dette kunne gå så smertefritt som mulig. For det var en kjempestor prosess med veldig mye arbeid som måtte skje, ikke bare for statens hånd, men også i kirken. Så ikke minst på grunn av det som måtte skje i kirken, var det viktig å bruke så mye tid at vi hadde grunn til å tro at vi kunne lykkes.

Dette kalte vi for forvaltningsreform, til forskjell fra forfatningsreform. Den hadde to deler: Kirkeloven måtte endres på en del punkt, og så var det en virksomhetsoverdragelse som skulle finne sted. Vi brukte ikke så veldig lang tid. 2. september 2014 toget vi ned til Kirkens hus og presenterte høringsforslaget til dette. Da var det en samling av stiftsdirektører og bispedømmerådsledere der, og jeg husker det veldig godt fordi statsråden tok de overordnede linjene på under 10 minutter tror jeg, og så gikk hun ut og håndterte media, for dette var jo nytt og spennende for media. Jeg ble stående igjen en halvtime til og dro igjennom hele power pointen om alt som nå skulle skje. Den power pointen brukte vi i to år tror jeg, for da reiste vi riket rundt en gang til, for å si hva som lå inne i denne reformperioden. Som jeg sa, var en helt tydelig forutsetning for å lykkes et tett samarbeid mellom Kirkerådet og Kirkemøtet, og det er ikke helt åpenbart for staten at man skal samarbeide så tett med en aktør på utsiden når man skal foreta store

endringer. Men det var aksept for at det var helt nødvendig for å dette til. Så det ble veldig uproblematisk å gjøre det.

De grunnleggende forutsetningene var at Grunnloven skulle ligge fast, altså den som ble vedtatt i 2012. Det var også en grunnleggende forutsetning at den offentlige finansieringen skulle fortsette, og at soknets rettslige og økonomiske selvstendighet skulle videreføres. Dette siste var et viktig premiss i forhold til hvordan ting ble skrudd sammen. Når det gjaldt lovarbeidet, så var det å etablere rettssubjektet og utrede økonomiske og administrative konsekvenser av dette. De var ikke få, så det var mye arbeid for å få dette til. Når jeg møter mine gamle kolleger, kan vi underholde hverandre lenge med det året vi satt og knirket i alle kroker og diskuterte forholdet mellom det lille og det store rettssubjekt i kirken, og hvordan dette skulle skrues sammen for å bli best mulig og for å kunne fungere. Det er det mest nerdete jeg har holdt på med noen gang (*latter i salen*). Men vi kom i mål.

Når det gjaldt virksomhetsoverdragelsen, så var det å gå fra tjenestemannslov og tjenestetvistlov til arbeidsmiljølov og arbeidstvistlov. Da måtte vi gå igjennom paragraf for paragraf for å se hva konsekvensene av alle disse endringene ville bli. Det er sånt byråkratarbeid som ingen ser hvis man ikke har gjort noe feil. Så den største suksessen er at dette gikk ganske bra. Noe av det som var veldig viktig for oss i den perioden var å slå fast at Kirkemøtet opptretr på vegne av dette nye rettssubjektet, men kan delegerer til nasjonale eller regionale organer. Og det var også et viktig premiss å beholde balansen mellom embete og råd. Et annet poeng som vi også hadde på denne power pointen, var at Kirkemøtet var det overordnede arbeidsgiverorganet for prestene, og som da måtte fastsette kvalifikasjonskrav, tjenesteordninger, fordele arbeidsgiverfunksjoner internt i rettssubjektet og at de også er de som kan inngå avtale med arbeidsgiverorganisasjon. Alle disse tingene var ting som måtte utredes på begge sider av bordet for at dette skulle kunne gå.

Så er det noe som er litt spesielt å tenke tilbake på, og det er det som blir særlig tydelig når jeg ser det i retrospekt: Staten har alltid vært mest opptatt av prestene. For det er de staten har holdt på med. Resten har på en måte ikke staten holdt på med. Vi foreslo reguleringer for prestene som Kirkemøtet sa nei takk til, man ville ha mindre regulering – det med at det skulle være en prost i hvert prosti. Vi hadde lagt opp til at det skulle være en prest i hvert sokn, og prost og biskop, slik at alle ble nevnt. Men noe av dette ble tatt ut, og det har jeg stor forståelse for egentlig, men det hadde gått litt på autopilot for oss i staten, for det var slik vi var vant til å tenke om disse tjenestene.

Vi hadde ganske mange runder for å se hvordan prestenes faglige selvstendighet skulle nedfelles i lov, hvor vi hadde mange aktuelle muligheter på blokka. Vi landet

ganske bra på det, hvor Kirkemøtet i hvert fall aksepterte den løsningen vi kom fram til.

Når det gjaldt virksomhetsoverdragelse så endte det med at alle hadde rett, men ikke plikt til å følge med over. Da så vi hvor uendelig gode vilkår embetsmenn i staten har. Så det ble veldig, veldig mye arbeid med å fortelle alle prester at de måtte bli med over, det var jo ikke noe jobb til dem i staten etterpå. Likevel var det noen embetsmenn som ble igjen, og mange av dem hadde nok litt urealistiske forhåpninger om at de da skulle bli brukt til en viktig jobb i staten. Men det var uaktuelt slik som dette lå. Det var mye arbeid med det. Pensjon, bare det å få lov til å beholde SPK⁹ i en periode, det var masse arbeid fram og tilbake mellom departement og Regjering og opp og ned.

Vi utarbeidet en helhetlig plan for virksomhetsoverdragelsen, og innførte dette ordet *mermedbestemmelse* som vi tar med oss videre. For det er det jo noen på andre siden av bordet som husker hvordan staten gjorde det. Og trygghet under omstilling var etablert som et tydelig mantra i statlig omstillingsarbeid, så det hadde vi også tydelig framme i pannen. Vi var også tydelige på at selve virksomhetsoverdragelsen ikke endrer så mye på bakken. Den endrer litt på hvem som er arbeidsgiveren din, men den endret ikke noe på arbeidsforholdene til prestene lokalt, og at en ny kirkeordning ville potensielt endre mye mer.

I 2015 byttet vi statsråd. Da kom Linda Hofstad-Helleland inn, og hun hadde med seg statssekretær Bård Folke Fredriksen. Han fulgte veldig tett opp mye av dette, men allerede da var vi... Det var mest arbeid da for å forberede, etter at forvaltningsreformen var vedtatt, ny tros- og livssynslov. I alt arbeidet som skjedde i forhold til Stortinget, så var min opplevelse at det ikke var så mye snakk om brede forlik og involverende prosesser, det gjaldt mer å sikre flertall for de løsningene Regjeringen hadde kommet fram til. Det fikk man fra KrF, så KrF har spilt en utrolig viktig rolle i de siste åtte årene på å være støtteparti for Regjeringen, og på dette politikkområdet har det vært gjennomgående.

Der min opplevelse er at der Arbeiderpartiet og Senterpartiet var særlig opptatt av sikringsmekanismer for å bevare folkekirken, så var ikke det et viktig anliggende for en blå regjering. Det var mer å sette kirken fri, og så måtte kirken selv ta ansvaret.

Samarbeidet med Kirkemøtet og Kirkerådet fungerte godt gjennom hele perioden, tidsplanen holdt. Dette er den største forvaltningsreformen i staten i det tiåret, og det skjedde uten noen form for offentlig uro, og det er nesten så staten også kaller det et under. For det er det veldig sjeldent at man klarer. Det betyr at vi hadde et godt samarbeid, og fikk dette til å fungere godt gjennom den perioden.

⁹ (red) Statens pensjonskasse

Stortingsbehandlingen ble også udramatisk, og ikke på langt nær så minneverdig som den i 2012.

Så kom til slutt den nye regjeringsperioden fra 2017 til 2021. Den startet blåblått med Linda Hofstad-Helleland, så ble den blågrønn i 2018 med Trine Skei Grande, og så ble den blå, grønn og gul i 2019 og flytting av dette feltet til Barne- og familiedepartementet med Kjell Ingolf Ropstad. Det man kan si om det, er at det aldri pleier å være en fordel å skifte politisk styre midt i en stor reform, og det er klart at det å skrive den nye loven var en ekstremt stor omveltning som hadde store ringvirkninger for hele kirken, ikke bare i det som hadde vært statskirkedelen. Det var tre statsråder med veldig ulikt innsteg til hva de syntes var viktig, så man kan bare spekulere i hva disse skiftene har gjort med dette til slutt.

Grunnen til at jeg kom sent i dag, var at vi måtte ha et møte med departementet om OVF i morges. Jeg spurte Ellen Uhr, som er seksjonsleder for tros- og livssynsseksjonen, og hennes bedømming var at det har vært mye arbeid med å få politikere på innsiden, men at kirken ikke har tapt på at det var KrF som gikk siste mila. Det tror jeg er riktig.

Underveis i arbeidet var det veldig ønskelig, ikke minst fra høyresiden, å løse finansieringen på en annen måte og frikoble støtten til Den norske kirke fra støtten til de andre tros- og livssynssamfunnene, på grunn av det Marianne snakket om i sted: Den koblingen er krevende for mange politikere etter hvert som vi har fått mange tros- og livssynssamfunn som en del politikere ikke har så stor sans for å gi offentlig støtte til. Det ble arbeidet mye med det, men vi klarte ikke å finne løsninger som kunne både være faglig forsvarlig og politisk oppslutning om. Det er klart at her kom dette med likebehandling inn. Og det som er underlig er at det endte opp med ikke var likebehandling. For nå har Den norske kirke finansiering fra stat og kommune, mens alle de andre bare har fra stat. Det er en tankestrek for meg, for hvor solid og stabilt dette egentlig er framover.

Det ble arbeidet mye med hvor mye som skulle inn i lovtekster. Hele trenden i lovutviklingsarbeidet i Norge er at man skriver kortere og kortere lover, og at de blir mer rammeaktige. Mindre og mindre detaljer, og mindre og mindre paragrafer. Du har heller en formålsparagrafer som rammer inn noen større paragrafer. Det var den måten vi arbeidet med dette på, som jeg syntes vi lyktes godt med. Det som skjedde i Stortinget var at man puttet inn noen detaljer igjen, men det er slikt man kan leve med.

En siste refleksjon er at i alle de høringene som har vært i denne tiden, så er det aldri lokalkirkens organer som har vært pådrivere for endring. De velger stort sett alltid

det bestående. Så skal det skje endringer må man finne beslutningskraft og beslutningsvilje uten at man støtter seg på lokalkirken.

Harald Askeland: Takk. Dette måtte få synke litt inn, og det gjør det. Marianne har allerede bedt om ordet, så da er vi i gang.

Marianne Aasen: Tusen takk Ingrid, veldig spennende å høre på. Ordentlig interessant, for det ståstedet du hadde blir litt annerledes enn fra der jeg satt. Jeg tenkte jeg skulle kommentere på to ting. Det ene er kort på det her med Stålsett-utvalget. Jeg prøvde å spole litt tilbake til det og hva det var som egentlig skjedde. Det ble satt ned i 2010 og kom i januar 2013. Når det da i den ligger slike ting som religiøse klær, symboler, bønnenrom og slike ting. Og hvis man husker tilbake på den perioden, var det veldig touchy med muslimske... 22. juli var imellom der. Det var i hvert fall veldig vanskelig for en statsråd som Hadia Tajik å gå veldig tungt inn i det, med hijab i politiet og alt det der. Jeg husker at jeg hadde store forventninger om å få Stålsett-utvalget og jobbe med det. Jeg skjønnte at det var så stort at det ikke gikk an å få gjort noe med det den våren der. Og hvorfor da en Regjering som ikke visste om de ble gjenvalgt skulle bruke masse tid på det... Nei, den blir liggende. Blir vi gjenvalgt, da kan vi jobbe mer med det. Hvis ikke får det bli opp til de andre. Ganske nøkternt vurdert, sånn jeg tolket dem. Det var ikke akkurat slik at man hadde lyst til å kjøre opp en debatt om hijab og slikt rett før et stortingsvalg, det er ikke noe smart. Da kommer man inn i det rommet som Den norske kirke kanskje føler seg veldig langt unna, men man er en tros- og livssynsorganisasjon og dermed blir det sånn.

Jeg har lyst til å si litt om det med Høyre, for det syntes jeg var interessant rett og slett også fordi det understreker hvor viktig enkeltpersoner også noen ganger er. Man får en følelse av at alle vi som er i partiene er en del av et ideologisk dukketeater hvor vi gjentar de samme frasene og holder på. Med en gang man blir statsråd, de som blir det, de kan påvirke dette veldig mye selv. Så lenge de holder seg til rammene knyttet til statsbudsjett og ikke går på ordentlig akkord med partiprogrammet, har de mye makt. Thorild Widey kunne bare tatt det helt med ro, bare latt det ligget og ikke stresset med det, og da hadde ting blitt annerledes. Hun valgte å kjøre det, og hun valgte en helt annen linje en Svein Harberg ville gjort hvis han hadde sittet der. Han er den runde Høyrepolitikeren, hun er den mer ideologiske. Sånn er det i alle partier. Det er forskjellige typer mennesker internt i partiene og som vil prege sitt felt der de er. Når de i tillegg bytter departement, hele avdelinger flyttes rundt som en annen nisse som er på besøk hos de andre departementene, påvirker dette klart prosessene direkte. For det har noe å si hvem som er på nabokontorene. Kulturen i departementene er veldig forskjellige. Det å få mye skifter av statsråder også... Justisdepartementet er på en måte blitt vitset om, men det er ingen tvil om at det mangler ledelse hvis det blir for mye av det. Og disse

spørsmålene her trenger å synke litt inn, det er ikke noe å bare kaste seg over og si «neste måned gjør jeg sånn». Ordentlige svar finner man ikke i noen av partiprogrammene, altså i detalj hva dette betyr. Da blir det opp til den enkelte statsråd, og den lille gjengen rundt der. Jeg har vært politisk rådgiver tidligere, og da var det særlig innvandringsfeltet i Kommunal- og regionaldepartementet, og Sylvia Brustad var statsråd. Vi to satt og så på hverandre og tenkte «hva gjør vi nå?». Det var nye ting som dukket opp hele tiden knyttet til innvandring, og som ingen hadde diskutert. Hva skal vi si om kjønnslemlestelse? Ja, vi er imot det, men hva gjør vi? Sånn er det mye mer enn man tror. Man tror at dette er så rasjonelt og ryddig og planlagt, men det er ikke det. Det er vi mennesker som er der også.

Ingunn Breistein Folkestad: Takk skal du ha, Ingrid. Jeg fortsetter litt med Stålsett-utvalget som jeg var en del av. Sammen med Inger Furuseth deltok jeg på et seminar om utvalg i Europa som har hatt stat/kirke eller religion og samfunn som tema. Da var det en fra Storbritannia som sammenlignet det å sitte i utvalgsarbeid som å gå ned i en ubåt. Du går ned i dette sammen med medlemmene i utvalget, og vi arbeidet jo sammen i to og et halvt år. Så kom vi opp, og kjente på en entusiasme og tenkte at «wow, her er det utrolig mye bra og viktige prinsipielle spørsmål», og så opplevde jeg akkurat det som deg [Ingrid Vad Nilsen]: Det var en veldig underlig seanse da vi skulle overreke den. Da var det to ting; det ene var Rigmor Aasrud som sa «ikke ta folkekirken fra oss», og så Hadia Tajik som sa «det blir ikke hijab i politiet». Det var de to tingene som kom fram. For oss i utvalget var det sånn «What?!?». Og det som jeg opplever som kanskje det vi ble målt på, var hva som ble sagt om Den norske kirke. Det hadde vært flere utredninger, Bakkevig-utvalget og så videre, opp igjennom som hadde Den norske kirke som hovedaktør eller hovedfokus. Men dette var mer om hva som skal skje med de andre tros- og livssynssamfunnene. Vi hadde et mandat som videreførte arbeidet fra Lov om trossamfunn, og jeg tenker at det går en linje mellom, hvis man ser på forarbeidet til Lov om trossamfunn, med religionsfrihetsprinsippet som det viktigste og også Sivertsen-utvalget på 80-tallet, religionsfriheten. Det var det som var det viktigste prinsippet.

Hvis jeg skal ta fram én ting fra det indre liv i utvalget, må jeg si at én av de viktigste tingene som skjedde og som førte til at utvalget ble som det ble, det var at Andreas Hompland kom inn på nynorskkvoten i stedet for han som overtok Ivar Aasen-senteret eller et eller annet.

Frank Grimstad: Ottar Grepstad.

Ingunn Folkestad Breistein: Ja. Ottar Grepstad var en sterk talsmann for kulturkirken og folkekirken, og Andreas Hompland sa til enhver tid: Hva betyr dette for lømmelenderne?

Marianne Aasen: For?

Ingunn Breistein Folkestad: For lommelenderne¹⁰, et kirkesamfunn på Sørlandet og som han kjente. Så han, som uttalt ikke-religiøs, var veldig opptatt av det prinsipielle og likebehandlingen. Men Sturla gjorde en kjempejobb med å prøve å sy sammen alt dette her som var mye forskjellig.

Det er mye mindretall i utvalget, sånn flertall mindretall, men det opplevde jeg at var nødvendig for at vi først skulle ha prinsippene og så hva dette betyr i praksis. Når det for eksempel gjaldt hvorvidt trossamfunnene skulle beholde retten til å vie, så ser man hvor stemmegivingen i utvalget skille seg – jo, mellom de som først og fremst ønsker å bevare folkekirken og så er det de som først og fremst tenker på likebehandlingen. Det kan man se gjennomgående på stemmegivingen.

Vi fikk også mye kritikk for historieskrivningen og opplevde nok at noen i Den norske kirke ble veldig fornærmet fordi det var en historieskrivning som ikke bare satte, bare i betydningen «kun», Den norske kirke som premissleverandør for kristendommen i Norge, men også for eksempel Metodistkirken eller baptistkirken. Vi skrev en historie som var inklusiv, ikke eksklusiv. Blant annet Edvard Hoem hadde et avisinnlegg om det.

Nå skal jeg snart slutte, men i 1930 skrev kvekerne ett brev til Kongen. Der skrev de: «Har staten bedre borgere?». Det de var opptatt av, var at de skulle være likeverdige borgere og like gode borgere som alle andre. Det tror jeg veldig mye av likebehandlingen handler om og også er veldig viktig tone, tror jeg, i Ståsett-utvalget. Da er det med folkekirke – er vi også folket? Dette med støtten, som du sier Ingrid, det er jo avhengig av støtten til Den norske kirke. Men hvis man tar Den norske kirke som «dette er malen» og alle de andre egentlig er avvik fra malen, jo mindre liker vi å gi penger til det. Da har man gått bort i fra likebehandlingsprinsippet.

Jeg tror det var noen av de refleksjonene jeg gjorde meg. Takk.

Marit Halvorsen Hougsnæs: Det er veldig interessant å høre på deg, Ingrid. Vi har samarbeidet tett om mange av disse tingene i løpet av disse årene. Jeg tenkte jeg bare ville utfylle litt på slutten. Du sa at virksomhetsoverdragelsen i 2016-2017 foregikk uten offentlig uro, og det er for så vidt riktig det. Men jeg har et behov for å utdype litt, for jeg vet veldig godt at vi var én millimeter fra å få streik i desember 2016. Da holdt vi på, for Kirkemøtet hadde valgt å melde seg inn i KA da man trådte ut av staten, og jeg satt som leder for arbeidsgiveravdelingen i KA og brukte mer enn halve arbeidstiden min, tror jeg, i 2015/2016 på å bistå Kirkerådet med å gjennomføre

¹⁰ (red) Offisielt navn er Menigheten Samfundet, stiftet av Bernt Lomeland i 1890.

den virksomhetsoverdragelsen. Vi hadde, for å være så forberedt som mulig på den overgangen, nedsatt tre store partssammensatte utvalg som arbeidet fra 2015 og som leverte rapporter våren/sommeren 2016, slik at forhandlingene om nye tariffavtaler skulle være så forberedt som mulig. Så begynte disse forhandlingene høsten 2016 og det var innspurt rett før jul. Virksomhetsoverdragelsen skulle formelt skje 1. januar, og vi hadde laget en veldig tight tidsplan for at vi i det hele tatt skulle være ferdig forhandlet om dette før jul og 1. januar 2017 signere en ny tariffavtale. Selv om vi hadde forberedt de forhandlingene veldig lenge og grundig, og hadde hatt jevnlig kontakt med dine [Ingrid Vad Nilsen] folk, Thorbjørn Hjorthaug og Anne Sæther, tette møter gjennom to år i forkant for å gå igjennom alt for å gjøre denne overgangen fin, så ble disse forhandlingene... Arbeidsgiverutvalget (AGU) i Kirkerådet hadde brukt lang tid på å finne ut om man turte å reservere seg fra de gamle statlige avtalene, som man har anledning til ved en virksomhetsoverdragelse, det brukte man nesten et år på å våge seg til å gjøre den reservasjonsadgangen, og så sa samtidig AGU at de ville likevel la prestene beholde mest mulig av de rettighetene de har fra staten. Så det var egentlig et litt dobbelt signal. Men det var det som var førende, for da vi skulle forhandle med fagforeningene om å få til dette, hadde vi et tydelig mandat fra Kirkerådet som vi da hadde i ryggen. Men de forhandlingene var knallharde, det må jeg bare si, utover da i oktober og november og uti desember. Det var så kort fra å være brudd i forhandlingene, og da ville vi fått streik. Og da hadde det smelt. Folk synes dette gikk fint, og det gjorde det jo, men det var ikke langt unna. Så fikk vi det bruddet nå i vinter som er en ettervirkning av bopliktsaken, og som endte med streik. Jeg tenker at det at Den norske kirke også er en del av det organiserte norske arbeidsliv, på godt og vondt, mener jeg er viktig og at det er bra at trossamfunn bruker den norske modellen. Men det har en pris i at man innimellom må tåle at det smeller og at man ikke klarer å bli enige, og så trenger man hjelp fra Riksmekler og må gjennom de litt harde takene som vi merket nå i vinter. Så jeg tenker at det også er en veldig viktig del av historien, så når man skal beskrive prosessen vil jeg bare supplere litt med det.

Frank Grimstad: Nå tok Marit opp det som var mitt hovedpoeng, men jeg har lyst til å peke på en annen trend. For det var en meget nyttig og morsom gjennomgang som viser hvor mye politisk regimeskifte har å si for taktskifte på dette området her, fordi historien er også at fra midten av 80-tallet og fram til nesten år 2000, så var det en diskusjon om Kirkerådet skulle få være med å lobbe på Stortinget, for de var en underliggende statsetat, slik at det var PF og KA som kunne lobbe på Stortinget, for det kunne ikke Kirkerådet. Så hadde vi hele OVF-saken hvor Kirkerådet ikke kunne gå til sak mot staten fordi det var en statsetat, da er vi framme i 2010. Og så skjer ting veldig fort ved at vi får et regimeskifte hvor vi merket hvor vanskelig det ble å få kontakt med politikere fra 2013 og framover, for da var det på en måte – da hadde

man hastverk, og da ble det innsnevring på hvem man ville snakke med. Fra samme tidspunkt ble det også en økende motstand, og selv om lokalkirken aldri har vært pådriver, så var den følelse av at det skjedde ting ganske fort uten at man hadde innsikt i hva som skjedde. Så det du påpeker som et politisk regimeskifte var ganske interessant, og vi merket det veldig da vi reiste land og strand rundt og hadde høringer. Så kan man alltid stille spørsmålet om KA var den som bremsset, men hva er en interesseorganisasjons oppgave? Er det å gjenspeile medlemmenes oppfatninger eller er det bare å selge et produkt? Og vi gjorde begge deler, vil jeg hevde, men det var ganske komplisert når man ikke helt visste hva som foregikk. Men jeg tror det du påpeker om hvor viktige statsråder er for endringer i taktskifte og hvordan man presenterer ting. Og jeg opplevde for eksempel Bård Folke Fredriksen som litt arrogant i slutfasen i forhold til å avvise et hvert annet synspunkt enn det de hadde bestemt seg for, ved din hjelp i departementet.

Harald Askeland: Jens-Petter Johnsen får da siste ordet før Ingrid får mulighet til å avslutte.

Jens-Petter Johnsen: Jeg vil bare si at skifte av statsråd nok er betydningsfullt, men erfaringen vår var at Rigmor Aasrud ga like stor retning og kraft som det vi opplevde på slutten, bare for å ha tegnet det bildet. Jeg tror egentlig at den store forskjellen på disse prosessene som vi har snakket om til nå, det er at i den første runden, fram til 2008, 2012, var det en veldig nær relasjon mellom kirken og kirkelige organer og Stortinget, mens i denne fasen her var det i stor grad bare en relasjon mellom kirkelige organer og departementet. Jeg vil bekrefte Ingrid ved å si at det var veldig liten grad av uenighet, men en stor grad av masse arbeid for å forstå det faglige og juridiske, og implikasjonene av det. Det er klart at det arbeidet departementet gjorde var helt avgjørende for at vi kom videre, men med stor grad av tilslutning og enighet fra oss.

Det siste jeg ville kommentere på er Stålsett-utvalget. Jeg opplevde at pressekonferansen ga veldig tydelige signaler fra begge statsrådene om at de ga sin tilslutning til det livssyns åpne samfunnet og en aktivt støttende religionspolitikk. Så kan man godt si noe om at det kan man lett gjøre i store overskrifter, men det var også et uttrykk som ble gitt. Så kan man vel nå i dag se at det at den ikke ble fulgt opp, gjør at vi i dag sliter med nesten de samme og stadig nye problemstillinger innenfor feltet, hvor man ikke lenger bærer med seg prinsippene inn i forsøk på løsninger. Kanskje skoleproblematikken fra det siste er et tegn på det.

Harald Askeland: Okey, Ingrid. En siste kommentar eller refleksjon?

Ingrid Vad Nilsen: Jeg vil bare si at Rigmor Aasrud hadde forliket, så hun måtte levere på det. Det hadde til og med en tidsplan, så hun hadde ikke så mye valg. Men hun

jobbet veldig, veldig godt med det. Så for all del, men jeg mener hun ikke kan krediteres for at hun satte verken retning eller fart, for det var gitt. Så hun måtte levere på det. Men Thorild Widvey satte på en helt annen måte, ja, virkelig fart på alt.

Jeg vet ikke om å følge opp Stålsett-utvalget er det som ville ha endret så mye på bakken der vi sitter nå, men min opplevelse er at noe av det vi aldri har fått arbeidet med er hva likebehandling av ulike størrelser er. Det synes jeg vi sliter mye med. For nå er det litt sånn det ikke det minste lille trossamfunn kan få, det kan heller ikke Den norske kirke få. Enten det gjelder tilgang til folkeregisteret eller det gjelder å holde gudstjeneste med mer enn 10 stykker. Vi sliter gjennomgående med det. Det er et underliggende problem som ligger der. Og det andre problemet, synes jeg, er at man fra å ha en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk, så er det nesten bare kontrollen som er igjen. Det er ikke lenger formuleringer om at tros- og livssyn er noe man ønsker i et samfunn fordi det har en positivt byggende verdi, de formuleringene er borte. Og det har skjedd så fort, og det tror jeg ingen egentlig har tenkt at skulle skje så fort. Så jeg synes at det er noe av den største utfordringen nå, det er hvordan vi kommer på innsiden av noen av disse prosessene som gjør at vi får bygd noe av dette inn igjen. Barnet forsvinner ut med badevannet hvis ikke klarer å etablere et ståsted for at tros- og livssyn er en viktig del av ethvert samfunn, for å unngå den totale sekularismen som jeg opplever sniker seg inn veldig mange steder.

Harald Askeland: Det var det vi rakk. Tusen takk til Ingrid, tusen takk til kommentarene og samtalen. Pause fram til 13.45

Mot en ny kirkelov – Kjent inventar i nytt hus

Harald Askeland: Det er veldig hyggelig å høre at praten går. Dagen er hektisk, og forskeren får veldig mye morsomt og nyttig med seg. Neste punkt: Mot en ny kirkelov – *Kjent inventar i nytt hus*.

Knut Andresen: Takk. Det var veldig interessant å høre på Ingrid. Det var prosesser som skjedde etter det arbeidet vi gjorde, så vi må spole tiden 10 år tilbake til 2010 da vi visste at Grunnloven skulle bli endret og spørsmålet ble: Hva gjør vi så? Det Kirkerådet valgte å gjøre i den situasjonen var å følge opp tradisjonen fra 1980-tallet og 1990-tallet, å oppnevne en arbeidsgruppe som skulle komme med forslag for å være i forkant av utviklingen og levere ressursmateriale for det videre arbeid. Da ble Bakkevig 3 oppnevnt og fikk et voldsomt mandat, og jeg skal sitere litt av det:

På bakgrunn av de senere års utredninger, Kirkemøtevedtak samt stortingsforliket i 2008 er det nødvendig med en helhetlig gjennomgang av forholdet mellom stat og kirke. Den norske kirke får nye relasjoner til staten og en rekke spørsmål reiser seg om hvilke oppgaver de ulike kirkelige organer skal ha, med hvilken hjemmel og rettsgrunnlag. Det vil i dette arbeidet bli nødvendig å utvikle et helhetlig forslag til kirkeordning (konkret regeltekst) som kan gjelde når endringene av forholdet mellom stat og kirke inntreffer.

Det var fint, men det var ingen liten oppgave. Det innebar egentlig å gå gjennom alt uti fra en totalt ny situasjon. Og som vi vet, endringsprosesser utløser spenninger, utryggheter og angst. Jeg har blitt fascinert av hennes [Ingunn Breistein Folkestad] bilde om ubåt, altså at det å lage en utredning er som å reise ned i en ubåt – vi var lenge nok nede i ubåten til å fullføre et svangerskap som ble såpass tjukt¹¹

Trond Bakkevig: Men det kom ikke noe barn. (*latter i salen*)

Knut Andresen: Nei, men det var heller ingen abort.

Jens-Petter Johnsen: Et veldig langt svangerskap.

Marit Halvorsen Hougsnæs: Et innbilt svangerskap.

Knut Andresen: Det vi gjorde var å velge metaforer i utredningen som skulle skape trygghet, for vi visste at alle disse forslagene kom til å bevege seg inn i et vrient landskap. Jagland-regjeringen snakket i 1998 om Det norske hus, som skulle bygges på den grunnvoll som var lagt de siste hundre år – det er et fascinerende bilde det. Bakkevig 1 snakket om samme kirke – ny ordning, at det gamle og nedarvede skulle

¹¹ (*red*) Andresen viste her frem utredningen *Kjent inventar i nytt hus*, et dokument på omtrent 650 sider fordelt på fire hefter.

beholdes og det nye skulle videreutvikles på dette grunnlaget. Dermed ble den utredningen som vi skulle jobbe med, som da skulle fokusere på detaljene, den ble hetende *Kjent inventar i nytt hus*. Alt det gamle skulle videreføres i det nye hus som grunnlovsendringene la grunnmuren og ytterveggene til. Det nye hus skulle møbleres med kjent inventar, og utredningen inneholder mange konkretiseringer som skulle dokumentere dette.

Hvordan skulle vi karakterisere den endringen vi sto i? Og nå må vi tenke oss at vi er i 2010. Var det som skulle skje et kvantesprang eller var det et lite skritt? Fra en side sett så var det et kvantesprang: Kongens kirkestyre skulle avvikles og 500 års kirkeordning skulle erstattes. På en annen side var det et lite skritt, for det var snakk om å videreutvikle en synodal kirkeordning, demokratisk sådan, som var bygget opp igjennom de siste 50 år, i hvert fall. Det var situasjonen og vi valgte da en terminologi for å gjennomgå situasjonen hvor utredningens hovedfokus faktisk ble hetende *Fra 2 til 1*. Utgangspunktet var at kirken var todelt, den rettslige todeling med Kongen og Stortinget som lovgivende myndigheter, todelingen av virksomheten med geistlighetens virkeområde og de valgte organers virkeområde, todelingen av oppgaveløsningene som fulgte av todelingen av virksomheten, og todelingen av arbeidsgiveransvaret som fulgte av soknet og staten, og så todelingen av ledelsen som fulgte av todelingen av arbeidsgiveransvaret. Det skulle vi gjøre med en fortsatt todeling av økonomien mellom stat og kommune, men det lå fast og det la vi oss ikke borti.

Vi så det da slik at grunnlovsendringene åpnet for muligheten for at menighetene kunne drive én virksomhet. Perspektivet kunne endres fra at Kongen skal drive virksomhet med hjelp av geistligheten, til at Stortinget kan understøtte en kirke hvor valgte organer og geistlighet inngår i og driver én virksomhet. Perspektivet kunne utvides fra geistlighet til kirke. Der har vi fått mye hjelp av målstyring og virksomhetsplanlegging som har vært sentralt i offentlig forvaltning i 15 år. Vi kunne konsentrere oss om organenes formål og organenes mandat. Og geistligheten, som vi kaller den ordinerte tjeneste, den ordinerte tjenestes arbeidsoppgaver kunne nå inngå som en del av de valgte organers mandat og virksomhetsansvar. Prestene skulle selvsagt fortsatt gjøre jobben, men med den endring at det ikke lenger var Kongen, men et valgt kirkelig organ som var den formelle oppdragsgiver. Konsekvensen av bestemmelser i tjenesteordning for biskoper, proster og menighetsprester er synliggjort i noe av denne angstskapende situasjon. Alt inventar kunne flyttes nærmest uendret inn i dette nye hus. Den ordinerte tjeneste ville få sitt mandat og sine oppgaver fra Kirkemøtet og ikke lenger fra Kongen. De valgte organer ville få sitt mandat fra Kirkemøtet med hjemmel i Kirkeloven og ikke fra Stortinget. Det ble i utredningen lagt stor vekt på at det nå må etableres én virksomhet i Den norske kirke. Og sagt med Jaglands husmetafor, så var saken den at vi tidligere hadde to hus

på samme tomt, nå skulle vi flytte inn i ett hus og vi skulle ta med oss alt inventaret fra de to andre husene. Med dette kom embete og råd selvsagt i fokus, både direkte og indirekte. Og for å si det sånn, hvis man leker med ilden så kan man brenne seg på fingrene.

Et demokratisk trossamfunn, har jeg som neste overskrift. Det var selvfølgelig at trossamfunnet skulle bygges opp med demokratiske valgte organer med kirkelig særpreg. Bakkevig 3 bygger her på Bakkevig 2. Demokratiet har sitt kirkelige særpreg ved at embetet og de ansatte, sammen med de valgte representantene, utgjør organene. Dette synes selvsagt. Det var bred enighet i Den norske kirke på det tidspunktet om embete og råd – på overflaten. Hvor dypt stakk det? Vi skal ikke glemme at krefter og oppmerksomhet ble avsatt fra slutten av 1990-tallet til å utrede hvilke selvstendige styringsoppgaver som fulgte av embetet. Her var særlig Bispemøtet en aktør. Mange biskoper fikk dermed en annen rolle enn fra 1960-tallet og fremover, da biskopen var demokratiseringens viktigste støttespillere.

Så til den indre organiseringen. I trossamfunnet Den norske kirke skal organiseringskompetansen legges til valgte kirkelige organer, det ligger under Kirkemøtet å fastsette kirkens ordninger. I trossamfunnet Den norske kirke skal virksomhetsansvaret, altså det å utføre oppgaver, legges til valgte kirkelige organer og reguleres av Kirkemøtet. Og i trossamfunnet Den norske kirke skal arbeidsgiveransvaret legges til valgte kirkelige organer og reguleres av Kirkemøtet. Oppgaven ble derfor å finne ut hvilke organer kirken skal ha, deretter finne ut hva organene skal gjøre, hvilke stillinger som skal utføre oppgavene og hvem som skal tilsette personene. Da må vi huske på at oppgavene kommer foran stillingene. Kirkelige organers formål skal gjennomføres av de stillinger som opprettes og de som blir tilsatt i stillingene. Derfor skal samme organ som har ansvar for en oppgave ansette den personen som skal gjennomføre oppgavene. Denne ansvarssammenheng er helt grunnleggende i *Kjent inventar*. De ansatte skal på sin side ha stor faglig selvstendighet i utførelsen av oppgavene.

Jeg tror ikke det står her, men vi sa det i hvert fall på informasjonsmøtene: Dette gjelder også for prestene. Vi måtte gå til Confessio Augustana for å dokumentere det, for det er en kanal som er ganske god (*latter i salen*). I artikkel IV i Confessio Augustana så står det beskrevet hva troen er, rettferdiggjørelsen av nåde. Det er det første som slås fast. I artikkel V heter det at for at mennesker skal komme til denne tro er det innsatt et embete. Oppgaven kommer foran stillingen, evangeliet kommer foran embetet. Det valgte organ som har oppgaven som formål, skal tilsette presten og arbeide med like stor selvstendighet som da Kongen var sjef.

Organiseringskompetansen er min neste overskrift. Formelt er det Stortinget som har organiseringskompetansen, for det står i loven at Stortinget skal fastsette kirkens

ordninger. Men vi regnet med at Stortinget ikke vil bruke alt dette her selv, men dele det mest mulig mellom Stortinget og Kirkemøtet, og helst legge mest mulig til Kirkemøtet. Uansett måtte Stortinget opprette rettssubjektenes selvstendighet og innbyrdes forhold. Kirkemøtet måtte blant annet bestemme organenes mandat og sammensetning. Jeg vil si at noe av det vanskeligste for arbeidsgruppen var å konkretisere hva Stortinget burde fastsette i lov og hva Kirkemøtet skulle fastsette i medhold av lov. For der var vi på helt bar bakke. Vi var ikke de første som tenkte det, for blant annet hadde Andreas Aarflot og John Egil Bergem skrevet bok i 2007 som het *Mot en selvstendig folkekirke* og gikk der meget langt i retning av at alt skulle overlates til Kirkemøtet i tråd med det som alltid har vært Andreas' linje. Men vi var i en situasjon hvor vi visste at Stortinget er detaljglade, og hvordan ville de politiske partiene forholde seg til kirkeforliket når det kom til en konkret situasjon hvor lov om Den norske kirke skulle behandles. Så *Kjent inventar* velger en mellomløsning, man overfører mest mulig til Kirkemøtet, men hvor noen viktige bestemmelser fremdeles måtte fastsettes av Stortinget. Dette er konkretisert i lovtekster i Lov om Den norske kirke og kirkeordning vedtatt av Kirkemøtet. Så det gjorde vi altså.

Men så er det store spørsmålet hvordan kirken skal organisere seg internt. Det var på en eller annen måte hovedoppgaven. Når den ordinerte tjeneste skal flyttes fra Kongen og til et valgt kirkelig organ, hvor skal den da plasseres? Her fremla vi fem alternativer til drøfting. Vi sa at han kan puttes inn på menighetsnivå, på fellesrådsnivå – det hadde egentlig vært det enkleste, for der lå hele organisasjonen på forhånd, de kan puttes inn på prostnivå eller bispedømmenivå. Vårt forslag ble et justert prostnivå, hvor vi sa at det burde være en administrativ enhet som har dekker cirka 40 til 150 tilsatte og som ledes av et råd som vi kalte prostiråd, men det kan kalles mye rart, og som ivaretar rollen som nytt organ for soknene og kirkelig fellesråds nåværende oppgaver, og overtar bispedømmerrådets oppgave som arbeidsgiver for prestene.

Jeg synes det er interessant å legge merke til at det omfattende interne arbeidet i Kirkerådet de siste årene har endt med at den kirkeordning som nå er ute til høring, den bygger på arbeidsgruppens anbefaling. Med et justert prostnivå.

Trond Bakkevig: Du trenger ikke å si det høyt (*latter i salen*).

Knut Andresen: Nei, men jeg sa det var interessant.

Arbeidsgiver og tilsettingsmyndighet. For valg av nivå var det to helt avgjørende premisser i utredningen. Det ene var at Kirkemøtets føringer om at det skulle være et felles arbeidsgiveransvar. Her hørte arbeidsgruppen mer på Kirkemøtet enn Kirkerådets sekretariat, tror jeg. Og at det måtte være en ansvarsammenheng i den kirkelige organisasjon, ikke minst mellom ansvar for oppgaver og

arbeidsgiveransvar, som jeg har sagt før, at den som har ansvaret for en oppgave, den må også ansette den personen som skal utføre den arbeidsoppgaven. Dette førte selvsagt til at arbeidsgiveransvaret måtte legges til et organ for rettssubjektet soknet, for det var der flertallet var ansatt. Men spørsmålet var hvor stor denne organisatoriske enheten skulle være for virksomhets og arbeidsgiveransvar, og det ble et justert prostinivå. Disse premissene var noe av det vanskeligste å kommunisere utad. Det var veldig vanskelig å få folk til å skjønne poenget med dette. Noen mente at ett rettssubjekt, for eksempel soknet, kunne ha ansvaret for en oppgave, mens et annet rettssubjekt kunne ha ansvaret for å ansette folk. Slik hadde det jo vært i forholdet mellom Kongen og soknet, hvorfor kunne det ikke være slik fremdeles? Forsøket på å løse spørsmålet ved delegasjon på tvers av ansvarlinjer var tydeligvis også vanskelig å forstå, «det var umulig». Her må jeg nok si at Presteforeningen var og er en gammel privilegierytter som til enhver tid vil ha presteutsettinger høyest mulig oppe i systemet, uavhengig av all jus. Jeg har pleid å si det noen ganger, men har ikke nådd fram med budskapet: Du kan ikke overlate utsettingen av ansatte i Esso til Circle K, selv om begge to driver med bensinstasjoner (*latter i salen*).

Prostirådets ansvar, de som skal være valgt organ på det nivået vi foreslår, de skal ha ansvaret for den geistlige tjeneste og for fellestrådets nåværende oppgaver. Kirkerådets premiss om én arbeidsgiver oppnås ved at samme organ forvalter en delt økonomi og delt ansvar som følge av dette.

Til slutt: Daglig ledelse. En hovedordning er at et organ skal ha en daglig leder som leder de tilsatte i deres oppgaveløsning. Vi foreslo at ledelse av den ordinerte tjeneste fortsatt ordnes ved ledelse i arbeidsgivers sted. Biskopen leder bispedømmets prestejeneste som medlem av bispedømmerådet og også i arbeidsgivers sted og ikke lenger i Kongens sted som han har gjort til nå. Prosten leder prestejenesten i arbeidsgivers sted som medlem i det organet som tilsetter prester med det samme ansvaret for oppgaveløsning som i dag. Det er en del flere problemer enn dette, men lenger kan man ikke gå inn i det.

Oppsummering til slutt. *Kjent inventar* foreslo at Den norske kirke, etter grunnlovsendringene, skulle gå fra to til én i organisasjon, virksomhet og arbeidsgiveransvar. Utredningen viser med et omfattende materiale om at alt gammelt inventar kan flyttes inn i dette nye hus.

Trond Bakkevig: Men ommøbleres litte grunn.

Knut Andresen: Ommøbleres litte grunn, det gjør man alltid når man flytter. Maler litt og sånn (*latter i salen*). Ja, formannen må gjerne supplere meg.

Trond Bakkevig: Nei, dette var glimrende og veldig klok fremstilling av det vi gjorde (*latter i salen*).

Helga Byfuglien: Bare en kort replikk. Jeg registrerer at du bruker ordene «det var vanskelig å forstå» synonymt med «det var vanskelig å bli enige om».

Knut Andresen: Det kan du ha rett i.

Ingrid Vad Nilsen: Alt som vi ikke er enige om er egentlig uklart, slik er det i kirken.

Harald Askeland: Første på talerlisten er i hvert fall Frank.

Frank Grimstad: Jeg synes det var en morsom fremstilling, og nesten gjenkjennelig fra interne diskusjoner. Jeg synes dette var et genialt trekk av Jens-Petter; å nedsette en gruppe som skulle se hva det var mulig å bli enige om, for det var bestillingen og derfor ble det voldsomme debatter, og ingen kunne få det som de ville. Så det som er slagordet for dagens debatt om kirkeordning, det var også internt der. Så en del av de prinsippene og premissene du har redegjort for er interessante, men vi sitter igjen med det problemet som ligger i Müller-Nilssen-utvalget når det nå er på høring: Når det gjelder dette med å opprettholde biskopen og prosten i en ledelseslinje, for det var der det var hardeste diskusjoner, og der hadde utvalgsleder en ikke helt uvesentlig innflytelse på utfallet i diskusjonene; at prosten ikke skulle bli en del av det lokale arbeidsfellesskapet fullt ut og bli en del av ansvarsområdet til dette prostinivået, men skulle ha en ledelseslinje til biskopen. Der var det noen av oss som ga etter, og det ble enstemmig på dette tidspunktet og det ligner også veldig på en av modellene i Müller-Nilssen-utvalgets fremstilling.

Det ligger et vanvittig arbeid fra Knuts side, og en samling av dokumenter – blant annet husker jeg Per Oskar Kjølaas som biskop ble sjokkskadd over hvor mange styringsverktøy han egentlig hadde som han ikke var klar over (*latter i salen*). Fordi innledningen var at biskopen måtte få mer verktøy, og så sier Per Oskar: «Har jeg alt dette? Hvorfor har ingen fortalt meg det?» Så det var også en gjennomgang av hva som faktisk var av regelverk for å se om det var godt nok, tilstrekkelig. Så det ligger veldig mye arbeid der.

Det triste var at behandlingen i Kirkerådet ikke ble slik vi trodde. For når det kom til Kirkerådet ble det slik at dette var direktørens arbeidsgruppe og var ikke demokratisk nok. Det var særlig fire medlemmer av Presteforeningen som fremførte de argumentene i Kirkerådet, og derfor ble det lagt til side og ikke behandlet – fordi det ikke var demokratisk forankret og kunne derfor heller ikke behandles av et demokratisk organ. Hadde man endt annerledes den gangen, tror jeg vi hadde fått gjennomtenkt en del problemstillinger som vi nå sliter med. Dette er ikke Jens-Petters skyld, men det var en dum skjebne, for det var et veldig interessant oppdrag som ble gitt. Og jeg synes det ligger et skattkammer av ting å hente fram der. Jeg synes Knuts lett humoristiske fremstilling er en slags personlig bekjennelse for å dekke over en skuffelse over at det ikke ble det du hadde tenkt.

Knut Andresen: Ja, det er sånn intern psykologisk behandling det her (*latter i salen*).

Svein Arne Lindø: For å ta dette med å flytte inn i ett hus. Når man skal flytte fra to hus og inn i ett, så blir det ikke bare trangt, men du må vel rydde vekk noe for å få plass. Kanskje er det noe av det som er utfordringen som vi og står i nå. Jeg husker en del av det Kirkerådet hadde til behandling, men det du drar fram her, Frank, hadde gått litt i glemmeboka. Men jeg tenker det er helt rett at det oppsto en debatt rundt hvordan dette utvalget hadde fått sitt mandat, og hvordan det da skulle behandles videre. Siden det her er både litt humor... I Kirkerådets behandling ble det også tullet litt med tittelen, for noen kalte jo dette for nye Bonytt (*latter i salen*)

Når jeg nå hører deg, Knut, trekke opp igjen linjene fra utredningen og vi er der som vi er i dag, så ser jeg tydelig nå, jeg så det ikke da, at dere pekte på noen løsningsmodeller som i høyeste grad er aktuelle å trekke fram igjen. Men fra det Kirkerådet jeg ledet på det tidspunktet, det at dere hadde et så høyt trykk på at bispedømmet skulle bygges ned til fordel for et prostinivå, slik jeg kan huske og fornemme det, var og noe av begrunnelsen for at mange ikke ønsket å gå inn i en grunnleggende debatt fordi det bygget på et premissgrunnlag som man ikke kunne være enige i. Der vi er i dag, der jeg er i dag, vil jeg igjen si til dere at dere peker på løsningsmodeller som vi nok på det tidspunktet burde smakt mer på. Men verdien av arbeidet dere har gjort er i aller høyeste grad til stede når vi er der vi er i dag og skal gjøre noen valg relativt snart.

Så Knut, det var veldig kjekt å få dette repetert på den måten. Det er klart at jeg skal ta mitt ansvar for at det ikke ble gjort mer ut av det da, men sånn ble det av ymse grunner. Og det er ikke sikkert det er til noe trøst for dere, men det er absolutt ikke et forgjeves arbeid. Dette er byggesteinene til der vi er i dag.

Harald Askeland: Da er det Trond Bakkevig. Og så har jeg tegnet meg selv, for dette er en av de få tingene jeg som medlem i Kirkerådet er aktør på. Så jeg har en kommentar selv.

Trond Bakkevig: Jeg har først lyst til å si at vi satt der som en arbeidsgruppe, men Knut gjorde et fantastisk arbeid. Uansett hva man måtte mene om konklusjonen og anbefalingene her, så er det et ressursmateriale som er helt enormt. Det gjorde også at da vi kom til utvalgsmøtene, så satt vi med bunker som vi knapt rakk å lese igjennom før møtene. For der hadde han sittet dag og natt i mange uker, og vi skulle gå gjennom dette på siden av tingene vi ellers hadde ansvar for. Men det ligger der, og det gjorde at vi fikk veldig intense diskusjoner. Jeg har sjelden vært med på diskusjoner som har vært en så stor læringsprosess, med å måtte bryne meg på motsigelser og lete etter måter å komme unna denne motsigelsen på som gjør at vi kan finne en felles løsning. Jeg tror ikke det er så mange dissenser der heller.

Frank Grimstad: Ingen.

Knut Andresen: Det var bestillingen det, vi skulle være enige.

Trond Bakkevig: Ja, men vi ble det jo. Ikke fordi vi ble tvunget, men vi klarte å overbevise hverandre om det.

Det mest intense var nok dette med embete og råd. Der fant vi fram til løsninger, selv om ikke menighetsrådet eller bispedømmerådet står foran artikkel IV i Augustana. For der står det om andre ting (*latter i salen*). Men en av de tingene vi foreslo var å sløyfe blant annet Den athanasianske trosbekjennelse. Det var ganske dødfødt, men jeg tror fortsatt at vi burde ha gjort det, men det er en annen sak (*latter i salen*).

Jens-Petter Johnsen: Det er en annen sak. Ikke ta den nå.

Frank Grimstad: Det har ikke så mye med kirkeordning å gjøre. Men jeg var enig med deg.

Trond Bakkevig: Ja, vi var enige om det og.

Så er det interessant å høre hva du sier, Svein Arne. For jeg tror at noe av det som skjedde var at den Presteforenings-aktivismen gikk sammen med akkurat den redselen for nedbyggingen av bispedømmerådet. De to anliggende møttes, for det var de som satt i bispedømmerådet og gjerne ville ha noe å gjøre, ikke bare sitte i Kirkemøtet kombinert med at Presteforeningen gjerne ville bli ansatt av bispedømmerådet, med de overdrevne forestillingene om hva biskopen egentlig kunne gjøre. For de hadde ikke lest det vi hadde skrevet om biskopen ordentlig. Fordi vi sa, for eksempel, og det satt langt inne for noen av oss å si, særlig i Oslo, at ingen skal kunne ansettes mot biskopens vilje. Med andre ord: Å styrke biskopens rolle i ansettelsesprosessene, hvor biskopene både da og i det nåværende systemet kan nedstemmes. Det gikk vi inn for å endre.

I dette ligger også det her med daglig leder, hvor jeg fremdeles mener at Presteforeningen ikke har tenkt seg godt nok om. For hvis prester skal ha et styre over seg, som skal være et menighetsråd, betyr det at rådet også kan begynne å blande seg inn i hva prestene skal bruke tiden sin til og hva de skal forkynne. Derfor har det for meg vært et anliggende hele tiden at de skal sitte i rådet, men de skal ikke være underlagt rådet. Bortsett fra den planleggingen som et hvert menighetsråd og bispedømmeråd må gjøre. I tillegg er det det praktiske argument som er at hvis prester skal være daglige ledere så øker hele kirkebudsjettet ganske kraftig.

I dette tror jeg Presteforeningen og Kirkerådsmedlemmene møtte hverandre med litt ulike argumenter. Det bidro til skjebnen dette fikk. Så ser vi da med glede at en del av det vi har foreslått kommer opp igjen, og nå er det kanskje modnet en del mer. Så må dette håndteres klokt i den neste overgangen.

Knut Andresen: Hvorfor vi ble enige? Det er fordi det er det her som er arbeidsgruppas innstilling¹², alt det andre er ressursmateriale.

Harald Askeland: Jeg satt i det Kirkerådet som fikk dette, sammen med Helga og Svein Arne og med Jens-Petter som direktør. Og det var noen intense diskusjoner, hvis jeg husker riktig. En av de tingene som jeg ikke skjønnte, og som du var inne på, Svein Arne, var at den skuffen som het bispedømmeråd ble åpnet igjen. Da tok jeg ordet umiddelbart og sa at da åpner jeg fellesrådsskuffen. Jeg lurer litt på om dersom arbeidsgruppa hadde tegnet alternativene tydeligere, så hadde kanskje prostiet kommet tydeligere fram som det kompromisset det var tenkt til å være, tror jeg. Når vi da åpnet disse skuffene, så mener jeg å huske at Presteforeningens leder ble litt bekymret, for han ville ikke at bispedømmerådsmodellen skulle bli tegnet ut, for jeg tror han var redd for at den ville falle.

En av de gangene jeg har sittet på Kirkerådsmøte og vært imot at ansatte skal kunne velges til Kirkerådet, var da Presteforeningens leder sendte en lapp rundt bordet til prestene i Kirkerådet og instruerte dem i hvordan de skulle stemme. Jeg har aldri noen gang vært så sint i hele mitt liv, eller så skuffet. Han sendte rett og slett en lapp: «Husk hva dere skal stemme.» mens vi satt i møtet og hadde diskusjonen. Dette tror jeg er viktig bare å få sagt. Og jeg aksepterer at Presteforeningens leder har en legitim interesse i å agere og mene ting, men det gikk veldig tungt inn i den demokratiske prosessen som vi drev med. Hvis vi hadde fått det uredet hadde vi kanskje fått landet det kompromisset som dere søkte å få til. For det var en løsning der alle parter måtte gi, ingen fikk alt. Og det er i realiteten der vi forsøker å se en løsning i dag.

Trond Bakkevig: Kan jeg bare få legge til at det er den misforståelsen som Presteforeningen ofte har operert etter i forholdet til Kirkerådet og Kirkemøtet: Troen på at prestene sitter der for å ivareta sine interesser, men de sitter der for å ivareta lærens og evangeliets interesser. Fagforeningsarbeid hører hjemme andre steder.

Frank Grimstad: Den diskusjonen vi hadde veldig intenst var om vi skulle være et vanlig utredningsarbeid som skulle foreslå ulike modeller, men vi konkluderte med at bestillingen var å se hva det er, ut av annet utredningsarbeid som er foretatt, mulig å finne en konsensus om. Det kan ha vært en feil, men var den selvoppfatningen vi hadde i utvalget.

Finn Wagle: Jeg skal være litt personlig, og det er fordi dette er fra en fase etter at jeg sluttet. Og jeg måtte slutte på grunn av sykdom, derfor har jeg ikke fulgt noe med på dette. Jeg gjerne hatt den rapporten, Knut, du har sikkert mange igjen.

Knut Andresen: Det har jeg ikke. Tror jeg bare har den her.

¹² (red) Andresen viste her fram hefte 1 fra *Kjent inventar i nytt hus*

Finn Wagle: Jeg sitter med den følelsen at ingen kunne ha det bedre som biskop enn i den tiden jeg var biskop. Det er mulig jeg tenker veldig romantisk om dette, men jeg tenker at sånn som vi hadde det i den tiden, så fungerte det veldig bra å være biskop og å være bispedømmeråd. Samarbeidet mellom embete og råd var veldig konstruktivt, jeg vil si enkelt. Som en personlig vurdering er jeg engstelig for at bispedømmet nedvurderes, og det sier jeg nå til dere som skal feire Porvoojubileet på søndag hvor jeg også skulle vært med å invitere, men det er viktigere ting – nemlig et barnebarns konfirmasjon. Så jeg blir på Nesodden. Men poenget er at samtidig som vi bygger ned dette, så har Den norske kirke vært opptatt av å styrke biskopens og bispedømmets rolle økumenisk og internasjonalt. Og Porvoo-avtalen er et uttrykk for dette, hvor man er veldig opptatt av å understreke at de gamle bispedømmene... vi er felles om dette i Porvoofellesskapet. Så dette er et personlig innlegg, og jeg får se om jeg vil gi en kommentar til selve dette forslaget som nå foreligger, men jeg er altså veldig engstelig for å svekke bispedømmets rolle i en tid hvor vi som kirke har vært opptatt av å bygge opp denne rollen og styrke den i kirken. Porvoojubileet nå til søndag er et eksempel på dette.

Jens-Petter Johnsen: Jeg har beskrevet intensjonen med dette utvalget veldig klart. Det hadde foregått mye utredningsarbeid, to store – ikke minst Gjøannes og Bakkevig 1, og det som ellers skjedde omkring forliket. Mitt ønske var å prøve å sette ulike folk sammen for å prøve å finne noen løsninger. Det var Nils Tore Andersen som var leder da utvalget ble nedsatt, og i samråd med han så gjorde vi det administrativt. Det hang sammen med at vi ikke hadde tro på at vi hadde fått den type sammensetning av utvalget hvis det skulle vært en demokratisk prosess på det, altså fått ulike stakeholders med ulike posisjoner til å sitte sammen og prøve å bryne seg. Og jeg må nok si at jeg har tenkt mye på om det var klokt, og jeg er ikke sikker på at det var det. Men det jeg er sikker på er at vi gjennom dette fikk et stort arbeid som kanskje ikke fikk det resultatet som man tenkte der og da, men som jeg mener la veldig mye av premisset for samtalen omkring kirkeordning framover. Jeg antar at det har betydd litt for de som har utredet i det siste også. Det jeg er helt sikker på er at det har lagt grunnlaget for en skolering av folk der ute og en debatt omkring problemstillingene som vi ikke hadde hatt godt nok før det som kom på bordet fra dere. Men jeg er litt usikker på om det var en klok måte å gjøre det på, men jeg er helt sikker på at resultatet har vært nyttig i prosessen videre.

Det er det jeg har lyst til å si. Takk igjen til Knut for det arbeidet du gjorde.

Marit Halvorsen Hougsnæs: Bare en liten refleksjon knyttet til den replikkvekslingen dere [Knut Andresen og Helga Byfuglien] imellom, om man forstår hverandre eller er uenige med hverandre, for det har i hvert fall jeg kjent igjen nå som jeg har sittet i det siste utvalget. Mitt inntrykk er nok dessverre at en del av denne diskusjonen

omkring organisering i kirken... jeg tror dere begge har rett, for å si det sann. For noe er man uenige i, og så handler det noe om at det er mye, nå er jeg teolog selv, men jeg har måtte lese ganske mye juridisk litteratur også, det er mye av den diskusjonen som avspeiler at det er litt for mange som ikke forstår hvor grunnleggende det er å forstå jusen her, hvor tung den faktisk er. Vi teologer kan gjerne være uenige i teologi, for vi har bekjennelsen til grunn og så lever vi med det vi er litt uenige i. Så har vi jusen hvor det er litt motsatt, der er målet at du faktisk må få avklart ting, og når ting er avklart så er det klart. Det må man faktisk bare godta. Når har man to fagtradisjoner som kolliderer, og det gjør at jeg har vært nødt til å gå inn i den rollen at jeg har måtte mase om juridiske ting inn i en kirkelig diskusjon, og det er en slitsom rolle, men det er også fordi... Altså, arbeidsmiljøloven gjelder jo. Den gjelder fullt ut om arbeidsforhold også i Den norske kirke. Og når arbeidsmiljøloven opererer med en del begreper - virksomhetsbegrepet for å bruke ett sånt ord. Den har altså tungt gjennomslag for rettigheter arbeidstakerne har, og ikke minst for plikter som arbeidsgiver har. Jeg synes det er et problem, rett og slett, i den kirkelige diskusjon at mange kirkelige aktører nærmest har en forakt for juridiske spørsmål. Og det er et problem fordi jusen innhenter deg, i hvert fall hvis du skal inn i en arbeidsgiverrolle og også i forholdet mellom organer. Hvis man først tenker slik dere gjorde, at man legger oppgaveansvaret til et demokratisk organ, så er det klart at det er det organet der og den underliggende juridiske personen, eller flere, som må ha fullstendig kontroll på den daglige lederen, som skal opptre i deres sted. Nettopp fordi det er ansvar, ansvar, ansvar. Alt sammen handler om ansvar. Og den skal kunne saksøkes i verste fall, hvis du forsømmer deg. Så jeg tenker at det er en del uenighet og det at man faktisk ikke forstår en del ting. Det er et problem.

Andreas Aarflot: Det er interessant at bispedømmet som sådan har fra begynnelsen, kan vi si. Det var ikke mange årene som var gått før vi hadde fått de første bispesetene. Og så fikk vi menighetsråd i 1920 etter mye utredning og debatt. Så, i 1933, kom bispedømmerådet. Dets oppgave var i første omgang definert som at det skulle ha et ansvarlig organ som kunne være med å nominere til bispeembetene, for det syntes departementet hadde gått vilt for seg. Det hadde blant annet kommet opp forslag i aviser og tidsskrifter, og så kunne de forholde seg litt mer til det. Så utviklet bispedømmerådet seg slik at det ble en kjerneenhet i kirken etter krigen, bispedømmerådene fellesmøte som kom og som ble en pressfaktor i veldig mange reformer og så videre. Det er klart at hvis man først går til det å prisgi eller devaluere bispesetene og bispesetefunksjonen til erstatning for et helt nytt organ, som man her er i ferd med å konstituere, så skal det veldig mye til. Og jeg er ikke helt sikker på om jeg helt har kunnet se den absolutt tvingende nødvendighet av å måtte gå veien om et prostifellesråd som... jeg var ikke helt klar over hvor sterkt det var framme hos dere. Men det jeg tenker er at hvis man går den veien, så må man i hvert fall sørge for at

dette rådet har en veldig klar link til bispedømmerådet og til menighetsrådene. Det er vel noe av det man er opptatt av. Men det har vært et mantra siden begynnelsen av dette århundret at vi skal ha en felles arbeidsgiverlinje, og jeg har spurt meg selv «har man virkelig gått i dybden for å analysere muligheten av å leve videre med to arbeidsgiverlinjer?», med eventuelle klare regler for kompetansefordeling og slike ting? For det er ikke helt enestående i offentlig virksomhet eller i samfunnsvirksomhet at man har forskjellige arbeidsgiverlinjer innenfor en og samme organisasjon. Nå synes jeg at dette med arbeidsgiverlinjen har blitt et hovedmål som alt skal orienteres ut ifra. Så jeg tenker som så at det kunne være verdifullt likevel å ha en åpning for at man også kunne fortsette å ha to arbeidsgiverlinjer, men med felles oppgavebeskrivelser og felles regelverk for kompetanse og så videre. Men jeg er ikke sikker, men jeg synes det kanskje har fått litt mye dreining av alminnelig organiseringskompetanse i mer sekulær forstand noe av den debatten som har vært i det siste.

Trond Bakkevig: Bare en kort replikk. Vi foreslo at prostirådet skulle sammensettes av representanter for menighetene, men også med bispedømmerådsrepresentasjon.

Harald Askeland: Hvilket også er ett element i forslaget som ligger på bordet i dag.

Helga Byfuglien: Det var en kommentar til den replikkvekslingen med Knut. Du [Marit Halvorsen Hougsnæs] tok den i dybden. Men uten å gå inn på noen preferanser verken på modeller, så det jeg husker i forlengelsen av dette det var begrepet «verktøykasse for biskopen» og at den må styrkes. Noe av det jeg har vært opptatt av, og Bispemøtet som sådan også, det er knyttet opp til, som du sier også, hva som holder. Det understrekes i stor grad hva biskopen ønsker som en tydelig leder for hele kirken og så videre, og begrepet leder kan være veldig sterkt og inneholde mye, men hva er verktøy som også holder når det kommer til jus? Det er den andre siden av det du sier. For jeg har vært av de som har sagt at, ja, det er fint det, men hvis biskopen ikke har noe verktøy som holder i en arbeidsrettssak hvis det kommer til konflikt – hva er det så som mangler for at det kan bli noe mer enn det? Så jeg vil bekrefte det du sier, men det er ikke fordi jeg ikke har forstått det, men det er noe her for arbeidsgivermyndigheten i vår virkelighet står veldig sterkt. Jeg vet selv hvordan dette kan komme til anvendelse i arbeidsmiljøspørsmål. Så det er noe her som det er vanskelig å komme til rette med hvis arbeidsgivermyndigheten skal ligge ett sted, men biskopen skal ha et lederansvar. For når det kommer til stykket, hva vil da være verktøy som gjør at det kan fungere som det? Eller bare bli en som ved andre midler utover ledelse. Det synes jeg faktisk kanskje er det mest krevende spørsmålet i hele den tematikken som vi nå står oppe i.

Finn Wagle: Til det med verktøykasse. Jeg var biskop i en tid hvor departementet hørte med til verktøykassen i disse spørsmålene. Og det var veldig viktig å ha den

støtten fra departementet og fra Fisknes i de sakene hvor det ble nødvendig. Det er veldig viktig å understreke.

Harald Askeland: Okey, takk til alle. Først til Knut og så til alle kommentarer og innspill. Det blir bare 8 minutters pause, men da skal Helga slippe til om de umiddelbare konsekvenser.

Fra venstre: Harald Askeland, Finn Wagle, Ingrid Vad Nilsen, Knut Andresen, Frank Grimstad, Trond Bakkevig, Helga Haugland Byfuglien, Andreas Aarflot, Ingunn Breistein Folkestad, Erling Pettersen, Marianne Aasen, Svein Arne Lindø, Jens-Petter Johnsen, Marit Halvorsen Hougsnæs

De umiddelbare konsekvenser – utnevnelser av biskoper og proster

Harald Askeland: Det som slår meg som ufattelig interessant med dette er at ingen husker alt, men alle husker noe (*latter i salen*). Da blir det lettere å være Helge etterpå, for han får en mye bredere historie å ta utgangspunkt i. Ut fra selve formuleringen skal vi litt tilbake i tid fra nå. Det er etter Stortingets behandling, så er det utnevningsretten.

Helga Byfuglien: Ja, med særlig henblikk på utnevningen av proster og biskoper. Så jeg skal dra litt i bakkant av grunnlovsendringene og skissere hva som ble i 2012 og litt framoverskuende, og så er det noen personlig refleksjoner om hva som ble noe utfordrende sett fra mitt perspektiv og biskopenes perspektiv når det gjelder både tilsetninger av biskoper og proster.

Å utpeke sine ledere ble av mange løftet fram som en av hovedforventningene til endringen i relasjonen mellom stat og kirke, at kirken skulle gjennom sine egne organer tilsette både biskoper og proster, som begge da fremdeles var utnevnt av Kongen i statsråd til forskjell fra sokneprester og så videre som siden 1989 var tilsatt av bispedømmerådene. Kirkeforliket i 2008 satte skyv i prosessen som førte til at kirken gjennom sine organer per i dag tilsetter både proster og biskoper.

Som vi var inne på da vi var sammen for 14 dager siden, og Halvard Ingebrigtsen ga noen bekreftelser på noe som vi alle har visst, det var at noe som satt lengst inne for politiske myndigheter var å frasi seg retten til, ikke minst, å utpeke biskoper. Vi hadde i Bispemøtet jevnlig møter med kirkeministeren, Trond Giske, i denne fasen her, og han bekreftet at det var et viktig punkt for Regjeringen å ha den myndigheten. I kirkeforliket er det formulert slik:

Avtalepartene er enige om at det igangsettes en prosess hvor partenes felles mål er at utnevning av biskoper og proster overføres fra Kirkelig statsråd til kirkelig organ, som Kirkemøtet eller bispedømmeråd.

Slik som jeg leste dette da jeg skulle ha dette lille innlegget her, så ligger det en klar føring allerede i forliket og jeg vil si nesten ikke bare på prosess, men også på resultatet av denne overføringen. Jeg leser det slik at det som kirkeforliket legger til grunn er det som også Kirkemøtet, og siden også Kirkeloven, måtte forholde seg til.

Så var det klart at virkningen av grunnlovsendringen, den ville bli umiddelbar. Når de ble vedtatt i mai 2012 ville det umiddelbart bli satt i verk, at kirkelige organer skulle tilsette. Kirkedepartementet konkluderte på høringene som hadde gått forut, og som forberedte det som måtte være klart ved grunnlovsendringen, på den måten at Kirkerådet ble bedt om å forberede en sak til Kirkemøtet i 2012 som kunne vedta ordningen for tilsetning av biskop. Det var da også blitt konkludert av departementet at Kirkerådet ville være det naturlige tilsettingsstedet, men med en prosess som også

kunne ha et kraftig tilsnitt av valg. Det førte til et samlet vedtak på Kirkemøtet i april 2012, og dette som handlet om et eget tilsettingsorgan, som noen av oss ønsket, ble satt til side.

Det ble samtidig klart at departementet ville overføre tilsetting av proster til bispedømmerådene, og gikk i forhandlinger med tjenestemannsorganisasjonene om dette. De paragrafene i Grunnloven som ville bli berørt, §§ 21 og 22, inkludert paragrafen om Kirkelig statsråd siden liturgimyndigheten formelt ble overført til Kirkemøtet. Kirkeloven ble endret til § 23 og § 25 i henhold til dette da den ble revidert.

Jeg har noen kommentarer til det som ble vedtakene. For det første, tilsetting av prost. I høringen var det kommet fram en del motforestillinger til at den tilsettingen skulle legges til et regionalt nivå, at det skulle skyves fra nasjonalt nivå og til bispedømmerådene. Kanskje ikke overraskende var fagforeningene imot det og ønsket seg et nasjonalt tilsettingsorgan, for man så vel at det ikke var hensiktsmessig at Kirkerådet skulle tilsette alle prostene. Men ved det mente for det første Presteforeningen, og det kan man nå være enig i, at prosten gjennom det ville være mer synlig som en kirkeleder som hadde et stort ansvar. Jeg hadde for egen del mer sansen for argumentet om at man ved å legge dette ned til bispedømmernivå ville redusere rekrutteringsområde for prostetjenesten. Det samme husker jeg også var oppe i debatten da man flyttet tilsettingsmyndighet for menighetsprester til bispedømmet. Det ble prester i Borg bispedømme som søkte stillinger hos Borg bispedømmeråd, og man var redd for at det samme ville skje med proster. For egen del tror jeg nok at erfaringen tilsier at det har blitt mindre ambulering også innen prostetjenesten. Det har blitt mye mer av at bispedømmet i større grad rekrutterer proster fra eget bispedømme. Slik er det.

Selve ordningen ble ganske lik tilsetting av menighetsprest. Det som skjedde var at biskopen, i prosessen med tilsetting av prost, mistet en god del av sin innflytelse fordi ordningen da departementet utnevnte var at biskopen, etter uttalelse fra menighetsrådene i prostiet, var den som ga innstilling til departementet. Men i den ordningen det ble lagt til rette for, og som ble gjort gjeldende fra 2012, hadde biskopen den vanlige innflytelsen ved at søknaden skulle gå om biskopen, og biskopen var også den som skulle utpeke prost til å sitte i innstillingsrådet ved prostetilsetting. Men utover det hadde biskopen ikke tilgang til prosessen utover sin stemme i bispedømmerådet. Den ble nok ganske fort opplevet som en ganske krevende endring sett i lys av hvor viktig det er for biskopen å i hvert fall ha en god medvirkning i utnevningen av sine medledere og mellomledere. Parentes: Dette ble faktisk regulert for ikke så lenge siden, så nå er intervju mer formalisert inn i tilsettingsprosessen og der har biskopen anledning til å være til stede, men kan av

juridiske grunner ikke være med å innstille inn i et organ hvor man selv avgir stemme. Men det har gitt det lille rommet. Så det var det om prostene.

Når det gjelder tilsetting av biskoper, så hadde det en forløper. Departementet satte i 2004 i gang en prøveordning hvor man gjorde endringer på tilsettingsprosedyren og bestemte at det skulle gjelde de tre neste tilsettingene. Det gjaldt Borg, Hamar og Sør-Hålogaland. Jeg fikk kjenne godt til hvordan den ordningen ble¹³. Da hadde departementet til sikte å gjøre prosessen åpnere, få større offentlighet rundt prosessen og også få større tilgang til flere aktuelle kandidater. Det gjorde at menighetsrådene fikk henstilling om å sende inn forslag på kandidater, bispedømmerådet fikk en større rolle i prosessen, ikke bare å nominere, men fikk også stille noen spørsmål til kandidatene. Så gikk vel det til departementet som sendte det ut til de som skulle stemme, og så avgå de stemme og man skulle avgi stemme på de nominerte, og det skulle være fem kandidater og to kjønn blant de nominerte. Etter den store avstemningsrunden med tre kandidater til slutt, skulle biskopene uttale seg, og da skulle også bispedømmerådet uttale seg om de tre, og jeg tror også Kirkerådet skulle gjøre det før det gikk tilbake til departementet som utpekte en av de tre. Så da hadde man på en måte også åpnet for litt mer valg. Det som ble med den ordningen der, mener jeg, var at den sittende biskop ikke skulle uttale seg om sin etterfølger.

Denne prosessen var i tre bispedømmer, og etter den hadde Kirkemøtet saken om tilsetting av biskop. Med bakgrunn i de erfaringer som var blitt gjort, vedtok Kirkemøtet i 2007 med stort flertall at man skulle gå inn for valg av biskop. Det var oppsiktsvekkende for det var radikalt annerledes, men før det kom noe videre så kom kirkeforliket og da ble ordningen liggende slik som den hadde vært. Noe større offentlighet omkring det, men man gjorde ikke en radikal endring fra den ordningen som hadde vært før prøveordningen. Det var veldig interessant. Dette vet jeg, for jeg satt i Bispemøtet og var med på å skrive og prioritere blant de som var nominert.

Etter kirkeforliket, hadde Kirkerådet i oppgave å forberede en sak til Kirkemøtet, og da var det fire alternativer som var inne i bildet. Det ene var at Kirkerådet skulle tilsette, det andre var en ren valgordning, det tredje var et tilsettingsorgan og det fjerde var at man kunne tilsette på bispedømmenivå. Da ble det et stort flertall for en tillempling av den prøveordningen som hadde vært, det var det som Kirkemøtet vedtok som reglement. Det var omtrent identisk, men noen justeringer på hvem som var stemmeberettiget og lignende. Det var en erfaring for et Kirkeråd å skulle tilsette, og den første biskopen som ble tilsatt etter denne endringen var Stein Reinertsen som ble tilsatt i Agder og Telemark bispedømme. Han ble vigslet i 2013, men tilsatt på

¹³ (red) Byfuglien ble utnevnt til biskop i Borg i 2005, da etter den prøveordningen hun viser til.

høsten 2012 hvis jeg husker riktig. Vi fikk altså en ordning som minte veldig om prøveordningen.

Det som var en erfaring, og slik jeg opplevde det, var at Kirkerådet som et stort organ skulle tilsette biskoper. Og inn i tilsetningen lå hele saken på bordet, og biskopene skulle også uttale seg om de kandidatene som hadde fått flest stemmer av de tre. Da var det nok et brev fra Kirkerådet som var litt tvetydig, for i de første rundene så var det et par av biskopene som kun uttalte seg om den kandidaten de ville fremme foran de andre. Det var nok for å komme unna en litt krevende jobb om å skulle uttale seg om tre kandidater – helst positivt, men samtidig være klar på prioriteringer. Det var en vanskelig øvelse, for det var ganske krevende for biskopene. Jeg regner med at dere forstår at å skrive en ganske lang vurdering av personer som man hadde delvis relasjon til og delvis ikke, men å gjøre det på en ordentlig måte; for det var kun biskopene som skulle begrunne uttalelsen. Da var det noen som tenkte at «jeg går inn for den ene og trykker veldig på den», og lot de andre ligge. Da kom det et brev fra Gerd Karin Røsæg som oppklarte den saken, at Kirkerådet ville at alle man skulle knytte sin uttalelse til alle tre. Noe av det som skjedde da var at vi så at de uttalelsene ble, i hvert fall på nummer to og nummer tre, ganske knappe. Men likevel har man beholdt den ordningen at biskopene skal begrunne sine uttalelser.

En annen ting som jeg opplevde personlig som ganske krevende i at det skulle være tilsetninger i – en parentes her er at flertallet av biskopene faktisk gikk inn for et tilsettingsorgan, men det ble avvist – i et organ med 16 stemmeberettigede i tillegg til en tre-fire andre til stede i Kirkerådsmøtet, var å diskutere en tilsetting hvor man normalt samtaler om kvalifikasjoner egentlig ganske grundig for å vite at man gjør det gode valget. Det opplevde jeg for egen del, og det kan man sikkert forstå fordi jeg var preses og skulle ha den som ble tilsatt som kollega, det var aldri noe problem å bli nedstemt og ikke bli nedstemt, men det var en krevende øvelse for mange av oss å gjøre den jobben ordentlig. For vi satt et så stort organ, hvor så mye ble hørt og så mye ble sagt, og det lå så mye på bordet. Samtidig har jeg ingen grunn til å tenke at noen misbrakte den ordningen vi hadde med hverandre om at det selvsagt var taushetsplikt. Jeg sier ikke det, men allikevel er det noe med hvilket rom som blir skapt.

Denne ordningen har vi hatt lenge, og da kirken ble fristilt til å gjøre endringer på dette, og hadde en stor utredning på dette inn mot Kirkemøtet i 2018, og det var vel da mange som trodde at nå skulle en valgordning bli vedtatt – så ble det ikke det. Det ble en status quo og at Kirkerådet fremdeles er tilsettingsorgan for biskoper. Det er sånn det ble og det betyr at den myndigheten ligger i et kirkelig organ, og i parentes, det ville ikke vært noe til hinder for, slik det var i fasen fra 2012 til 2017

hvor biskopen fremdeles var statlig tjenestemann, at det ble valg til biskop. Men slik ble det ikke, i motsetning til våre nordiske søsterkirker og den anglikanske kirke som i realiteten har valg, har altså Den norske kirke valgt en annen vei – foreløpig. Det var nok overraskende for en del av oss som hadde gått noen runder for å finne ut hva vi selv sto for.

Så bare en liten parentes til dette, for det er kanskje jeg som kan si det. Og det gjelder Kongen og bispetilsettinger, bispevigslinger. Det jeg sier nå er for så vidt ikke noe hemmelig, for det er noe som alle har kunnet observere. Men helt til Atle Sommerfeldt ble vigslet i Fredrikstad, så stilte Kongen i gallauniform. Etter grunnlovsendringen måtte Kongen gjøre sine vurderinger om hva nå, og han valgte da, som vi har sett, å takke ja til invitasjonen om å være til stede ved vigslingene, men gjør en markering ved at han stiller i sivil. Før 2012 holdt Kongen en hilsen til den nyinnsatte biskopen, men det sluttet han med ved den endringen. Han har gjort noen små grep som for ham var riktig, og jeg synes han har gjort det på en elegant måte uten å lage så mye styr omkring det. Tilsvarende var det slik at Kirkeministeren vanligvis holdt tale ved kirkekaffen også, det mener jeg at heller ikke har skjedd siden den gang. Det var også et grep som tydeliggjorde at Kongen ikke lenger er kirkestyre.

Harald Askeland: Takk skal du ha. Her er det åpent bord i 20 minutter. Ingrid.

Ingrid Vad Nilsen: Ja, takk skal du ha, Helga. Man husker jo etter hvert når du begynner å fortelle.

Jeg tenkte jeg skulle gi et par kommentarer, for jeg mener at det var bispetilsettingen i Stavanger i 2009 at man bare nominerte fire, og at det var fire menn. Det tror jeg vi i departementet opplevde som nesten en trussel mot forliket. Da skrev vi bare elegant inn i reglene at man måtte nominere begge kjønn, ferdig snakket. Det ble aldri bråk av det noe sted, men det husker jeg veldig godt.

Helga Byfuglien: Var det ikke også slik i Møre, at man nominerte bare fire?

Ingrid Vad Nilsen: Ja, men det var to kvinner og to menn, var det ikke? Det var kjønn vi la inn.

Så sa du at vi hadde forhandlinger med tjenestemannsorganisasjonene. Det tror jeg kanskje ikke at vi hadde, men vi drøftet¹⁴ det. For det var et politisk vedtak som vi skulle få ut, og vi hadde mange drøftinger med dem...

Helga Byfuglien: Og prostereformen og prostetilsettinger. Jeg skal se på det etterpå, men jeg er nokså sikker på at det var forhandlinger der.

¹⁴ (red) Informasjon, drøfting og forhandlinger viser til ulik grad av medbestemmelse for arbeidstakere.

Ingrid Vad Nilsen: I hvert fall vil jeg si at det er litt sånn høna og egget om disse tingene her. Det var frykten for at hvis man la prostetilsettingene ned til bispedømmerådene, så ville man bare rekruttere fra bispedømmet, den hørte vi også. Så gikk vi igjennom og så hvem som hadde søkt disse stillingene i de 10 foregående årene, og det hadde vært en mindre og mindre bevegelse i hvor mye prester flytter. Det gjelder alle, og det samme gjelder biskoper. Man rekrutterer biskoper fra bispedømmet også. Det er ikke nødvendigvis hvor du tilsettes som avgjør, det er rett og slett mindre mobilitet og andre grunner som gjør at det blir sånn.

Bare som en kommentar til dette om eget tilsettingsorgan. Jeg vet ikke om dere gikk inn for det i alle sammenhenger, men for oss i departementet var det slik at vi måtte prøve å unngå at det blir for mange fordyrende elementer og prosesser i det som blir en ny kirkeordning. Vi må prøve å bruke de organene vi har slik at det blir enklest mulig å håndtere videre slik at vi ikke legger organ på organ for å håndtere dette i fortsettelsen.

Jeg vil også si at det som voldte oss ekstremt mye arbeid, det var å få på plass heltids-presesen. Det var et eventyr (*latter i salen*). Det var nokså ubegripelig for oss i departementet at Den norske kirke ikke skjønnte at skulle dere få det, så måtte dere skjønne at Trondheim måtte inn i det. Det var mange og lange runder.

Helga Byfuglien: Jeg skal være litt forsiktig med det, men bare for å bekrefte: Det er sikkert riktig det du sier om prostetilsettinger, at det er en tendens i hele linjen på å forholde seg til der man er.

Når det gjaldt dette med tilsettingsorgan, også jeg skjønnte etter hvert at det var dødfødt å kjempe for det, også fordi om det kunne hevdes at om Kirkerådet var politisert, så ville også et tilsettingsorgan kunne bli en kirkepolitisk greie som man ikke kom helt til rette med. Så selv om jeg nevner de krevende elementene ved tilsetting i et slikt organ, så er det det ikke noe alternativ nå – bortsett fra valg som ville vært annerledes.

Når det gjaldt dette med presestilsetting; som du vet var jeg på mange møter med den indre krets med Giske omkring dette, og han sa flere ganger «nei, dette med lokalisering, det snakker vi ikke om». Neida, vi gjorde ikke det (*latter i salen*). Men med en gang det kom til Stortinget så var det noe annet.

Knut Andresen: Bare for å bekrefte Ingrids uttalelse om Trondheim, og at det var vanskelig. Jeg satt i utvalget, oppnevnt av Bispemøtet, som skulle utrede dette med preses. Det var en vanskelig problematikk der også. Tungsolgt Trondheim.

Trond Bakkevig: Bare dette med Trondheim. Det ble avgjort på Arbeiderpartiets gruppemøte, og det var et kompromiss om biskopene skulle få velge at det bare

skulle være et valg mellom biskoper og lokaliseringsproblematikken. Det er flere ting å si om det gruppemøtet som jeg vet litt om, men det kan Marianne si. Og så er det noe bakgrunnsmateriale her, som jeg ikke skal ta. Sånn er nå det.

Jeg hadde en diskusjon med Trond Giske om utnevningen av biskoper. Han var imot valg, for da, sa han, kommer det bare til å bli valgt de mest konservative hele tiden. Da sa jeg: «Vel, Helga er nettopp blitt biskop» - det var noen år etter at du hadde blitt det – «med opplagt flest stemmer i hele prosessen, så det stemmer ikke». Da ble han litt taus, for en gangs skyld.

Men ellers synes jeg det er interessant å høre din redegjørelse om det her. Det er hele tiden en fortelling om at Kirkerådet og bispedømmerådet ikke vil gi fra seg makt. Det er nesten slik at man ikke tenker på hva som er mest formålstjenlig, men de vil ikke gi fra seg makt. Det er til å utnevne biskoper og det er til å nominere og sitte med det. Det så vi veldig tydelig i den diskusjonen som kom rundt siste utnevning av biskop i Stavanger, som både røpet at de for det første ikke så hva som hadde skjedd i en del andre bispeutnevninger, som jo nettopp var at tilsettende organ hadde gått kraftig imot bispedømmerådet. Ole Christian [Kvarme] var innstilt som nummer fire av bispedømmerådet i Oslo. Det vi aldri må gi opp, er å si at biskoper er nasjonale størrelser. De er også regionale, men de er først og fremst nasjonale størrelser. Derfor må vi sikre at det alltid er det nasjonale som kommer på toppen av alle bispeutnevninger, ellers så faller vi fra hverandre som kirke.

Jens-Petter Johnsen: I denne sammenhengen tror jeg det er ganske viktig å stresser momentet om at bispeutnevninger var et av de store issueene i forhold til ny kirkeordning. Det var selvsagt en reell sak, men det var også et symbol for hvilken vei kirken ble tatt. Slik hadde politiske myndigheter opptrådt, og Arbeiderpartiregjeringen ikke minst prøvde å balansere bildet, i hvert fall noen av statsrådene. Men samtidig har du også de gangene det ble tilsatt biskoper av en eller annen art, så ble det ganske store offentlige debatter omkring det hver gang. Så å overføre dette ansvaret til kirken har vært et veldig viktig moment i statskirkedebatten. Det var det ene.

Det andre er at, som bakgrunnsstoff til det med preses i Trondheim, så er det noen som kan si mer om det enn meg, men det ble nedskrevet først og fremst i Bakkevig 2. Det var Knut som sørget for at det ble tatt inn, slik jeg husker det. Og det var jo i motstrid til en del av oss som sto på utsiden av prosessen i utvalget, for vi hadde drøftet dette ganske mye. Det som var en av hovedproblemstillingene fra oss da dette ble drøftet var at man ikke bare skulle ha preses dit, men man la jo også opp til at man kunne flytte hele den kirkelige administrasjonen til Trondheim. Det var da like etter at vi hadde hatt hele forliket i 2008, hvor det avgjørende hadde vært å være helt i nærheten av de besluttende organer på nasjonalt nivå. Så motstanden mot å

flytte alle kirkelige administrative funksjoner til Trondheim var stor. Så ble det vel en type kompromiss i dette som gikk på at preses skulle dit, med en bitteliten administrasjon, men at sekretariatet fortsatt skulle være i Oslo.

Marianne Aasen: Det Jens-Petter sa nå kan jeg skrive under på. Det var en riktig beskrivelse det.

Når det gjelder dette gruppemøtet (*latter i salen*), så gikk vel Rigmor og jeg på snørra for å si det rett ut. Vi hadde hørt på Helga blant annet, og forsto fra hennes og andres forklaring og beskrivelse av hvordan presesfunksjonen var, at det ikke var en leder, men en tillitsmann – kvinne i kollegiet. Det var et kollegium. Det ble nevnt at det ikke var noe romersk-katolsk kirke vi snakket om, tilbake til en pave, noe hierarkisk. Vi hadde hatt et brudd med akkurat den tankegangen. Det handlet om administrasjon og om hvor den skulle være. Det kjøpte Rigmor og jeg, og fraksjonen var også enige i det, og så kom vi på gruppemøtet og så var det en helt annen diskusjon. Alle så på Nidarosdomen, Nidaros mer enn Trondheim. Det var Nidaros det handlet om, ikke i det hele tatt om Trondheim (*latter i salen*). Jeg er halvt trønder selv, moren min er derifra, men dette var Nidaros. Så var det noe klokt som ble sagt tidligere i dag, om kultur – det handler om kultur også. Blant annet har vi en kongefamilie som har brukt den kirken flittig de siste årene, og bygd opp under at dette er vår nasjonalhelligdom. Når man da fikk en preses på den måten man fikk, da måtte vedkommende være der. Og når du parrer det sammen med en annen spenning som er i norsk politikk, og som har vært det siden tidenes morgen, sentrum-periferi; «her skal alt til Oslo igjen. Ikke det da i hvert fall» (*later i salen*). At et departement er i Oslo, det skjønner vi, men direktorater skal jo egentlig flyttes ut. Det hadde til og med professoren fra Handelshøgskolen i Bergen, Victor Normann, fra Høyre – han skulle flytte alt ut. Da må biskopen, preses, som hører til i disse gamle byggene fra middelalderen (*latter i salen*). Og det ble helt umulig å argumentere imot. Vi skjønnte at her var det game over, vi måtte bare akseptere tapet. Så det var det som skjedde. Gruppen ble veldig engasjert, det husker jeg, og hvermannen gikk på talerstolen, selvfølgelig med et tyngdepunkt i Trøndelag, men også Møre og innlandet og Nordlandet. Det er mulig du [Trond Bakkevig] vet mer enn meg, men Trond Giske engasjerte seg ikke.

Trond Bakkevig: Det var ikke nødvendig, for han hadde gjort forarbeidet (*latter i salen*).

Marianne Aasen: Sør-Trøndelag Arbeiderparti hadde gjort forarbeidet. Så sånn var det.

Trond Bakkevig: Og så hadde de Senterpartiet med seg også.

Marit Halvorsen Hougsnæs: Det var interessant å høre på deg [Helga Byfuglien] også, men jeg lurte på om du kunne si noe mer om den ordningen... Du snakket om

forholdet mellom valg og tilsetting av biskop. Men det at man har lagt en eventuell disiplinærmyndighet mot en biskop et annet sted, at man har splittet tilsettingsorganet fra klageorganet. Det er en spesialordning. Du nevnte ikke den. Jeg lurer på om vi meldte inn fra KA, jeg kan ikke huske det, om det bare er jeg som har lurt på det, for det betyr at om man skulle være så uheldig i Den norske kirke at en biskop virkelig setter sitt verv i spill og setter kirken i et veldig uheldig lys, så har den demokratisk valgte kirkeledelsen, gjennom Kirkerådet, satt seg selv helt på sidelinjen. Det er ikke de som tar stilling til disiplinærsaker. Det er en pussig måte å gjøre det på, og du kommenterte ikke på det.

Helga Byfuglien: Nei, jeg gjorde ikke det. Det var noe som kom inn i ettertid, og jeg husker ikke at det var inne i... jeg ser spesielt bort på Jens-Petter. For klagenemnda ble opprettet etter 2012, men hvis det er lærespørsmål så er det Bispemøtet som utgjør lærenemnda. Det finnes et eget regelverk som Kirkemøtet vedtok for lærenemnda, og der er det slik at hvis en biskop farer med vranglære, så er det resten av kollegiet med utvidelse som skal ta for seg det. Men du tenker på hvis det ikke er læremessig, men andre ting?

Marit Halvorsen Hougsnæs: Nei, hvis det er en mer ordinær personalsak.

Helga Byfuglien: Ligger ikke det i Kirkerådet?

Jens-Petter: Ingrid vet kanskje dette?

Ingrid Vad Nilsen: Det ligger i klagenemnda ja.

Marit Halvorsen Hougsnæs: Det er ikke Kirkerådet, mener jeg.

Ingrid Vad Nilsen: Nei, og det er på grunn av den allergien biskopene har mot å være underlagt et demokratisk organ. Det er det vi sliter med hele veien i mange ting som vi nå skal prøve å utvikle. Forholdet mellom embete og råd er ikke løst.

Trond Bakkevig: Hvor ville du håndtert Birkeli-saken?

Harald Askeland: Nå tar det av her (*latter i salen*).

Finn Wagle: Ja, det er lenge siden jeg har meldt meg og det er klart at etter disse innleggene her nå, så blir dette et veldig langt innlegg.

Men først, ganske kort. Det jeg hadde tenkt til å si var det samme som Trond sa, om at Kirkerådet ikke vil gi fra seg makt når det gjelder dette med utnevning av biskop. Vi burde se til våre nordiske søsterkirker når det gjelder valg. Jeg er veldig tydelig på det.

Så gjelder det dette med Nidaros. Det er en historie som egentlig begynner i 1814, med Grunnloven. Da sto kampen om hvor kroningen skulle skje. Skulle det være i

Oslo eller i Nidarosdomen? Da ble disse få som talte for Oslo, og som pekte på økonomiske argumenter fordi Nidarosdomen måtte i så fall bygges opp igjen, ble kontant nedstemt. Så dette handlet også om gjenoppbyggingen av den gamle, unge norske nasjon. Dette er en del av nasjonsbyggingen. Og så settes det hele i gang i 1869 med gjenreisningen av Nidarosdomen, hvor det til langt ut på 1900-tallet var det største kulturprosjekt i Norge. Det tok en stor del av statsbudsjettet. Og så kunne jeg snakket om 900årsjubileet, men jeg skal ikke gjøre det, for da er det hele det norske folk som slutter opp om Nidarosdomen fordi staten da ikke hadde penger nok til å fullføre gjenoppbyggingen. Da er det altså innsamling rundt omkring i hele Norge, hvor alle i landet får en følelse av at Nidarosdomen er «vår» kirke. Og så kommer altså da det hele.

Jeg var biskop fra 1991 og arbeidet ganske målbevisst for å få lagt dette presesembetet til Trondheim. Det skal sies her i lukket forsamling (*latter i salen*). Det som for meg var det store nederlaget, for å si det sånn, det var at biskopene ikke ville ha noen preses. Det var den ene saken hvor jeg liksom «tapte» i Bispemøtet, og hvor det ikke handlet så mye om Nidaros og Oslo, men det handlet om fast preses. Det ville ikke biskopene ha. Så tok saken en ny vending etter at jeg hadde sluttet, og kanskje var det det som måtte til.

Så tenker jeg at den løsningen som vi har fått, den er veldig god. Én ting er at sekretariatet er i Oslo, men preses er forankret i nasjonalhelligdommen. Det er også noe som er viktig i forbindelse med deres reise til Trondheim nå i helgen. Det var i Trondheim feiringen av Porvooavtalen var i 1995, og Nidaros har vokst seg opp som det naturlige sted vil jeg si. Og så får man da bare si at trondheimerne var dumme som ikke ville skifte navn og hete Nidaros i 1930. For byen hadde skiftet navn, men trondheimerne ville ikke ha navnet, og gikk tilbake til Trondheim. Men Nidaros, det hadde vært noe helt annet, og det hadde gitt gjenklang i hele Europa.

Harald Askeland: Da har vi fire minutter igjen. Andreas får ordet, og Helga har lyst til å avslutte, så vet du det, Andreas.

Andreas Aarflot: Jeg har bare lyst til å si litt om prosteutnevningene, for allerede da jeg kom inn i gamet så var det slik at prostene fikk bestalling til prost. Det var departementet som ga det, men det var biskopene som pekte ut. Det var som regel den eldste i ansiennitet i presteskapet som ble prost. Og prosteembetets historie burde vært gjenstand for en skikkelig undersøkelse. Så fikk vi omsider noen faste stillinger, embeter som var å være prost ved siden av å være sokneprest, slik at det ble lokalisert til en sentral menighet i prostiet. Og så har prosten fått helt andre funksjoner, og viktige funksjoner, men prosten er i utgangspunktet, og i tjenesteordningssammenheng, biskopens befullmektigede og handler på vegne av biskopen – både når det gjelder tilsyn, omsorg og alle mulige ting. Derfor synes jeg

det er viktig at biskopens rolle i tilsettingen blir respektert nettopp av den grunn, og jeg synes det er naturlig at det skjer i bispedømmerådet. Prosten har i hvert fall en mer lokal tilknytning enn biskopen har. Så bispeutnevningene synes jeg er greit at skjer i et sentralt organ.

Jeg må også få minne om at da jeg kom som biskop til Oslo, så ble jeg valgt til preses. Faktisk allerede det første året, som den yngste i kollegiet. Og jeg ble valgt på nytt hver høst, med fremstilling i Bispemøtet. Det ble protokollert at «til preses ble valgt...» og så videre. Jeg sa hver gang at det er fritt for å nevne andre, men jeg satt jo med administrasjonen og det hele, og jobbingen ikke minst. Så jeg ble jo gjenvalgt da. Etter min tid ble det litt andre løsninger, for da var det ikke knyttet til Oslo biskop lenger, og så har vi fått en ordning med fast preses i ettertid. Det synes jeg har vært en veldig god løsning.

Knut Andresen: Det kom aldri noe motforslag på andre?

Andreas Aarflot: Nei (*latter i salen*).

Marianne Aasen: Hvilket år var det?

Andreas Aarflot: Jeg kom dit i 1978 og satt til 1998.

Harald Askeland: Helga, mye tyder på at du får siste ordet.

Helga Byfuglien: Jeg ble også valgt til preses i 2010, etter at Olav Skjevesland hadde vært sin periode ut. Så jeg hadde vel ett år. Men bare for å henge på litt med presessaken, så kan jeg bekrefte at da jeg kom inn i Bispemøtet i 2005, og da var du [Finn Wagle] på tampen av din presesperiode, da var dette nesten en ikke-sak rundt bordet. Det var biskopene som ikke ville ha det langt på vei. Men det skjedde veldig mye ganske fort etter det.

Jeg nevnte det forrige gang, men jeg sier det igjen. Trond Giske sa i flere sammenhenger inn mot demokratireformen og etter kirkeforliket at når rådslinjen skulle få større makt i kirken, så måtte også embetslinjen styrkes med en preses. Så han hadde selv en sterk forståelse av det og at det var et behov for det. Det er jo flere lekkasjer fra det gruppemøtet... Men jeg fikk en telefon fra en innsider, som ikke ville røpe mye, men som orienterte om vedtaket, og da satt vi på bispemøte på Voksenåsen.

Det er mye mer å si, men dette var det vi hadde tid til.

Harald Askeland: Det er sånn det ble. På programmet står det nå Oppsummering og avslutning. Jeg tror rett og slett vi ikke oppsummerer den neste halvtimen, vi sier bare at heldig er den stipendiat som har hatt to sånne dager.